

Kézirat gyanánt

SOMLÓ BÓDOG

JOGBÖLCSELETI

ELŐADÁSAI

MÁSODIK FÜZET:

A büntetőjog bölcselete

KOLOZSVÁR

1906

ELMÉLETI RÉSZ

I.

A BÜNTETT.

1. A büntett fogalma.

Ha végigtekintünk a büntetőjog fejlődésén és vizsgáljuk, hogy különböző időkben mit büntettek az emberek, első pillanatra a legiárább különféleségei tapasztalhatjuk, amelyből csak az világlik ki, hogy a büntett fogalma hely és idő szerint nagyon változó valami. A fuégoknél, a fidzsielnély valamint a régi szlávoknál és skandinávoknál és még számos más népnél a beteg vagy elaggott szülők megölése nem büntett, hanem fiúi kötelesség volt. A gyermekgyilkosság a legtöbb primitív népnél megengedett dolog. Viszont bizonyos ételek élvezete számos primitív népnél büntett, Rhodos szigetén büntett volt a szakál beretválása, stb. *Tarde* megjegyzi, hogy ama tíz büntett közül, amelyet a régi zsidó jog megkövezéssel sújtott, kilenc a mai civilizált világban már kihágást sem képez. Természetszerűleg felmerül ennél fogva a kérdés, hogy mi a büntett lényege?

A bűn tettnek tisztán külsőleges meghatározása, hogy büntett az a tényálladék, amelyhez a jogrend a büntetés jogi következményét fűzi. (V. ö. pl. *Liszt, Lehrbuch* [1905] I. 16.1.)¹

¹ „Verbrechen ist der Tatbestand, an welchen durch die Rechtsordnung die Strafe als Rechtsfolge geknüpft ist.“

Ez ugyan egészen helyes, azonban csak a pozitív jog céljaira kielégítő. A jogbölcselet nem elégedhetik meg annak kimutatásával, hogy bizonyos időben és helyen érvényes jog szerint mely cselekedetek vonják maguk után a büntetés következményét, hanem tovább menve éppen azt keresi, hogy minő cselekedetek azok, amelyek a büntetés következményét vonják maguk után.

Azok a cselekedetek, amelyek minden időben és minden helyen büntettet képeztek, elenyésző kisebbségben vannak. Ezért egész önkényes dolog volna, mint p. o. *Garofalo* teszi, (*La criminologie* [1905] 5. 1.) kizárólag ezekben a cselekedetekben keresni a büntett lényegét, amelyek tehát erkölcsi érzelmeink változatlan részébe ütköznek és a melyeket ő *természetes büntetteknek* nevez. Ez a meghatározás önkényes megszorítása a büntett fogalmának. Azok a cselekedetek, amelyek nem mindenütt, hanem csak bizonyos korban vagy némely társadalmakban esnek büntetés alá, épp úgy a büntett fogalma alá esnek, mint azok, amelyek mindenütt előfordulnak.¹

¹ Ezért az ő *Delit Naturel*-je, a büntett meghatározásánál nincsen helyén. Egészen más kérdés, hogy *mai* büntetőjogunkat illetőleg gyakorlati szempontokból nincs-e értéke a *természetes* büntetteknek mindenféle egyéb büntettől való megkülönböztetésének.

Nekünk úgy látszik, hogy az ő sokat vitatott *délit naturel*-jének fogalmában összetévesztette azt a kérdést, hogy minő cselekedetek büntetessenek, vagyis azt a kérdést, hogy mi legyen a büntett definíciója egy megalkotandó kódexben, azzal a kérdéssel, hogy mi a büntett tudományos ismérve. Ha ugyanis csak a *legyen* szempontjából vizsgáljuk az ő definícióját és azt tartjuk *Garofalo*-val, hogy „a büntetőtörvénykönyv csak a *természetes* büntettekkel és vétségekkel, vagyis csak azokkal a cselekedetekkel foglalkozzék, amelyek a humanitást sértik, avagy korunk valamely civilizált népének á becületességéről való köz- vagy átlagfelfogásába ütköznek”, (1. függelék [II.]), akkor ennek a fogalomnak igen józan értelme van.

A *Garofaloéval* rokon a *Colojanni* definíciója (Sociologia crimi-

Más írók abban látják a büntett lényegét, hogy azok mindig az illető társadalom legmélyebben fekvő érdekeinek megsértései. E cselekedetek büntetése tehát szükségszerű a társadalom fennmaradása szempontjából. *Durkheim (De la Division du Travail Social [1902] 37. 1.)* azonban nagyon helyesen mutat rá, hogy nagyon sok olyan cselekedet büntettet képezett vagy képez, amely nem ártalmas az illető társadalomra, míg viszont vannak cselekedetek, amelyek a társadalomra nézve veszedelmesek a nélkül, hogy büntetéssel sújtatnának. Így p. o. valamely tisztátalannak tartott állapot megevése, vagy tárgynak megérintése, számos aprólékos szerződés figyelmen kívül hagyása nem éppen veszedelmes a társadalomra, holott sok primitív népnél büntettet képeznek. Vagy p. o. a férfiak között véghezvitt fajtalanság (1. magy. bttkv. 241. §.) a társadalomra nézve nem veszedelmes, sőt ma már tudjuk, hogy az szexuális perverzitás kifizetése, amelyet egészséges ember akkor sem követne el, ha a törvény nem büntetné. Ennél egy börzemanőver sokkal nagyobb károkat okozhat, holott nem képez büntettet.

nale I. 64.), amelyet *Ferri* is elfogad (*Das Verbrechen als sociale Erscheinung*, 42.) és amely szerint: „A büntett olyan cselekedet, amely individuális és antiszociális motívum által van meghatározva, amely a létfeltételt zavarja és valamely népnek egy adott pillanatban fennálló átlagmoralitását sérti.”

Itt tehát ki van zárva a büntettből először is minden olyan cselekedet, amely nem antiszociális, hanem szociális. P. o. egy új vallásnak behozatala, tiltott igazságok önfeláldozó hirdetése, politikai akciók a fennálló hatalom ellen. Mindezek nem büntettek *Colojanni* szerint. Tényleg azonban büntettek különböző helyen és időben. Ezért ha nem a büntettnek olyan definícióját keressük, amilyennek azt óhajtanok, hanem a büntetést, amint van vagy volt, akarjuk definiálni, akkor a *Colojanni* definíciója szűk. Másrészt viszont tág, mert hogy a létfeltételeket tényleg zavarja, az nem szükséges. Végül tág annyiban is, amennyiben mint *Durkheim* kimutatta, az átlagmoralitás megsértése még nem büntett, hanem csak a határozott és mélyen gyökerező szabályoké.

E felfogással szemben egy harmadik elmélet szerint nem azok a cselekedetek válnak büntetetté, amelyek a különböző korokban és a különböző népeknél tényleg különösen ártalmasok a társadalomra, hanem azok, amelyek ártalmas voltát felismerik. Ezt a felfogást vallja p. o. *Liszt Ferenc. (Lehrbuch des deutschen Straf rechts* [1905] 15. kiadás, 190 1.)¹ Ennek a felfogásnak különösen mélyreható és nyomatékos képviselője *Pikler Gyula (A büntetőjog bölcselete, könyvnyomatos jegyzet)*. E felfogás legnagyobb hibája, hogy a jognak és így a büntetőjognak létrejöttét minden időben és korban egyaránt öntudatos belátás alapján képzei el, holott éppen a büntetőjog korai fázisaira – mint látni fogjuk – kétségtelen, hogy az egészen öntudatlan, minden célszerűségi belátás híján levő érzelmi reakció eredménye bizonyos cselekvésekkel szemben.

E felfogásokkal szemben sok tökéletesbítést tartalmaz a *Durkheim* felfogása, mely szerint „az összes büntettek közös jellemvonása, hogy erős és határozott kollektív öntudat megsértését képezik, vagyis más szóval valamely cselekedet szrinte akkor válik büntetté, ha általános és erős közfelháborodást kelt az illető társadalomban.”² (*De la division du travail social* [1902] 39–47. 1.) Vagyis az, a körülmény, hogy valamely cselekedet a közérzelmeket sérti, még nem teszi azt büntetté. A kerítés, a hazudozás ugyan erkölcsileg helyteleníttetik, de nem képez büntettet. Ehhez még az is szükséges, hogy az illető cselekedet bennünk mélyen meggyökerezett érzelmeket sértsen, *erős felháborodást* keltsen. Továbbá még az is szükséges *Durkheim* szerint, hogy az

¹ „Verbrechen ist – – inhaltlich bestimmt, der für die gegebene Rechtsordnung nach Ansicht des Gesetzgebers besonders gefährliche Angriff auf rechtlich geschützte Interessen.“

² „Un acte est criminel quand il offense les états forts et définit de la conscience collective.”

illető cselekedet által sértett erős érzelem *határozott* legyen. Azok az érzelmek, amelyek a fiúi kegyeletet vagy a könyörületességet igénylik, határozatlanok, nem formulázhatók szabatosan. Míg a büntetőjog szabályai mindig határozottak és szabatosak. Ezért mondja *Durkheim*, hogy azok a cselekedetek képeznek büntettet, amelyek a kollektív öntudat erős és határozott megnyilvánulásait sértik.

Durkheim e felfogásával szemben arra kell rámutatnunk, hogy a büntett nem mindig szükségképpen az egész társadalom érzelmeinek megsértése, amire ő nagy súlyt helyez. Az államforma megváltoztatására irányuló törekvések igen gyakran a társadalom csak egy csekély részét sértik és amellett mégis lehetnek büntettek. Így p. o. az abszolutizmus ostorozása az orosz nemzet igen nagy részének érzelmeit nem sérti, mégis büntettetik. Egy korcsmai verekedésről nem mondhatni, hogy falusi lakosságunk kollektív öntudatát mélyen felháborítaná, mégis *büntettet* képez.¹

Durkheim itt abba a hibába esik, hogy figyelmen kívül hagyja a társadalomnak osztályok szerinti tagozódását és azt a körülményt, hogy a jog túlnyomólag az uralkodó osztályoktól származik. Ő ezzel szemben az egész társadalmat a jog szempontjából homogén masszának tekinti és annak egységes felfogásából, kollektív öntudatából származtatja a jogot és így a büntettet is. Vagyis itt megint azzal, a hibával van dolgunk, amelyet fentebb (lásd I-ső füzet 40-41. l.) lap) már kifejtettünk. Valamint a jogot, úgy a büntettet sem szabad a társadalom összes tagjainak harmonikus felfogásából, megegyezéséből magyarázni; hanem itt is szem előtt kell tartanunk, hogy a jog hatalmi viszonyok eredménye és hogy a jog túlnyomólag az uralkodó osztályok megállapítása.

¹ A büntett, vétség és kihágás tisztán pozitív jogi megkülönböztetését a jogbölcsleletben természetesen negligáljuk.

Így arra nézve, hogy valamely cselekedet büntett-e vagy sem, nem az egész társadalomnak valaminő kollektív öntudata irányadó, miként *Durkheim* hiszi, hanem megint csak a társadalom ama része-é, amelytől a jog függ.

Büntett tehát mindaz a cselekedet, amely a mindenkori uralkodó osztályok valamely mélyen gyökerező és határozott közfelfogását sérti.

Jóllehet e szerint a büntettnek, miként egyáltalában a jognak fogalmát a hatalmi viszonyokra visszük vissza és jóllehet a fentebbi példák eléggé mutatják, hogy arra nézve, mi legyen büntett, mily eltérő lehet valamely társadalom különböző osztályainak felfogása, ez a felfogás mégis megegyező lehet a büntettek igen nagy részére. (Lásd erre nézve I-ső füzet 42, 43. 1.) Sőt éppen a büntetőjog a jognak az a része, amelyre nézve az osztálykülönbségek a legkevésbbé érvényesülnek, úgy a köz- mint a magánjog intézményeire nézve sokkal mélyrehatóbb szakadékok választják el az egyes néposztályok felfogását, mint éppen a büntető jog intézményeire nézve, amelyek tekintetében még a legtöbb megegyezés tapasztalható.

2. A büntettek fajainak csökkenése.

Minél inkább közeledik valamely társadalmi típus a miénkhez, annál nagyobb tért foglal el benne a jogi szabályozás; azonban a büntetőjog relatíve annál kisebb részét teszi ki a jogi szabályozásnak.

A kollektív öntudat erős és határozott nyilvánulásainak száma ma kisebb, mint régebben és számuk állandóan csökkenőben van abban a mértékben, amint a társadalmak a mi társadalmi típusunk felé közelednek.¹ Vagyis a kriminalitás

¹ *Durkheim, De la division du travail social* (1902.) 125. 1.

fajai csökkennek. A büntetőjogi szabályok azért szaporodhatnak. Ugyanaz az érzelem ugyanis több különböző módon sérthető meg. Ez nem döntő.

A kriminalitás típusainak jelentékeny száma ugyanis fokozatosan eltűnt. Így a régi társadalmakban a családi élet nagy mértékben büntetőjogilag volt szabályozva; a régi jogok pozitív és negatív szülői, gyermeki, házastársi és általában rokoni kötelezéseket állítottak fel, amelyek megsértését büntetéssel sújtották. Ma a családi élet szabályozása elvesztette büntetőjogi jellegét. Már csak a házasságtörés és a többnejűség büntetési maradtak fenn ezen a téren. A mózesi törvények szerint a szülők megütése, megátkozása vagy az atyával szemben való engedetlenség halállal sújtott.

Athénben azok, akik szüleiket vagy felmenőiket bántalmazták, vagy akik nem látták el őket azokkal a létfenntartási eszközökkel, amelyekre szükségük volt, akik őket családjuk méltóságának megfelelően el nem temették, büntetésben részesültek. Hasonlóan büntetőjogi szankcióval volt ellátva a rokonoknak kötelezettsége az árvákkal szemben. Rómában már csak a cliens és a patrónus kötelezettségei részesülnek büntetőjogi oltalomban. Egyéb családügyi kötelezettségek megszegése esetén már csak a családfő fenyítő hatalma érvényesült, amely igaz, nagyon súlyos volt.

Ma a családtagok kötelesegeinek a házasságtörésen és a többnejűségen kívül nincsen büntetőjogi szankciójuk.

A nemi morálra nézve a mózesi törvényhozás még számos olyan büntetést ismer, amely ma már nem az, ilyenek a jegyes elcsábítása, rabszolganővel való közösülés, ha a deflorált lány magát házasság előtt szűznek mondja, a prostitúció, különösen a papok leányainak prostitúciója, a vérfertőzésnek tizenhét válfaja, stb. Mindezeket a büntetéseket igen súlyosan, túlnyomólag halállal büntették. Athénben és

még inkább Rómában már csak részben találjuk meg ezeket a büntetteket és büntetésük is enyhébb. Ma végül főleg csak akkor avatkozik a büntetőjog ezekbe a dolgokba, ha a közszemérem megsértéséről, vagy ha a kiskorúak védelméről van szó.

A régi társadalmakban számtalan büntett állott fenn, amely a *hagyomány megsértésére* vihető vissza. A legaprólékosabb hagyományos szokások és konvenciók megsértése szigorú és kegyetlen büntetéssel van szankcionálva. A táplálkozásnak, a ruházkodásnak, a mindennapi életnek ezer apró részlete szigorúan elő van írva és megszegésük szigorúan büntetve. Még a görög városokban is sok maradt fenn ebből. Lokrisban tilos volt tiszta bort inni, az egyes városok előírták a ruházatot, Spártában elő volt írva a nők hajviselete, Athénben tilos volt a nőknek utazásra három ruhánál többet magukkal vinni, Rhodosban tilos volt borotválkozni, stb. Rómában már csak a nők fényűzését illetően találunk néhány hasonló szabályt. Ma pedig a büntetteknek ez a kategóriája már egészen eltűnt.

A legszembeszökőbb azonban a büntetendő cselekmények e megfogalmazása a vallás elleni büntetteket illetően. Mennél magasabb rendű valamely társadalom, annál kevesebb ily büntettet találunk. Úgyannyira, hogy e részben egészen határozott törvényszerűséget konstatálhatunk.

Szinte felsorolhatatlan a vallás elleni büntettek száma, mondja Durkheim, amelyeket a mózesi törvényhozás megkülönböztet és megtorol. És nemcsak tilos volt megtenni súlyos büntetés terhe alatt, a mi tiltva volt, de pozitíve is mindazt büntetés terhe alatt meg kellett tenni, amit a törvény megparancsolt. Athénben is nagyon kiterjedt volt a vallás ellenes büntettek száma, amelyekre nézve külön eljárás volt érvényben. Nem voltak valamennyien pontosan meghatározva, ha-

nem tág tere nyílt a bírói diszkrécióknak arra nézve, hogy valamely cselekedet vallás ellenes büntett-e vagy sem. Számuk azonban kétségtelenül kisebb, mint a zsidóknál. Továbbá itt már az efajta büntettek mindannyian tiltott dolog tevésében állanak. A megparancsolt dolog nem tevése már nem büntett, miként a zsidóknál volt. (Főleg az istentagadás és bizonyos vallási előírások megváltoztatása vagy megszegésének képeznek ilyen büntetteket) A büntetések: halál, számkivetés, jószágelkobzás.

Rómában a vallásellenes büntettek még inkább csökkennek a zsidó vagy a görög világhoz képest. Itt már meg is tűrik az idegen felekezeteket és az állam rendszerint csak akkor lép közbe büntetőleg, ha valamely cselekedet közvetlenül fenyegeti a vallást. Rómában a vallásellenes büntettek egy része (*fa scelera expiabilia*) már csak engesztelő áldozat kötelezettségét vont maga után büntetésképpen. Súlyosabb büntetés csak a *scelera inexpiabilia*-ra, amelyeknek 4 válfaja ismerték, volt kiróva.

A keresztény egyházat rendszerint úgy szokás tekinteni, mint a szabad gondolat ellenségét és üldözőjét és kétségtelen is, hogy tanai ellentétesek a gondolat teljes szabadságával és hogy ehhez képest a keresztény társadalmak büntetőjogai is erre az álláspontra helyezkedtek. Kétségtelen azonban az is, hogy a keresztény társadalmak büntetőjoga mindazonáltal további fokozatos haladást jelent a vallás elleni büntettek csökkenése tekintetében nemcsak a zsidó és a görög, hanem a római büntetőjogi felfogáshoz képest. E társadalmakban vallás ellenes büntettet már csak a vallás tagadása vagy annak egyenes megtámadása képez. A szentségtörés, meg annak válfaja az istenkáromlás, valamint az eretnokség különböző fajai képezik e korban az egyedüli vallás ellenes büntetteket.

Ismeretes a továbbmenő fejlődés, amelynek eredménye-

képpen a vallás-ellenes büntettek csaknem egészen eltűntek az európai államok büntető törvénykönyveiből.

Mindezzel szemben az egyén ellen elkövetett büntettek ugyan nagyobb gonddal toroltnak meg, mint a primitív időkben és ez a védelem kiterjesztetett a gyermekekre és az alsóbb néposztályra is. Itt azonban nincsen szó valóban új büntetőjogi szabályok létrejöveteléről, hanem inkább régi büntetőjogi szabályoknak kiterjesztéséről.

II.

A BÜNTETÉS FEJLŐDÉSE.¹

I. A társadalmi bosszú.

A büntetésnek leprimitívebb formája, hogy a közfelháborodást keltő cselekedet elkövetője ellen az egész – kezdetben kisdéd – társadalom reagál. Ez a közfelháborodás természetesen nem nagyon válogatós az eszközökben, hanem vad és brutális bántalmazásban nyilvánul, amely rendszerint a bűntevő megöléséig, vagy a társadalomból való kiűzetéséig megy. A primitív társadalmi állapot mellett a kiűzetés amúgy is a halálra vezet, amennyiben a kitaszított úgy a törzsbeliekkel mint az idegenekkel szemben védtelen. Így p. o. minden bünteti, amely egy kabyl piacon elkövetetik, a tömeg által azonnal megkövezés által toroltatik meg. A bün-

¹ *Tarde (La Philosophie pénal 2. kiad. [1891.] 488. I.)* nagyon fölületesen és nagyon szkolasztikus módon állapítja meg a büntetés fejlődésének korszakait. Szerinte a büntetés átalakulásai szorosan összefüggnének a bizonyítékok, illetőleg a büntető eljárás változásaival. *Tarde* a bizonyítékok négy fajtát különbözteti meg: az istenítéleteket, a kínvallatást, a zsűrit, és a tudományos szakértői megállapítást. És ehhez képest megkülönbözteti a *kiengesztelő*, a *megfélemlítő*, a *javító* és az *orvosló* büntetést. (*Pénalité expiatoire, exemplaire, correctionnelle, sanitaire.*)

tetésnek ebből az eredetéből érthető, hogy a kezdetleges büntetés túlnyomólag halálbüntetés.

A primitív társadalmi bosszút annak mintájára kell elképzelnünk, amit a lincselés esetén még napjainkban is, főleg Amerikában, tapasztalhatunk. A felbőszült tömeg rátámad a bűntevőre és agyonveri.

Még fejlettebb viszonyok között is, amidőn a törzs gyűlésein szolgáltának igazságot és ítélnének, láthatjuk, hogy a gyűlésen, ahol fegyveresen szoktak megjelenni, rögtön meg is ölik az elítéltet. Fegyver híján a megkövezés eszközehez fordulnak. Kő rendszerint mindenütt rendelkezésre áll, ez bizonyára a közfelháborodás kielégítésének legkényelmesebb eszköze, innen érthető a megkövezés büntetésének annyira elterjedt volta a kezdetleges korban, így a régi zsidóknál, a görögöknél, a frankoknál, a norvégeknél, a kabyloknál, stb.¹ A megkövezést más népeknél a körülményeknek megfelelően a folyóba vagy tengerbe dobás, vagy szikláról letaszítás pótolja.

A közösségből való kiűzés eredetileg alkalmasint olyanformán jó létre, hogy a büntetett idejekorán elmenekül a közfelháborodás kitörésekor. Ez a kiűzés vagy számkivetés később aztán számos népnél a halálbüntetéstől megkülönböztetett külön büntetéssé válik. Hogy ez a büntetés is eredetileg épp úgy, mint a halálbüntetés is, a társadalom haragjának spontán kitöréséből ered, jól mutatja az a körülmény, hogy e büntetéssel világszerte együtt szokott járni a büntetett házának felgyújtása vagy lerombolása, vagyonának elpusztítása. Ez a szokás, hogy az elítélt vagyona elpusztított, háza leromboltatott – nagyon sokáig tartotta fenn magát és

¹ Makarevicz, *Einführung in die Philosophie des Straf rechts*, 1906 214–219. l.

átment az írott jogba is. Megtaláljuk a byzánci jogban, számos középkori német és olasz statútumban. (Példákat *Makarvicznél* i. m. 223. l.)¹

2. A vérbosszú.

Az előzőkben azokkal az esetekkel foglalkoztunk, amelyekben a primitív társadalom valamely tagjának cselekedete közfelháborodást kelt és ennek kitöréséből ered a büntetés. Vizsgáljuk meg már most azokat az eseteket, amikor egy idegen törzsnek vagy valamely idegen törzsbelinek cselekedete idézi fel egy másik törzs haragját és bosszúját. Tudjuk, hogy ezek az esetek kezdetleges társadalmi viszonyok mellett, az állandó ellenségeskedésben élő apró csoportok között napirenden vannak. Itt nem egy társadalomban végbemenő folyamatokkal, hanem két társadalom között folyó hadakozással van dolgunk. Tehát tulajdonképpen nem a büntetőjog, hanem a nemzetközijog, helyesebben törzsközi jog területén mozgunk. Olyanformán kell ezeket a törzsközi sérelmeket és azok megtorlásait elképzelni, miként azt a mai nemzetközi életben is tapasztaljuk.

Ezek a kezdetben elszigetelt törzsek azonban, miként szintén tudjuk, idővel igensűrűn szoktak nagyobb egységekké tömörülni. Kezdetben leginkább a közös védelem céljaira. Ha egy-egy törzs hódítások és bekebelezések útján nagyobb erőre tesz szert, vele szemben a fenyegetett kisebb törzsek csak szövetség útján kereshetnek biztonságot A

¹ A két büntetés Rómában úgy, mint Athénben, mondja *Garofalo*, (Criminologie 241. l.) ugyanarra a célra szolgált: „Capitalia sunt ea, quibus poena mors aut exilium est, hoc est aquae et ignis interdictio, per has enim, poenas eximitur caput de civitate.” D. hib. XLVIII. 1. De pub. jud. §. 2.

szövetkezés eleinte azonban csak a közös védelemre irányul. Egyéb tekintetben az egyes lazán egyesült családok vagy törzsecskék megtartják különállásukat, sőt ellenségeskedések” is tovább folynak köztük és tagjaik között és az egymással szemben elkövetett sérelmek megtorlása is úgy folyik tovább, mint régen. Mindenik törzs a másik által vagy annak valamelyik tagja által ejtett sérelmet *casus belli*-nek tartja és nem nyugszik, amíg hasonló sértéssel meg nem torolja. Ez a jelenség az, amelyet a *magánbosszú* vagy *vérbosszú* intézményének szoktak nevezni. Ugyanis nagyon el van terjedve az a tan, hogy a büntetőjog első csirája a magánbosszú vagy vérbosszú, amely abban állott volna, hogy a primitív társadalom nem törődik a büntettekkel és hogy minden egyes egyénnek vagy családnak dolga, illetőleg joga és kötelessége a rajta vagy a családtagon ejtett sérelemnek megbosszulása. A tévedés onnan ered, hogy azok, az írók, akik ezeket az intézményeket leírták, nem vették figyelembe, hogy azok a társadalmak, amelyekben belül ez az u. n. magánbosszú fennállott, már több egyszerű társadalomból, összetett társadalmak és hogy ez a vérbosszú tulajdonképpen nem egyéb, mint a háborúskodás folytatása a réglente önálló családok vagy törzsek között. Itt nem egyén áll egyénnel szemben, hanem társadalom áll társadalommal szemben.¹

A vérbosszúnak ez a felfogása nagyon érthetővé és egyszerűvé teszi ezt az egész intézményt. *Először* is világossá válik, hogy a vérbosszú nem a büntetés legprimitívebb formája. Ez a társadalmi bosszú, vagyis a társadalom reakciója valamelyik tagjával szemben. A vérbosszú már későbbi intézmény és mint láttuk csak ott jó létre, ahol több egyszerű

¹ „Nennen wir die Blutrache einfach Krieg... so ist das ganze Rätsel ihrer Erscheinung gelöst, oder vielmehr es ist keins mehr da” – mondja nagyon helyesen Steinmetz, *Ethnologische Studien zurr ersten Entwicklung der Strafe* (1894.) I. 365.

társadalom egyesüléséből alakul egy nagyobb társadalom. *Másodszor* nyilvánvaló, hogy a vérbosszú eredetileg nem magánbosszú, hanem szintén szociális reakció, csak hogy egy társadalomnak reakciója egy másik társadalommal szemben. Csak amikor az egyesült társadalmak különállása egyre jobban elmosódik, amikor az egész társadalom már egységes központi hatalom alatt áll, akkor tűnik fel a még mindig fennmaradt vérbosszú intézménye olyanformán, mintha pusztán magánbosszú volna, mintha itt a büntetés a magán egyének dolga volna a közhatalom teljes közönye mellett. *Harmadszor*: a vérbosszú intézményének a fentiekben előadott felfogása érthetővé teszi, hogy miért nem irányul a büntetés szorosán a büntetett ellen, hanem miért állott fenn a törzsnek vagy a családnak kollektív felelőssége. Ha a vérbosszúban eredetileg háborút látunk, ha nem hagyjuk figyelmen kívül, hogy itt eredetileg társadalom áll szemben társadalommal, akkor ez nagyon érthető. Az idegen törzs tekintetét sértő félnek, ha a sértés annak valamely tagjától indul is ki. Ezt a sértést a sértett törzs a sértő törzson igyekszik megtorolni, egészen olyanformán, mint a mai nemzetközi életben. Innen érthető, hogy a vérbosszú intézménye mellett nem éppen a gyilkost keresik halálra, hanem a gyilkos bármely családtagjának megölésével megelégszenek. Láttuk, hogy már a legkezdetlegesebb jog is ismeri az egyéni felelősség intézményét. A társadalmi reakció a bűnös ellen irányul, nem pedig akár melyik rokona ellen és ha a bűnös ellen felháborodott tömeg bizonyára nem egyszer közvetlen hozzátartozóit sem kímélte, ez mégis egészen más dolog, mint amidőn a vérbosszú intézménye mellett valamelyik rokon megölésével a sértést megtoroltnak tekintik.

Helyesen mondja *Liszt Ferenc* (*Lehrbuch des deutschen Strafrechts* [1905.] 4–5. 1.), hogy az a nagyon elterjedt nézet, mintha a büntetés gyökere az egyes ember önfentartási ösz-

tönéből fakadó bosszúban volna keresendő, helyesbítésre szorul.

Úgy a közösségből való eliminálás, mint a vérbosszú nem az egyes egyén reakciói, hanem a törzsi kötelék reakciói. A büntetés első kezdeteitől fogva szociális reakció antiszociális cselekedetekkel szemben.¹

3. A tálió.

A tálió a bosszúnak későbbi mérséklődéséből ered² Még pedig úgy a társadalmi reakció, mint a vérbosszú egyaránt feltünteti ezt a mérséklődést. A nép többé nem *veil* magát impulzíve minden büntetésre, nem semmisíti meg közáporral vagy egyébként, nem pusztítja el vagyonát, hanem arra szorítkozik, hogy csak ugyanolyan bajt okoz a büntetésnek, mint a minőt ő okozott. Így fejlődik ki a mózesi törvényhozásból annyira ismert „szemet szemért, fogat fogért” elve, amely világszerte rendkívül elterjedt volt. Egész kazuisztika

¹ Hasonlóan nyilatkozik *Durkheim* is (De la div. du trav. soc, 59. 1.) „Mais si répandue que soit cette theorie, eile est contraire aux faits les mieux établis. On ne peut pas citer une seule société ou la *vendetta* ait été la forme primitive de la peine. Tout au contraire, il est certain, que le droit pénal á l'origine était essentiellement religieux.” Ennek az elterjedt helytelen felfogásnak példaképpen idézhetjük *Liepmann* (*Einleitung in das Strafrecht* [1900.] 14 1.) „Die Entwicklung des Verbrechens-begriffs zeigt eine zunehmende Sozialisierung in der Auffassung strafbarer Handlungen. Sind diese im Anfang der Entwicklung lediglich feindliche Akte gegen Privatpersonen, welche in der Rache eine rein private Reaktion seitens des Verletzten oder seiner Angehörigen wachrufen, so tritt diese Rücksicht auf den privaten Verletzten, sobald die Konstitution des Rechts sich gekräftigt hat, fast völlig in der Hintergrund.”

* V. ö. *Makarevicz*, i. m. 227-234, 247-249 és 262-269. 1.

fejlődik ki idővel. Így p. o. a tolvajnak kezét sok helyt (Sumatra, Borneo, Kamcsatka, az indiánoknál, a régi magyar jog szerint, stb.) levágták vagy megégezték. Sexuális büntetések esetén a nyugati gótoknál, *Manu* törvényei szerint, *Egyiptomban*, a hereróknál és másutt is a kasztráció szolgált büntetésül. Solon elrendeli, hogy aki félszeműt megvakít, annak mindkét szeme kiszúrassék.

Miként látjuk, a mérsékelt társadalmi bosszú útján kifejldött e büntetések átmentek a későbbi állami büntetések rendszerébe is. S minthogy a tálío igen gyakran olyan testcsonkításban nyilvánult, amely a bűnöst egyszersmind könnyen felismerhetővé tette és mégis bélyegezte, érhetővé válik úgy a testcsonkító, mint utóbb a tisztán megbélyegző büntetések létrejövele. Számos régi jogban tüzes vassal megbélyegezték a büntetett homlokát.

Miként a társadalmi reakció, éppen úgy a vérbosszú mérséklődése vagy inkább szabályozódása tahóra vezetett. A vérbosszú okozta ellenségeskedések és harcok végnélküliek voltak. Minden megtorlás a másik fél részéről ismét újabb casus bellinek tekintetett. Ez az állapot az egyesült törzsek közti összeműködés intenzívebbé válásával tarthatatlanná lett, Így fejlődött ki itt is a tálío. Az egyik oldalon megölt 3 harcosért a másik félnek is ugyanannyit kellett elvesztenie. A sértő törzsnek már csak éppen olyan bajt, kárt igyekeztek okozni, mint aminőt ő okozott.

A tálío azonban nem szorítja teljesen háttérbe sem az impulzív társadalmi reakciót, sem a vérbosszút, hanem a súlyosabb esetekben mind a kettő továbbra is fenmarad, míg a tálío csak a kevésbé súlyos büntettek megtorlására szorítkozik.

4. A kompozíció.

A bosszúnak és az impulzív reakció ama mérséklődései, amelyeket a tálío feltüntet, érthetővé teszi ama továbbmenő mérséklődést, amelyet *kompozíciónak* nevezünk és amely abban áll, hogy a büntettes menekül a büntetés alól, fia egy a büntett nagysága szerint váltakozó bírságot fizet a sértettnek.

A kevésbé súlyos esetekben a törzs megelégszik a bírsággal és ennek fejében eláll a büntetéstől. A súlyosabb esetekre azonban a kompozíciós rendszer nem nyer alkalmazást, itt a társadalmi felháborodás, amely ezekben az esetekben természetesen erősebb, rendszerint továbbra is impulzív reakcióban tör magának utat, amely a büntettes megsemmisítését kívánja. Még sokkal nagyobb mértékben fordul elő a kompozíció a vérbosszú helyettesítéseképpen. A sértett eláll a bosszú gyakorlásától bizonyos ellenérték fejében, ez ellenérték állhat fiatal leányokban, mint p. o. az osszétéknél, a régi íreknél, a hottentottáknál, későbbi fokon pénzben, mint a germánoknál.

A kompozíció csak egyik, még pedig legelterjedtebb módja a vérbosszú mérséklésének. Előfordul még a párbaj, vagyis a sértő és a sértett családok vagy törzsek egy-egy tagjának mérkőzése az egész törzsek hadakozása helyett, előfordul a sértő félnek különbözőképpen szabályozott megalkodása, bocsánatkérése, többnyire engesztelő ajándékokkal vegyesen. Ezekből az engesztelő ajándékokból válik azután a kompozíció.

A vérbosszú is eleinte csak a kevésbé súlyos esetekben helyettesíthető kompozícióval. A súlyosabbakban továbbra is fenmarad. Csak idővel válik szokásjoggá, hogy a sértettnek bizonyos esetekben meg kell elégednie a kompozíció-

vai és nem is szabad bosszút gyakorolnia. Az itt felmerülő vitás kérdéseket, hogy szabad-e bosszú helyett kompozíció elfogadni, hogy meg *kell-e* elégedni a kompozícióval, hogy mekkora legyen a kompozíció összege, eleinte családi tanács vagy népgyűlés dönti el esetről-esetre. Később azután rendes bíróságok alakulnak erre a célra és határozott jogszabályok fejlődnek ki, amelyek egész részletes tarifákat tartalmaznak arra nézve, hogy minden egyes bűntett után mennyi bírság fizetendő.

Ezen a ponton a büntetés fejlődése azonban már ki is lépett az impulzív társadalmi reakció vagy a vérbosszú gyakorlásának primitív korszakából és ezzel már átlépünk a következő fejlődési fázisba, a közhatalmi büntetés korszakába.

5. A közhatalmi büntetés.

A büntetés fejlődésének van az eddig említetteken kívül egy másik útja is. Ez a családfőnek fegyelmi hatalmából indul ki. A családfő hatalmat gyakorol nejei, gyermekei, unokái, a családba felvett idegenek, majd később a rabszolgák felett. Aki akaratának nem engedelmeskedik, azt megbünteti. Ebből a családfőből fejlődik ki a patriarcha, a törzsfőnök, vagy a körülményekhez képest a despota. Minden büntetett úgy fognak fel, mint az ő megsértését, amelyet ő megtorol. Ismeretes a római paterfamiliast megillető *jus vitae ac necis*. Ehhez hasonló állapotot világszerte találunk a kezdetleges törzseknél. (Így p. 0. a régi germánoknál, a galloknál, szlávoknál, örményeknél, ausztráliai törzseknél stb.)¹ Ez a fejedelmi büntető hatalom hol egészen önkényes, hol pedig a hagyományok által korlátozott, úgy hogy itt a fejedelem csak

¹ V. ö. Makarevicz, *Einführung in die Philosophie des Strafrechts*, (1906.) 235-237.

mint a hagyomány végrehajtója szerepel. Ez gyakran abban is nyilvánul, hogy a fejedelem e részben az öregek tanácsához vagy a népgyűlés határozatához van kötve.

Később, amidőn a vérbosszú vagy a társadalmi bosszú gyakorlása elveszti impulzív jellegét és hagyományos szabályok fejlődnek ki, hogy minő esetekben, minő úton-módon gyakorlandó ez a bosszú, akkor mint minden hagyománynak, úgy e szabályoknak betartása fölött is az időközben megerősödött törzsfőnök őrködik. Ő dönti el a vitás eseteket. Még nagyobbá válik szerepe a kompozíciós rendszer kifejlődése után, amidőn vitás esetekben a közhatalom dönti el, hogy van-e helye kompozíciónak, jogosítva van-e, illetőleg köteles-e a sértett a vérbosszút gyakorolni, mekkora legyen a kompozíció. Ebben a stádiumban azután a vérbosszút gyakorló szinte úgy tűnik fel, mint a közhatalom által kiszabott büntetés végrehajtója. A közhatalom megerősödésével és a régi családi meg törzsi keretek elmosódásával a fejedelmi büntető igazságszolgáltatás egyre jobban háttérbe szorítja a régi vérbosszú intézményét, a mely most már csak egyes konkrét esetekre szorítkozik, végül pedig már csak abban nyilvánul, hogy a fejedelem vagy az annak segédszervei által kimondott ítélet végrehajtására első sorban a sértett van hivatva. Így p. o. a Korán szerint, ha a büntettes gyilkosság miatt halálra ítéltetett, akkor a halálbüntetés végrehajtásának céljából a meggyilkolt rokonságának szolgáltatják ki; minden más esetben a büntetést maga a hatóság hajtja végre. (Hasonlót látunk a zsidó jogban, Abessiniában, a longobardoknál, Perzsiában, Afrikában p. o. a Banaka és Bapuku törzseknél stb.) Úgy hogy ebben az időben a vérbosszú gyakorlására jogosított tulajdonképpen már csak hóhéreképpen szerepel az állami büntetés végrehajtásánál. Thuringiában még 1470-ben is a meggyilkolt legidősebb felmenő rokona fejezte le az elítélt gyilkost. A frízeknél a meglöpött akasztotta fel a tolvajt.

Hessen-ben a nemi erőszakot elkövetőnek hegyes czöveket helyeztek szíve fölé és a sértett nőnek volt joga az első három ütést megtenni, a többit azután a hóhér végezte el. Később azt látjuk (így a lengyel jog szerint, vagy az augsburgi statútumok szerint), hogy a vádlónak kellett megfizetnie a hóhért,¹ Mindezekben az esetekben a közhatalmi büntetés már teljesen ki van fejlődve és már csak egyes szokások utalnak vissza a vérbosszú régi rendszerére.

6. A büntetések enyhülése.

E törvényszerűséget *Durkheim* következőképpen formulázza:² „*A büntetés intenzivitása annál nagyobb, mennél fejletlenebbek a társadalmak – és mennél abszolútabb a központi hatalom.*” A büntetések enyhülése tehát két tényező kombinált hatásának tudható be. Az egyik a társadalmak fejlődése, azaz magasabb típusú társadalmak létrejövetele, a másik a központi hatalom alkotmányosabbá válása.³

E törvényének főbizonyítékait *Durkheim* a következőkben adja elő:⁴ A régi társadalmak igen nagy számában a büntetések rendkívül kegyetlenek. A halálbüntetés egymagában nem a legszigorúbb büntetés Ezt nem találják elég súlyosnak, hanem ama büntetésekre nézve, amelyeket ők a

¹ V. ö. *Makarevicz*, i. m. 258–260. — *Steinmetz*, *Rechtverhältnisse von eingeborenen Völkern in Afrika und Ozeanien* (1903.) 48. 1.

² *Deux lots de Devolution pénale*. A *L'anné sociologique* IV-ik kötetében (1901.) 65 I.

³ Lásd u. o. 70–77. I.

⁴ A büntetések enyhülését – elég felületesen – megállapítja *Tarde* is. „*Il semble que leur sévérité soit en raison inverse du degré de civilisation.*” (*Philosophie pénale* 491. 1.)

legnagyobbaknak tartanak, még fokozzák a halálbüntetés borzalmait. Így a régi egyiptomiaknál a lefejezésen és akasztáson kívül ott találjuk a máglyát és a keresztrefeszítést. A megégetés előtt a hóhér még meg is kínozza az elítéltet.

Az ázsiaiak még tovább mentek a kegyetlenkedésben. Az asszírok a megfojtást és az akasztást, mint elégtelen rendszabályokat elvetették. Az elítélteket vad állatok elé vagy tüzes kemencébe vetették, kiszúrták szemeiket stb. Syria különböző népeinél a bűnösöket megkövezték, lándzsával átszúrták, felakasztották, keresztre feszítették, bordáikat és beleiket szurokkal megégették, felnégyelték, sziklákról letaszították, vadállatokkal eltapostatták stb.

Manu törvénykönyve is megkülönbözteti az egyszerű halált, amely lefejezés által történt és a súlyosbított vagy minősített halált. Ez utóbbinak pedig ismét két nemét különbözteti meg: a karóba húzatást, máglyát, elefánt által való agyontaposást, a vízbe fullasztást, forró olajnak a fülékbe és a szájba töltését, a kutyák által való nyilvános szétéptést és a darabokra vágatást.

Az egyszerű halált e népek rendkívül bőven osztották. Lehetetlen felsorolni mindazokat az eseteket – mondja *Durkheim* – amelyek a halálbüntetést vonták maguk után. Egy tény azonban jól illusztrálja, mily nagy mértékben alkalmazták. Diodorus szerint egy egyiptomi király, aki a halálra ítélteteket egy pusztába internálta, ez által ott egy új várost alapított és egy másik, aki őket közmunkákra alkalmazta, e révén számos töltést és csatornát építtetett

A halálbüntetésen kívül számos testcsonkítás is előfordult, így p. o. Egyiptomban a pénz- és közokirathamisítók-nak levágták két kezét, aki szabad nőn erőszakot követett el, elvesztette nemi részeit, a kémnek kiszakították nyelvét, stb.

Ezekkel az abszolutisztikus államokkal szemben a régi

zsidóknál az abszolutisztikus kormányzat sohasem tudott állandósulni és még a királyság idejében is a királyok hatalma erősen korlátozva volt és a nép szelleme demokratikus maradt. Ennek megfelelően a mózesi büntetőtörvények sokkal enyhébbek, mint Manu törvényei vagy az egyiptomi szent könyvek. A halálbüntetés végrehajtása már nem oly raffináltan kegyetlen. Hosszú ideig, úgy látszik, kizárólag a megkövezés volt szokásban. A csonkításról a Mózes öt könyvében csak egy helyen van szó. A testi fenyítékek közül csak a megostorozást ismerték, de a maximum 40 csapásban volt megállapítva,

A községállam típusa az előzőkhöz képest határozottan fejlettebb, ehhez képest ott a büntetéseknek jelentékeny enyhülésével találkozunk. *Athénben* a halálbüntetést bizonyos esetekben ugyan súlyosbították; ez azonban nagy kivétel volt. Rendszerint méregpohárral, bárdal vagy kötéllel hajtották végre. A test csonkítások megszűntek. Athén azonban, még tetőpontján is, a városállamnak sokkal fejlettebb fokát éri el, mint *Róma*. Ezért a büntetések is sokkal szigorúbbak Athénben, mint Rómában. Athénben a minősített vagy súlyosbított halálbüntetés, ha ritkán is, de mégis előfordul. Rómában a halálbüntetéshez nem járul semmiféle súlyosbítás. (A keresztrefeszítés kizárólag rabszolgákra volt korlátozva.) A főbenjáró bűnök is sokkal kisebb számúak voltak, mint Athénben.

Mihelyt azonban a kormányzat a császárság alatt az abszolutizmus felé halad, a büntetések is súlyosbodnak. A halálbüntetést egyre több esetben alkalmazzák és egyidejűleg gyakoriakká lesznek a súlyosbított halálbüntetések is (máglya). Fellépnek a csonkítások, p. o. a kasztráció szexuális bünteteteknél, a kéz levágása pénzhamisítás esetén. Végül a kínzások is megjelennek.

A keresztény államok alakulásának idején a büntetőjog

még sokkal enyhébb, mint az eddigi társadalmakban. A halálbüntetések nem nagyon számosak. Csak a gyilkosságot, árulást és a nemi erőszakot, az eretnkséget és a hitetlenséget büntették halállal, az istenkáromlásért még csak pénzbírság járt. Az egyház csak később tanúsít ellenségeivel szemben kérlelhetetlen szigort. Igaz, hogy ha véres büntetést talált szükségesnek, azt a világi hatalomra bízta. De már a kor legmagasabb erkölcsi hatalmának ez a tartózkodása is fontos tény.

A büntetések e viszonylagos enyhesége még szembezőkőbb a társadalmak ama részeiben, amelyek demokratikus kormányzat alatt állottak, városokban. Ezekben az a tendencia nyilvánul, hogy a büntetéseket lehetőleg bírságokká változtassák át és inkább megszegényítő büntetéseket alkalmazzanak.

így állott a dolog a 14-ik századig. A 14-ik századtól kezdve a királyi hatalom megerősödésével a büntetések is súlyosbodnak. „Fellépnek a felségsértések különböző nemei, a részletekbe menő súlyos vallás elleni büntettek. A bűnösöket pedig kerékbetörik, élve eltemetik, felnégyelik, élve megnyúzzák, megfőzik. Gyakran az elítéltek gyermekei is osztoznak szüleik büntetésében.

E büntetésekhez az abszolút monarchia tetőpontján, a 17-ik században még a gályarabság járult. A testi csonkítások borzasztó nemeit alkalmazzák, A kínzás nemcsak mint vallató eszköz, hanem büntetéképpen is szerepel. A főbenjáró büntettek száma megsokszorozódik.

A 18-ik század közepén azután Európaszerte megindul a büntetések enyhítésére irányuló mozgalom. Az 1810-iki francia *Code penal*, amely a kor követelményeinek eleget tett, Európaszerte tetszéssel fogadtatott. A 18. század folyamán a súlyosbított halálbüntetések, a testcsonkítások egészen eltöröltettek. A halálbüntetések száma csökkent. Az összes

büntetések, nevezetesen a fogságbüntetések végrehajtása humanusabb lett. Mozgalom indul meg a halálbüntetések teljes eltörlésére, amely Európa több államában eredményre is vezetett

Hátra van még annak a kérdésnek eldöntése, hogy miért enyhülnek a büntetések a társadalmak fejlődésével és az abszolutizmus hanyatlásával? Ez a tény abban leli magyarázatát, hogy a kezdetleges társadalmakban a vallásos érzés rendkívül praeponderáns volt és elsősorban – mint láttuk – azt tekintették büntettnek, a mi az istenek parancsait sérti, tehát a „szentségtörések különböző nemeit, az ősi hagyomány megszegéséi, a köztekintély elleni vetést. A büntetések kegyetlensége annak a borzalomnak a folyománya, amelyet a primitív emberben az isteni parancs elleni vétség gondolata kelt, A büntetés az istenségek kiengesztelésére szolgál, azoknak tetsző dolog, innen az a kegyetlen buzgalom a büntetés terén, amelyhez képest az együttérzés érzelme aránytalanul gyenge.

A fejlettebb társadalmakban, miként láttuk az u. n. vallás elleni büntettek mindinkább háttérbe szorulnak és az ember elleni támadások válnak büntettekké. Ezek a büntettek azonban többé nem keltik azt a rérnületet és borzalmat, amelyet egy transcendentális, egy ember feletti lény megsértése keltett és amely minden együttérzést elnyomott. Ezek az ember elleni büntettek nem kelivén akkora felháborodást, mint a régi isten-elleni büntettek, csak természetes, hogy a kisebb felháborodás kevésbé intenzív reakciót, azaz kisebb, kevésbé kegyetlen büntetést idéz elő. És e kisebb fokú felháborodás mellett a tetszettel való együttérzés is érvényesülhet.¹

Durkheim, aki a büntetőjog fejlődésének ezt a törvé-

¹ *Durkheim, Deux lois de l'évolution pénale, L'année sociologique.* (1901.) IV. 85-92.

nyét felállította, jól jegyzi meg azt is, hogy nem kell azt hinni, mintha a büntetések enyhülésének ez a folyamata hártatlan volna, azaz mintha ez a fejlődés a büntetések teljes megszűnése felé tendálna. Az a felfogás, hogy a büntettek nem istenségek, hanem emberek ellen irányulnak, már csaknem általánossá vált a büntetőjogban. S mihelyt ez a változás teljesen befejeződik és a túlvilági hatalmak megsértésének gondolata teljesen kiküszöbölődik a büntetőjogból, akkor be is lesz fejezve a büntetések enyhülése.¹

7. A büntetések átalakulása szabadságvesztéssé.

A büntetőjog fejlődésének ezt a törvényét is Durkheimnak köszönhetjük, aki azt következőképpen formulázza: *A büntett nagysága szerint váltakozó szabadságvesztés mindinkább a büntetés normális típusává válik.*²

A primitív társadalmakban a szabadságvesztés büntetése csaknem ismeretlen. Manu törvényeiben csak egy helyen, Mózes törvényeiben pedig egyáltalában nem fordul elő a szabadságvesztés. A régi szlávok és germánok sem ismerték. A svájci kantonok jogában csak a 19. században fordul elő.

A szabadságvesztés büntetése az ókori községállamok jogában lép fel. Athénben a bebörtönzést bizonyos esetekben mint speciális büntetést alkalmazzák ugyan, de azért ez a büntetés ott is csak nagyon kevéssé fejlődött ki. Hasonlóan áll a dolog Rómában.

Dúsabb fejlődésnek csak a keresztény társadalmakban indul a szabadságvesztés büntetése. Először is az egyház alkalmazza az ideiglenes letartóztatást vagy egy kolostorba internálást bizonyos büntettek nézve. Maximuma az élet-hossziglan tartó magánzárka volt.

¹ *Emile Durkheim*, u. o. 94–95. 1.

³ *Durkheim*, *Deux lois*, 78. 1.

Az egyház praxisából ment át a szabadságvesztés a laikus jogba. Voltaképpen csak a 18-ik századtól kezdve ismerik fel a büntetőjogászok a szabadságvesztést egész határozottsággal, mint büntetést. Addig jórészt csak mint közgazgatási rendszabály, mint előzetes letartóztatás szerepel. Az 1791-iki francia büntetőjog már büntető-rendszerének alapjává teszi, azonban egymagában véve még mindig nem tekintették elégséges büntetésnek, hanem súlyosbították vasövek vagy láncoknak viselésével, avagy böjttel. Azóta a súlyosbítások is elmaradtak és pláne amióta a halálbüntetést csak igen ritkán alkalmazzák, sőt egyes törvényhozások egészen el is vetették, az egész büntetőrendszer jóformán kizárólag a különböző tartamú szabadságvesztéseken nyugszik.

A szabadságvesztés először is mint praeventiv intézkedés, azaz mint előzetes letartóztatás lép fel a büntetett megszökésének megakadályozására. Erre a praeventiv letartóztatásra a primitív társadalmakban könnyen érthetőleg nem volt semmi szükség, minthogy a büntetés vagy impulzív társadalmi reakcióban állott, amely a bűnös azonnali megsemmisítésére irányult, vagy pedig a vérbosszú intézményében állott, amely nem a tettes, hanem azon család vagy törzs ellen irányult, amelybe a tettes tartozott. Minthogy ez utóbbi esetben a törzs vagy a család bármely tagja felelőségre volt vonható a bűnös helyett, itt sem volt semmi szükség a bűnös előzetes letartóztatására. Csak midőn az egyéni felelőség eszméje teljesen kifejlődik, áll be az előzetes letartóztatás, így látjuk ezt Athénben, Rómában és a zsidóknál a számkivetés utáni időben.

De a primitív társadalmakban még csak fel sem léphetett a börtön gondolata, mert nem létezett semmi alkalmas épület erre a célra. A házak mind kizárólag magán célokra szolgáltak; a főnök alig különbözik a többi emberektől; telplomok is csak aránylag későn keletkeznek.

Amikor azonban a társadalmi élet koncentráliódik és nagyobb társadalmak keletkeznek, azoknak fontossága is emelkedik, akik a társadalmak élén állanak, hatalmuk, tekintélyük nő, lakásaik is különbekké lesznek, mint alattvalóiké. Magas falak mögé vonulnak, mély árkokkal választják el magukat az alárendeltek tömegétől. Ezzel azután a börtön előfeltételei is adva vannak. Tényleg látjuk is, hogy az első börtönök mindig a fejedelmi palotákban vannak.

Az első bebörtönzések csak előzetes letartóztatások voltak, amelyekre az egyéni felelősség kifejlődésével szükség volt a büntetett szökésének meggátolására. S mivel rendszerint a súlyos büntetést gyanúsítottak szökésétől kellett tartani, a letartóztatás is ennek megfelelő volt. Dahomeyban a börtön egy kút formájú lyuk, amelyben a letartóztatottak piszokban és férgek között rothadnak. A régi Mexikóban faketrecekben voltak lekötözve és alig tápláltak. Svájcban vasból való nyakövet kellett viselniük, Japánban pokolnak hívják a börtönt. Természetes, hogy ily körülmények között a börtönben való tartózkodás maga is büntetésnek tekintett. Ennek a büntetésnek az elterjedése pedig adva volt a büntetések enyhülése által, melynél fogva előbb a halálbüntetések súlyosbításai maradnak el, majd a halálbüntetések alkalmazása válik ritkábbá, a testcsontkiadások eltörültenek. Mindezeket a büntetéseket a szabadságvesztéssel kellett pótolni.

A büntetések enyhülésének törvénye azután a szabadságvesztésekre is kiterjedt. Eleinte mindenféle járulékos szigorítással vannak súlyosbítva, amelyek azután lassankint elmaradnak, úgy hogy a büntetés mindinkább pusztán letartóztatásban áll.²

¹ Durkheim, u. o. 78–85.

² A letartóztatás különböző fokozataiban álló büntetési rendszer célszerűtlenségéről és a várható további fejlődésről az *alkalmazott részben* lesz szó. Itt csak az eddigi fejlődést vizsgáljuk.

III.

A BÜNTETT OKAI.

A) Az emberi szervezetben rejlő okok,

I. Irodalmi megjegyzések.

Már nagyon régóta kerestek egyes tudósok összefüggést az elkövetett büntett és az elkövetőnek szervezeti tulajdonságai között. A büntetteknek ilyen testi tulajdonságokból való magyarázata csak egyik alkalmazása annak a törekvésnek, amely az ember jellemét és egyáltalában szellemi tulajdonságait külsőleg felismerhető testi sajátságokkal igyekszik összefüggésbe hozni. E téren különösen *Lavater* (1775), *Gall* (1810), *Spurzheim* (1815) és *Atmeyer* (1842) nevei emelendők ki.¹ Számos más kísérlet között különösen a *Lombroso Uomo Delinquente* (1876) című munkája emelkedett nagy jelentőségre.

Lombroso e munkájában azt igyekszik kimutatni, hogy

¹ *Lavater, Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntniss* (1775). – *Gall, Anatomie et Physiologie du Systeme nerveux en general et du cerveaux en particulier.* (1810–1824.) – *Spurzheim, The physiognomical systems of Gall and Spurzheim.* (1815) – *Atmeyer, Theorie der Verbrechen auf Grundsätze der Phrenologie basiert* (1842). – E kérdés irodalomtörténetének kitűnő áttekintését nyújtja *Ellis Havelock, Verbrecher und Verbrechen* (1875) című munkájának 29–54. lapjain.

a büntettes szervezeten, tehát anatómiailag és fiziológiailag az emberi nemnek egy rendellenes típusát képezi. Lombroso munkája, amely az adatok igen nagy mennyiségét hordja össze, sajátságos keveréke a rendkívüli zsenialitásnak és a kritikátlan fölületességnek. Az ő tehetsége csak arra alkalmas, hogy termékeny új gondolatokat vessen fel, arra azonban, hogy ez új gondolatokat tudományosan elfogadható alapos-sággal fejtse ki, már nem képes. Ezért igen találóan hasonlította ő maga tudományos működését ama rovarok munkájához, amelyek széthordják a virágok hímporát és ezáltal a megtermékenyítést közvetítik. Az ő szerepe csakugyan pusztán a megtermékenyítés, amelynek tudományos eredményeit azután mások érelik meg. A született büntettesre vonatkozó tételeit különben főm unkájának különböző kiadásaiiban és nagyszámú egyéb munkáiban is részint a kritika, részint saját kutatásainak hatása alatt igen sűrűn módosította, úgy hogy tanításának szabatos összefoglalása nem a legkönnyebb feladat.

Tanának legelső formájában lényegében a következőket állította: A büntettes az embernek egy *atomsztikus* tünete. (*Atavizmus* alatt az *átöröklésnek azt a rendellenességét* nevezzük, amidőn az utód átugorva közvetlen őseinek egy hosszabb láncolatát, távolabbi őseinek némely olyan sajátságait tünteti fel ismét, amelyek a fejlődés folyamán már kiküszöbölődtek.) Lombroso szerint a mai büntettes a mai normális embertől eltérő típusi mutat, amely megfelel az ember egy korábbi fejlődési fázisának. A büntettes tehát atavisztikus visszaütés az emberiség fejlődésének egy távoli szakára, a vadember korára. Lombroso tehát úgy fogja fel a büntettest, mint egy a mai társadalomban felbukkanó vadembert, ez utóbbinak jellemző anthropológiai és ennek megfelelő lélektani sajátságaival. A büntettes ehhez képest egyszerűen a fejlődés alacsonyabb fokán álló ember, mint a mai

normális ember, vagyis olyan embertípus, amely közelebb áll az állathoz, mint a mai átlag-ember. Azok a külső és belső, azaz anthropológiai és lélektani sajátosságok, amelyek Lombroso szerint a büntettest a mai normális embertől, mint egy külön típust megkülönböztethetővé teszik, azok a vadembernek normális tulajdonságai. Ezek a tulajdonságok azonban a mai társadalomban büntettségé teszik az embert. Az ölésre, a rablásra, az erőszaknak mindenféle módjára való hajlam, az együttérzésnek igen csekély foka mind olyan lelkiállapotok, amelyekből fakadó cselekedetek valamikor napirenden voltak és az élet normális lefolyásához tartoztak, holott ma büntetteknek tekintjük azokat. *Tarde* is mondja, hogy a mai büntettek közül többen a társadalom díszét képeznék egy indiánus törzsben. *Prins* szerint is a mai büntettes nem egyéb, mint a régi mondák hőse. Nem egy azok közül, aki régi időkben egy törzs rettegett és tisztelt főnökévé lett volna, ma tömlöcbe kerül. *Colajanni* is így gondolkozik: „Homérosz hősei közül hányan ülnének ma börtönben.” Az apró primitív társadalmak folytonos hadakozása között, a nőrablás korában, nélkülözhetetlen volt az ölésre, a rablásra való készség, az antiszociális hajlamoknak egy a mainál sokkal nagyobb foka. Az együttműködés intenzívebbé válásával, nagyobb társadalmak keletkezésével ezek az antiszociális hajlandóságok főleg a természetes kiválasztás révén (1. I-ső füzet 67. l.) kiküszöbölődnek; azok az emberek, akikben ezek a tulajdonságok különösen nagy mértékben vannak meg, kivonatnak a fajfentartásból, amiáltal egy szociálisabb hajlandóságú átlag-típus jó létre. Ha már, most ebben a már szociálisabb hajlandóságú emberekből álló fejlettebb társadalomban, atavisztikus visszaütés folytán egy-egy olyan ember jó létre, aki megint a vadember hajlandóságaival bír, ez büntettségé válik. Lombroso e theoriájának lényegéhez még az is hozzátartozik, hogy az ilyen büntettek már külső

testi sajátsággá (u. n. *stigmák*) által is különböznek a normális embertől és így külsőleg is felismerhetők.¹

Azok a különböző mérések és induktív bizonyítékok, amelyekkel Lombroso ezen elméletét támogatja, anatómiai ismeretek nélkül legnagyobb részt érthetetlenek; azért azokra itt nem terjeszkedünk ki.²

Lombroso legutóbbi álláspontja szerint az összes büntettek 35%-a büntetesképpen születik és számos, a normális embertől eltérő sajátságot tüntet fel.

Lombroso fellépése valóságos forradalmat keltett az irodalomban. Egyfelől lelkes követői támadtak, akiket *kriminál-anthropológiai* iskola néven szokás összefoglalni, másfelől nagyon heves támadásokban is részesült. Tanának túlzott és egyoldalú voltát, adatainak nagy kritikátlanságát egyébként hívei közül is legtöbben elismerik. E kérdés körül egy egész nagy irodalom támadt, a büntettek megvizsgálása is nagyon sok ezerre terjedt ki. Már 1899-ben azt írja *Lombroso*, hogy a kriminál-anthropológiai iskola 54131 embert vizsgált meg. Ezt a pro és contra irodalmat részleteibe követni megint

¹ Egyike a legérdekesebb biológiai törvényeknek az ontogenezis és a phylogenezis párhuzama vagyis a faj fejlődésének és az egyén fejlődésének megegyezése. Minden egyes egyén a maga kifejlődésének rendén, (– miként ezt *Haeckel* kimutatta –) nagyjában megismétli azokat a fejlődési stádiumokat, amelyeken a faj keresztülment. Az emberi méhmagzat fejlődése rövid recapitulációját mutatja a szerves élet fejlődésmenetének kezdve az egysejtű lénytől fel az emberig. Rámutattak ez után arra is, hogy a már megszületett ember fejlődése is hasonló törvényszerűséget tüntet fel, amennyiben a civilizált ember gyermekkorában igen sok tekintetben a vadember tulajdonságait tünteti fel.

Lombroso már most ezt a törvényt is felhasználta és rámutatott, hogy a büntettesek abnormitásai nemcsak távoli őseink, hanem sok tekintetben gyermekeink normális tulajdonságainak is megfelelőek.

² Lásd rövid összefoglalásukat a német fordítás 1-ső kötetének végén. *Cesare Lombroso, Der Verbrecher*, (1894.) I. kt. 529–537. l. az „Überschau und Schlussfolgerung” c. fejezetben.

messze vezetne. (Az érdeklődők *Ferri*-nél, *Kurellá*-nál, *Ellis*-nél és *Aschaffenburg*-nál találják meg a legjobb áttekintést.)¹ E kutatások legfőbb eredményeit a következőkben foglalhatjuk össze:

2. Testi sajátosságok.

Régebben a koponya alakjának és méreteinek nagyobb jelentőséget tulajdonítottak, mint ma, jóllehet e kérdésnek még mindig fontosságot tulajdonítanak.

A büntetéseknél igen nagy számmal rendkívül nagy és rendkívül kis koponyák konstatalhatók, míg a középnyagságok sokkal ritkábbak náluk, mint a nem bűntevő embereknél. A kis koponyák főleg a tolvajoknál, a nagyok főleg a gyilkosoknál fordulnak elő.

A szemüregek Lombroso szerint főleg a tolvajoknál (éppen úgy mint a ragadozó madaraknál és némely vad törzsnél) rendellenesen nagyok.

Igen érdekes Lombrosznak az az adata, hogy két a középkorból való büntettes-koponyán, valamint a legkegyetlenebb római császárok szobrain a koponya-alkatnak ugyanazokat a rendellenességeit konstatalta, mint a minők napjaink bünteteseinél előfordulnak, (V. ö. *Ferri*, *Das Verbrechen als sociale Erscheinung* 29 1.

A koponya mindeme szabálytalanságai a normális embernél is előfordulnak, azonban rendszerint nem abban a mértékben és nem oly különböző anomáliák halmozásával, mint a bűntevők között találjuk.

¹ *Enrico Ferri*, *Das Verbrechen als sociale Erscheinung* (1906.) 33–67. 1. *Prof. G. Aschaffenburg*, *Das Verbrechen und seine Bekämpfung* (1903) *Havelock Ellis*, *Verbrecher und Verbrechen*, (1895.) 55–255. 1. *H. Kurella*, *Naturgeschichte des Verbrechers* (1893).

A személy ellen merénylő bűntevőknél igen gyakran nagyon fejlett az alsó állkapocs. *Manouvrier* szerint a normális ember állkapcsának átlagsúlya 80 gr., a büntetetesé 94 gr. E részben a büntetetes a vad és a praehistorikus emberhez hasonló.

Ezzel együtt jár a *prognathismus*, vagyis a koponya arccsontjainak erős előrenyomulása.

Az emlősöknél bizonyos antagonizmus mutatkozik az arc és a koponya fejlődése között, az utóbbi rendszerint a fejnek $\frac{1}{3}$ -át, az arc annak $\frac{2}{3}$ -át teszik ki, míg az embernél e két rész egyforma. Ezzel szemben *Ferri* az általa megvizsgált 700 bűntevőnél azt találta, hogy arcuk hossza nagyobb, mint a nem büntetetes embereké. (*Ferri*) Verbrechen als soziale Erscheinung. 47.)

Nagyobb jelentőségre tart számot az *agytekercek* alakja és egymáshoz való viszonyuk. A bünteteteseknél számosan az agytekercek többfajta rendellenességét mutatták ki, nevezetesen azt, hogy az agy barázdái, amelyek az agytekerceket elválasztják, egymásba folynak. Általában véve úgy találják, hogy a büntetetesek agyai az alacsony értelmi képességű emberekhez hasonló abnormitásokat tüntetnek fel.¹

Egyébként az agyszerkezet külsőleg teljesen normális volta mellett súlyos rendellenességek fordulhatnak elő az agykéregben, amelyek a normális szellemi tevékenységet kizárják.²

Az agy súlyára nézve is kiterjedt méréseket eszközöltek. Az adatok azonban annyira ellenmondók, hogy azokból következtetéseket levonni nem lehet. Az agy súlyának különben sem szabad különös jelentőséget tulajdonítanunk, mert

¹ *Ellis*, i. m. 63-65.

² *Aschaffenburg* i. m. 140.

Gambetta agya p. o. nem volt súlyosabb, mint egy mikrocephal idiótáé.¹

Nagyon sokat foglalkoztak a büntettes arckifejezésével. *Lombroso* nagyon határozott típusokat különböztet meg. *Garofalo* és *Ferri* azt állítják, hogy a gyilkost és a tolvajt már külsőleg is felismerik. Szabatos tudományos eredményekre azonban mindezen kiterjedt vizsgálódások nem vezettek.

Ferri szerint (*Das Verbrechen als sociale Erscheinung*, 51. 1.) a koponya-anomáliák révén csak a degeneráltakat lehet megkülönböztetni a normális emberektől. De nem minden degenerálnak vannak büntettes hajlandóságai. Közülök a büntettes a legfrappánsabban sajátos arckifejezésével válik ki. *Ferri* azt állítja, hogy egy fogház lakói között kijelöli a gyilkosokat, akiknek típusát speciális kutatásai alapján legjobban ismeri és a valószínűségnek csaknem hasonlóan nagy fokával megjelöli a vérontástól irtózó tolvajt is, akinek típusa ellentétben áll a gyilkoséval

A büntettesek általános hasonlósága – mondja *Kurella* (*Naturgeschichte des Verbrechers*, [1893] 180. 1.) nagyon könnyen konstatálható tény. A leglényegesebb vonások, legalább is Európán belül, mindegyre visszatérnek. Naponkint van alkalmam – mondja a nevezett író – tetszés szerint kiragadott szláv eredetű fogházlakókon ugyanazokat a jellemző vonásokat látni, amelyeket a Rajna mentén vagy New-Yorkban találtam.

Garofalo is azt írja (*La Criminologie* [1905] 75. 1.), hogy egy fogház lakói közül rendszerint meg tudta különböztetni pusztán arckifejezésük alapján a gyilkosokat a tolvajoktól vagy csalóktól és feljegyzései szerint 100 eset közül csak 7-szer vagy 8-szor tévedett.

¹ V. ö. *Havelock Ellis*, *Verbrecher und Verbrechen*, 62., 63.

Általánosan konstatált dolog a büntetettek nagy érzéketlensége, ami megint oly tulajdonság, amelyet a vademberrel osztanak. Hihetetlen mértékben érzéketlenek a fájdalom iránt, sebeik gyorsabban gyógyulnak, mint a vad emberéi.

3. A büntettes lélektani sajátosságai.

A büntettes fizikai sajátosságainál a büntetőjog bölcseletére nézve sokkal fontosabbak azok, amelyek a büntettes lelki életét illetik.

Hogy némely büntetetteknek egészen eltekintve a teljesen tébolyodottaktól lélektanilag abnormisoknak kell lenniök, azt minden behatóbb pszichológiai kutatás nélkül is az egyszerű szemlélet nyilvánvalóvá teheti. Hogy az olyan büntettes abnormális, aki hihetetlenül csekély összegért, amelyet könnyelműen elkölt, képes gyilkosságot elkövetni, tehát egy olyan cselekedetet véghez vinni, amely a normális emberben a legnagyobb iszonyatot kelti, kétségtelen. Úgy az ölésnek hidegvérű véghezvitele, mint egy ilyen az elkövetőre nézve annyira végzetes következményű tettnek egészen csekély indító okokból való elkövetése, feltétlenül abnormis lelkületre utalnak. Az ilyen esetben a legszembeeszköbben nyilvánul a büntettesnek két legfőbb pszichikai jellemvonása: az erkölcsi érzéketlenség és az az alacsony értelmiség, amely teljesen a pillanat hatása alatt cselekszik és a jövővel nem törődik. Ami ezekben a legsúlyosabb esetekben annyira szembeötlő, az a kevésbé súlyosakban természetesen nem annyira jellegzetes, de azért szintén fenforog.

A büntettes *értelmi képességei* messze elmaradnak a normális emberéi mögött. Ezt konstatálják mindazok, akik büntetettek tanításával foglalkoznak. Jóllehet azok az ismer-

reték, amelyekre a foglyokat tanítják, igen egyszerűek, a tanítás eredménye mégis igen csekély.

Aschaffenburg (Das Verbrechen und seine Bekämpfung [1903] 155. 1.) különösen hangsúlyozza a büntettes alacsony értelmi nivóját, minthogy ebből bizonytalan elméletek segítségével is megmagyarázható, hogy miért különböznek annyira a büntettesek erkölcsi érzelmei az átlag-emberéitől. A gyenge elméjű rendszerint a pillanatnyi benyomásoknak enged. A korábbi tapasztalatok, amelyek a normális szellemű embert cselekvésénél vezetik, hamar elhalványulnak a büntetteseknél és így nem gyakorolnak rájuk tartós benyomást. Ennélfogva képtelenek általános szempontok megértésére vagy alkotására.

Igen fontos *Aschaffenburg*-nak az az állítása, hogy számos esetben, amelyben az akták tanulmányozása után nyers és brutális emberre volt elkészülve, az utólagos megfigyelés alkalmával csendes, vezethető, sőt jóindulatú gyengeelméjűt talált. És ez nemcsak az első ízben büntettesekre nézve áll, hanem *Aschaffenburg* a többszörös visszaesők között is akárhányszor ilyen csöndes gyengeelméjűeket talált. Ezek az emberek igen gyakran szembeszökő állhatatlanságot tanúsítanak, amely abból ered, hogy minden külső behatásnak engednek. A fogházakban rendszerint minden nehézség nélkül alávetik magukat a házi rendnek; de szabad állapotban viszont épp oly ellentállás nélkül az első kísértésnek.

Ezzel az alacsony értelmi színvonallal együtt járhatnak különös ravaszság és cselszövés, aminthogy ezeket a tulajdonságokat a primitív népek, alacsonyabb szellemi színvonala sem zárja ki.

Ebből az alacsony értelmi színvonalból érthető meg a büntettesnek közönyössége a jövővel illetőleg. Minthogy a pillanatnyi benyomásokkal szemben alig tanúsít valamelyes ellenállást, rendszerint épp oly impulzív cselekszik és épp oly kevésbé gondol a jövővel, mint a vademberek, vagy a gyermekek.

Különösen jellemző sajátosságuk a büntetetteknek, hogy nem érznek semminemű megbánást az elkövetett bűntett felett. Lelkiismereti furdalásokat nem ismernek. Az elkövetett tett borzasztó voltát nem érzik át, nyugodtan beszélnek róla.

Lombroso a tettoválast, a tolvajnyelvet is a büntetettek lélektani sajátosságai közé sorolja. A tettoválasban pláne atavisztikus tünetet is lát, minthogy a tettoválas tudvalevőleg a vad emberek szokása. Mindezeknek a dolgoknak kevés a jelentőségük Minden elzártabb foglalkozás bizonyos nyelvhasználatot is létesít s az olyan embereknél, akiknél még az a gyakorlati szempont is közrejátszik, hogy idegeneknek nem érhetően fejezzék ki magukat, nagyon egyszerűen érhető a tolvajnyelv használata. A tettoválas pedig bizonyos körökben elterjedt szokás.

4. *A kriminálanthropologiai iskola méltatása és bírálata.*

A kriminálanthropologiai iskola adatainak értékét igen jól jellemzi *Aschaffenburg* (i. m. 143. 1) amidőn azt mondja, hogy valahányszor valamely további testrésze terjesztették ki a kriminálanthropologiai vizsgálatot, rendszerint megismétlődött ugyanaz a játék. Először az az állítás lép fel, hogy valaminő abnormitás a büntetettre nézve jellemző, azután mások arra nézve hoznak fel bizonyítékokat, hogy hasonló abnormitások nem bűnösöknél is előfordulnak, míg végül az az eredmény vonható le, hogy az anomáliák a büntetettek között valamivel gyakrabban fordulnak elő, mint normális emberek között. Ezért csak folytonos ismétlésre vezetne, ha a nagyszámú többi testi sajátosságra vonatkozó ellentmondó adatokat felsorolnák. A legfontosabb degenerációs tünetek (mint p. o. a fülek rendellenes alakulatai, fölös számú ujjak, a fogak abnormitásai, a nemi szervek anomáliái, a testalkat

egyenlőtlen fejlődése stb.) az egészséges embernél is előfordulnak. Ezek a stigmák azonban annál gyakoribbakká válnak, mennél inkább a degenerált elmebeteg felé közeledünk. A kettő között áll a büntettes. Még Lombroso leghatározottabb ellenfelei sem tagadják, hogy a degenerációs tünetek a büntettesnél különösen, gyakran fordulnak jelő.

Bármennyire térnek el a büntettesekre vonatkozó anthropológiai adatok, abban megegyeznek, hogy a büntettes biológiailag inferiálisabb egyén, mint a normális egyén. (*Ferri, Das Verbrechen, 44.*)

A büntettes fizikai és pszichikai sajátosságainak vizsgálata alapján tehát bebizonyított tényképpen konstatálhatjuk, hogy a büntettesek nagy része abnormális szervezetű egyén és hogy e szervezeti abnormitás és az elkövetett büntett között az esetek igen nagy számában okozati összefüggés áll fenn. A szervezeti abnormitás mint a büntettek egy részének oka, egészen kétségtelen.

Más kérdés az, hogy sikerült-e e szervezeti abnormitásoknak olyan félreismerhetlen külső jeleit megállapítani, amelyekből biztonsággal következtethetnénk, az illető egyén közveszélyességére? E kérdésre nemmel kell felelnünk. Ilyen kétségtelen külső stigmákat a kriminál-anthropológiának megállapítania nem sikerült. Úgy, hogy külső stigmákból még sohasem lehet következtetnünk valamely egyén veszélyes voltára, sőt egyet kell értenünk Aschaffenburggal (i. m. 143. 1.) még arra vonatkozólag is, hogy még a legkifejezettebb stigmák sem jogosítanak fel bennünket a tudomány mai állása szerint arra, hogy azokat a vádlott terhére mintegy a bizonyítékok kiegészítéséül számba vegyük, ilyen közvetlenül nem alkalmazhatjuk a kriminál-anthropológia eredményeit gyakorlati célokra.

Ezzel azonban távolról sem akarjuk állítani, hogy a kriminál-anthropológia eddig minden gyakorlati haszon nélkül

szűkölködik. Bizonyára egészen más gyakorlati eljárást kell tanúsítanunk valamely bűntettel szemben, ha tudjuk, hogy az valamely szervezeti abnormitásnak a folyománya, mintha egyéb okokra kell azt visszavezetnünk. A gyakorlati alkalmazás kérdéseivel azonban e helyütt még nem foglalkozunk, arról majd alább az alkalmazott büntetőjog bölcséletben lesz szó. itt, ahol egyelőre csak a bűntett okainak kutatásával foglalkozunk, annak megállapítására szorítkozunk, hogy ezen okok között számos esetben a tettes abnormális szervezete is helyet foglal.

E ténynek nagy tudományos horderejét és ebből szükségképpen folyó gyakorlati jelentőségét akkor méltányolhatjuk a maga teljességében, ha szembe helyezzük a klasszikus büntetőjogtudomány felfogásával, amely szerint a büntettes testileg és szellemileg egészen olyan, mint a többi emberek.

A kriminálanthropologiai iskolával szemben *Tarde* vetette fel azt a gondolatot, amelyet azután *Colajanni* és *Prins* is némileg magukévá tettek, hogy azok a külső sajátságok, amelyeket a büntetteseken észleltek, nem anthropológiaiak, hanem a foglalkozásból eredők. Szerinte helyes ugyan, hogy van büntettes típus, de ez a típus nem anthropológiai, hanem csak valami afféle dolog, mint ahogy megkülönböztethetjük a színész-típust, a tudós-típust, a művésznek vagy a papnak típusát. Vagyis amint e foglalkozások keretében a hasonló életviszonyok, a szokások, egymásnak utánzása stb. egy bizonyos típust szül, úgy a büntettesek világában, a börtönök lakói közt is ugyanezzel a jelenséggel találkozunk.

Tarde-nak erre az észrevételére azt kell megjegyeznünk, hogy kétségtelenül a büntetteseknek és a börtönlakóknak egy

ilyen professzionátus külső habitusa is kifejlődhetik, azonban az arccsontok aránytalan nagyságát a koponyával szemben, a hátranyomott homlokot bizonyára senki sem szerezheti meg utánzás útján. Ha ezek a büntettek között nagyobb százaléban fordulnak elő, mint a nem bűntevő emberek között, akkor itt a büntetteknek csakis egy velükszületett sajátságával, tehát egy anthropologiai differenciával lehet dolgunk. Ezt a felfogást igazolja az a körülmény is, hogy ezek a stigmák sokkal sűrűbben fordulnak elő a súlyosabb büntettek, mint az enyhébb büntettek elkövetői közt.

A kriminálanthropologiai iskolával szemben helyesebb ellenvetést találunk *Aschaffenburgnál*.

Mindannak áttekintése, amit a büntettes testi és szellemi sajátságaira nézve tudunk, igen nehéz – mondja a nevezett író. (*Das Verbrechen und seine Bekämpfung* [1903] 138. 1.) Ugyanis nem rendelkezünk a normális embernek egy olyan kánonjával, amely minden abnormitásnak mértékéül szolgálhatna. A különböző fajoknál más-más átlagmértéket találunk. Arra nézve sincs biztos mértékünk, hogy hol végződik a normalitás és hogy hol kezdődik a degeneráció.

Főleg első fellépése alkalmával, tehát Lombroso korábbi irataiban találjuk a kriminálanthropologiai iskolának azt a hibáját, hogy folyvást a büntettes-típust kereste, mintha az összes büntettek egy egységes típust alkotnának, amely a normális ember típusával szemben áll. Később azonban maga a

kriminálantropológiai iskola is letett egy ilyen egységes típus kereséséről és különböző büntettes-típusokat igyekeznek megállapítani. Ez a hiba tehát ma már kiküszöböltnek tekinthető.

A kriminál-anthropológiai iskola ellenségei gyakran azt is felhozzák ezen iskola hibájaképpen, hogy ez az iskola kizárólag egyetlenegy biológiai tényezőre, p. o. az agyvelő súlyára vagy a fülek valamely rendellenességére vezetné vissza a büntettei. Ez azonban nem így van. Ez az iskola a büntettet olyan eredőnek tekinti, amely nem egy, hanem csaknem beláthatatlanul sok biológiai tényező együttműködéséből jó létre, sőt újabban felismerte már azt is, hogy ezek a különféle biológiai körülmények még együttesen sem teszik ki a büntettek előállításának kizárólagos okát, hanem hogy azokon kívül még számos fizikai és szociális tényező is veendő számba és hogy csak mindezen tényezők kölcsönhatásából érthető meg a büntett.

Ahhoz képest, hogy ezek a tényezők minő különböző kombinációban halnak, a büntetteknek különböző osztályait kell megkülönböztetnünk, amelyekről majd alább szólunk. A vagyon elleni büntetteknel más tényezők hatnak közre, mint p. o. a személy ellenieknel, és ez utóbbiak különböző neheinél megint más és más okokat kell megkülönböztetnünk. Azoknál a büntetteknel, amelyek leginkább állanak a szociális környezet hatása alatt, az anthropológiai abnormitások legkisebb fontossággal bírnak. (*Ferri, Das Verbrechen als sociale Erscheinung*, 38–39. 1.) Bizonyos, hogy ezek a biológiai anomáliák az alkalmi büntetteknel sokkal ritkábbak, mint az igazi büntettes-természeteknel. (Ferri u. o. 58. 1.)

De éppen úgy, miként a külső, azaz szociális tényezőket nem hagyhatjuk figyelmen kívül, éppen úgy érthetetlen maradna a büntettek keletkezése, ha a tettes szervezetében rejlő okokat nem méltatnák kellő figyelemre.

Már egymagában az a körülmény, hogy némely bűntettek (gyilkosság, lopás, sexualis bűntettek) elkövetői között az említett fizikai abnormitások jelentékenyen nagyobb százalékban fordulnak elő, mint a nem büntetettek között, kétségtelenül arra utal, hogy az említett defektusok a bűntettek okai között szerepelnek. Viszont az a körülmény, hogy az említett defektusok nem fordulnak elő kivétel nélkül az összes bűntevőknél, kétségtelenül arra utal, hogy ezek a defektusok nem lehetnek a bűntettek egyedüli okai, hanem, hogy rajtuk kívül a bűntetteknek még más okainak is kell létezniök.

B) Az emberi szervezeten, kívüli okok.

a) Fizikai okok.

1. A hőfok.

Lacassagne (*La criminalité en France*, Revue Scientifique 1888. máj. 28.-i számában) kimutatta büntettes naptárában, hogy a személy elleni bűntettek júniusban érik el legnagyobb számukat. *Marro* a börtönben elkövetett bűntettekre nézve pedig kimutatta, hogy augusztus havában követetnek el a legnagyobb számmal. (*J. caratteri*, 363. 1.) De nemcsak az év legmelegebb hónapjai a többi hónapokkal szemben, hanem a kivételesen forró évek más évekkal szemben és a legforróbb vidékek más területekkel szemben egyaránt kitűnnek a személy elleni bűntettek viszonylag nagy száma által.

Ferri (*Das Verbrechen in seiner Abhängigkeit von dem jährlichen Temperaturwechsel*. Zeitschr. f. die gesamte Strafrechtswiss. II. 48.) kimutatta Franciaországra és az 1827–1869-ig terjedő időre vonatkozólag, hogy a sexualis

büntettek március havától kezdve fordulnak elő gyakrabban, júniusban érik el tetőpontjukat, azután ismét csökkennek és októbertől februárig hasonlóan csekély számmal fordulnak elő.²

Németországot illetőleg az 1883–1892-ig terjedő időre nézve állanak rendelkezésre statisztikai adatok, amelyek egészen egybehangzók a Franciaországra vonatkozókkal.³

Fajtalansági büntettek Franciaországban
1827-1869.

Hónapok	Felnőttek ellen		Gyermekek ellen	
	Abszolút számok	%	%	%
Január	584	7.09	1106	5.57
Február	563	6.84	1041	5.27
Március	643	7.82	1366	6.88
Április	608	7.39	1700	8.56
Május	904	10.98	2175	10.95
Június	1043	12.67	2585	13.03
Július	860	10.45	2459	12.42
Augusztus	794	9.64	2208	11.13
Szeptember	653	7.93	1773	8.93
Október	532	6.46	1447	7.29
November	514	6.24	983	4.95
December	534	6.49	939	5.05

² Ezenkívül számos adat *Cesare Lombroso Le crime, causes et remèdes* (1899) c. munkájának I. 19. lapján.

³ *Aschaffenburg* i. m. 13. l.

Olaszországra nézve *Curcio* és Angolországra nézve *Guerry* számításai megegyező eredményekre vezettek.¹

A hőfok hatásánál szokták felemlíteni azt a körülményt is, hogy a vagyon elleni bűntettek a hőfoknak éppen² ellenkező hatása van. mint a személy elleniekre. A vagyon elleni deliktumok a legmelegebb hónapokban éppen a minimumra redukálódnak és a leghidegebb hónapokban emelkednek a maximumra. (Lásd *Lacassagne*, i. m. – *Aschaffenburg*, i. m. 21–23. 1.) Itt azonban a hőfoknak nem közvetlen, hanem csak közvetett hatásaival állunk szemben. Nyáron több a munkaalkalom és könnyebb a megélhetés. Ezért kevesebb a vagyon elleni deliktum. Nyilvánvaló tehát, hogy ennek a kérdésnek tárgyalása nem a fizikai, hanem a gazdasági tényezők rovatába tartozik.

A bűntettek számának ez a sajátságos hullámozása különböző magyarázatoknak szolgált alapjául.

Vannak, akik egyenesen a hőfoknak tulajdonítják ezt a hatást (*Ferri, Lombroso*)² vannak, akik a napok hosszúságával, illetőleg rövidségével hozzák kapcsolatba a kérdéses jelenségeket (*Chaussinaud*).³ Mások az évszakok látszólagos közvetlen befolyása mögött itt is rejtett szociális tényezőknek hatását keresik. Így p. o. azt, hogy nyáron az ember többet él a házon kívül, többet utazik, az érintkezés nagyobb az emberek között, ennél fogva számosabbak az összeütközések is közöttük. (*Tarde*).⁴ A sexualis bűntettek hullámozását illetőleg olyan nézet is van, hogy az ember nemi ösztöne időszakos hullámozásoknak van kitéve, anélkül, hogy ennek öntudatára

¹ Lásd *Lombroso, Le crime*.

² *Chaussinaud, Etude médico-legale sur la statistique criminelle en France*. (1881.)

³ *Tarde, La Philosophie pénale* (1891.) 307. 1.

⁴ *Ferri, Das Verbrechen in seiner Abhängigkeit von dem jährlichen Temperatur-wechsel* (1882) – *Lombroso, Le Crime* (1899.) 6-15. 1.

jutnánk. Az állatokra nézve ezek a párzási időszakok nagyon határozottak és közismeretesek. Az embernél ezek az időszakok nagyon elmosódottak és már csak abban nyilvánulnak, hogy a nemi ösztön intenzivitása bizonyos hónapokban emelkedik és ezzel az emelkedéssel járna karöltve a fajtalansági bűntettek számának emelkedése is (*Aschaffenburg*).¹ Ez a nézet abban a tényben is támaszt lel, hogy ugyanama hónapokra, amelyekben a sexuális bűntettek maximumát konstatálhatjuk, egyszersmind a fogantatások még pedig úgy a házasságon belüli, mint a házasságon kívüli fogantatások maximuma is konstatálható. Vagyis a sexuális deliktumok hullámvázása egybeesnék egész nemi életünk intenzivitásának hullámvázásával.²

Hogy melyik nézetet kell helyesnek elfogadnunk, arra nézve tudásunk jelen állása még nem enged meg határozott véleményt.

A fogantatások nyári emelkedése közvetve a gyermekgyilkosságoknak februárban, márciusban és áprilisban való gyakoriságára van befolyással. Ezek ugyanis a májusi, júniusi és júliusi fogantatások nagyobb számával vannak összefüggésben. Itt megint az a rendkívül érdekes momentum, hogy a tél nyomorúsága nem gyakorol befolyást a gyermekgyilkosságok számára. Fölületes pszichologizálással megint azt

¹ *Aschaffenburg, Das Verbrechen und seine Bekämpfung* (1903.) 19–20. l.

² Érdekes körülmény, hogy az öngyilkosságok számának hullámvázása egészen párhuzamosan halad a sexuális bűntettek hullámvázásával. Tehát szintén a legforróbb hónapokban éri el tetőpontját és a leghidegebb időben száll a minimumra. Holott a legközelebb fekvő és a sociológiában még annyira elterjedt lélektani magyarázat szerint azt kellene gondolni, hogy a tél nyomorúsága az öngyilkosságok számát fokozza. Tehát lelki egyensúlyunk bizonyos időszakos hullámvázásokat tüntet fel, amelynek a sexuális bűntettek hullámvázása csak egyik tünete. (*Aschaffenburg*, i. m. 17–18.)

hihetné az ember, hogy a nyomor hónapjai a gyermekölések emelkedését fogják mutatni. Ezzel szemben azt mutatja a statisztika, hogy a gyermekgyilkosságok száma a legegyszerűsebb arányban áll a törvénytelen születések számával, tekintet nélkül a gazdasági helyzetre, úgy, hogy – mondja *Aschaffenburg* – „csaknem azt kell mondanunk, hogy a törvénytelen anyák egyenlő számban a gazdasági helyzettől egészen független, megközelítőleg egyenlő azok száma, akik újszülött gyermeküket erőszakosan teszik el láb alól.” (I. m. 20)

A hőfokon kívül egyéb fizikai körülményeket is említ a büntett tényezői között különösen *Lombroso*¹, így a hold változásait, a légnyomás különbségeit, a hegyrajzi viszonyokat. E tényezők azonban szerinte is jelentéktelenebbek és a felhozott adatok is sokkal kisebb számúak és pontatlanabbak, semhogy e tényezőknek komolyabb hatást tulajdoníthatnánk.

b) Szociális okok.

2. Gazdasági tényezők.

A gazdasági tényezők jelentősége a büntettek okainak kutatásánál mindjárt a szervezeti abnormitások mellé sorozandó. Az első főkérdés az volt, hogy mennyiben kell a büntetteket szervezeti abnormitásokra visszavezetnünk, és a második mennyiben függnék gazdasági körülményektől. E két főkérdés mellett az összes többi tényező, amely a büntettek előidézésében még közrehat, jelentőségben messze elmarad.

Az a meggyőződés, hogy a büntettnek gazdasági okai is vannak, már régen derengett egyesek fejében. Már az ó-kor egyes gondolkozóinál, a keresztény egyházatyáknál, az

¹ *Le crime*, 13 és 20–24.

újkorban már Morus Tamás, Hobbes, Hume Rousseau és Bentham irataiban találunk erre vonatkozó elszórt megjegyzéseket.¹

Rendszeresebben és nyomatékosabban azonban csak egyes statisztikusok hangsúlyozták a gazdasági viszonyok befolyását a büntetettekre, akiknek főleg a gabonaárak hullámzása és a tulajdonjog elleni büntettek közötti összefüggés ötlött szemükbe.²

Lombroso fellépése egy időre háttérbe szorította a gazdasági viszonyok hatásának kérdését. Első munkáiban, mint tudjuk, a büntettes anormalitására helyezi a legnagyobb súlyt és kizárólag ebből magyarázza a büntetettet. Későbbi munkáiban azonban a büntett szociális okait és ezek között a gazdaságiakat sem hagyja figyelmen kívül. Legutóbbi munkájában már azt állítja, hogy „a gazdasági tényezőnek nagy befolyása van a kriminalitásra, nemcsak azért, mert a szegénység annak főoka, hanem azért is, mert a túlságos vagy túlgyorsan szerzett gazdagság legalább is hasonló mértékben idézi azt elő.” Mindazonáltal a gazdasági tényező az ő rendszerében még mindig eléggé alárendelt jelentőséget

¹ A kérdés történelme iránt érdeklődők kitűnő összeállítást találnak a következő két munkában: *W. A. Bonger, Criminalité et conditions économiques*, (1905.) és *Joseph van Kan, Les causes économiques de la criminalité*. (1903.)

²*Ed. Dupetieaux*, *Memoire sur le paupérisme dans les Flandres* (1850) úgyszintén *L. M. Moreau-Cristophe*, *Du problème de la misère* (1851) c. munkájában a nyomor és a büntett összefüggését világítják meg statisztikailag. *Mayhew, A.* és *J. Binny, The Criminal prisons of London* (1862) tagadják, hogy büntett és gabonaár közt összefüggés volna. *G. Mayr, Statistik der gerichtlichen Polizei im Königreiche Bayern* (1867) volt az első, aki kiterjedt statisztikai kutatások alapján kimutatta és grafikailag illusztrálta a büntettek és gabonaárak közti fontos kapcsolatot. A hasonló irányú többi íróra nézve részletesen tájékozott *Bonger*, i. m. 71–73. 1.)

játszik.¹ Igen csekély befolyást tulajdonít a gazdasági tényezőknek *Garofalo* is,² még kevesebbet, csaknem semmit *Kuretta* ³ Lombroso leghívebb követője. Ez azonban nem áll az egész u. n. olasz pozitív iskolára, mert annak legkiválóbb tagja *Enrico Ferri* p. o. – miként még alább is látni fogjuk – a szociális tényezőknek nagyon jelentékeny szerepet tulajdonít.³

Kérdésünk egy újabb fázisba lép a történelmi materializmus íróival, akik – miként láttuk (v. ö. I-ső füzet 47–57. 1.) – minden társadalmi tünemény végső okát a gazdasági viszonyokban ismerik fel és minden egyéb eszmei jelenségben kizárólag csak a mindenkori gazdasági viszonyoknak egy reflex tüneményét látják. Ez a tan a kriminalitásra is alkalmazást lelt. E tan követői az antropológiai tényezőknek vagy egyáltalában nem tulajdonítanak jelentőséget a büntettek létrehozatalánál vagy amennyiben hatásukat el is ismerik, azokat alárendelt jelentőségűnek tartják a gazdasági tényezők hatásával szemben. Ezek közé tartozik *Turati*⁵ *Lafargue*, aki, miként *H. Denis* is, a kriminalitás főokát a kapitalisztikus termeléssel egybekötött válságokban keresi,⁶ stb.

3. A gazdasági tényezők befolyásának bizonyítékai.

Lafargue Franciaországra nézve kimutatta, hogy a kenyér árának mindennemű növekvése maga után vonta a

¹ *Le crime, causes et remédes*, 161. – Lásd egyébként a 139–161. lapokat.

² *Garofalo*, *La criminologie*, 155–181.

³ *Die Naturgeschichte des Verbrechens*, 179, 218.

⁴ *Sociologia criminelle*.

⁵ *Turati*, *Il delitto e la questione sociale*.

⁶ *P. Lafargue*, *Die Kriminalität in Frankreich von 1840-1866*. *H.-Denis*, *La criminalité et la erise économique*.

lopások, sikkasztások és csalások számának emelkedését, míg a kenyér árának lejobb szállásával e büntettek száma is csökkent.¹ Egészen hasonló eredményekre jutottak Németországot illetőleg is.^a

Jellemző, hogy a büntettek emelkedése nem nyomban válik érezhetővé a gabnaárak emelkedésévei, hanem csak a következő esztendőben. Ez túlnyomólag abban leli magyarázatát, hogy az első téli hónapokban elkövetett lopások nagy része felett a bíróság csak a következő esztendőben hoz ítéletet. Minthogy pedig a statisztika nem a büntettek elkövetését, hanem a büntető Ítéleteket regisztrálja, ennél fogva az emelkedés jó részt csak a következő évi statisztikában tűnik ki.

E számoknak tanúságtétele egészen kétségbevonhatatlan.

Mayr kimutatta, hogy Bajorországban a gabona árak emelkedésénél minden hat krajcárra egy lopással több esik százezer emberre, és minden 6 krajcáros csökkenésnél egy lopással kevesebb.³

A gazdasági tényezők nemcsak a gabonaárak emelkedése és hanyatlása révén éreztetik hatásukat, hanem még sokkal nagyobb mértékben a gazdasági válságok és az azokkal járó munkanélküliség által. Kimutatták, hogy a kapitalisztikus termelés időnkint túltermelést hoz létre, ez pedig a vállalatok bukását és így az azoknál alkalmazott munkások elbocsátását vonja maga után. A kapitalisztikus termelés időnkint szükségképpen ezer és ezer munkáskéz munkanél-

¹ *Lafargue, Die Kriminalität in Frankreich. Die Neue Zeit. 1890. 20. 1.*

² *Aschaffenburg* 91. 1.

³ *Mayr, Die Gesetzmässigkeit im Gesellschaftsleben (1877.) 346. 1.*

kívülivé válását eredményezi. Ez a munkanélküliség pedig megint érthető oka lesz a büntettek elkövetésének. *Lafargue* többször idézett munkájában grafikailag is szemlélteti erre vonatkozó statisztikai kutatásait és táblázatai világosan mutatják, hogy a vagyonbukások száma az elkövetett lopások számával egyenes arányban áll.

A gazdasági viszonyok hatása azonban nemcsak úgy értelmezendő, hogy a szegénység visz büntettekre, ami a gabonaárak emelkedése, valamint a munkanélküliség terjedése esetén a büntettek emelkedésére vezet, hanem megfordítva, vannak büntettek, amelyek éppen a gazdagabb osztályok részéről szoktak elkövetetni. Így *Lafargue* szerint a gyermekek ellen elkövetett erkölcstelen merényletek száma a kapitalisztikus termelés virágzásával egyenesen arányban nő. Mihelyt az üzletek rosszabbul mennek, a gyermekek ellen elkövetett erkölcstelen merényletek száma csökken.

A felhozott tények ellen a következőket szokták felhozni:

Ha a szegénységben vagy a munkanélküliségben a vagyon elleni büntettek okát akarnók látni, akkor azt kellene bizonyítanunk, hogy minden szegény vagy minden munkanélküli követ el ilyen büntetteket. Ez azonban kétségtelenül nincsen így. Egy gazdasági válság alkalmával sok ezer munkás válik hirtelenül munkanélkülivé. E sok ezer azonban nem kerül valamennyi összeütközésbe a törvénnyel, hanem csak egy töredékük. Ha tehát a munkanélküliek és nyomorgók túlnyomó száma nem ragadhatja magát még a legnagyobb nyomor által sem a büntettek elkövetésére, akkor egészen önkényes következtetés annak az említeti töredéknek bűnözését a munkanélküliség és a nyomor okaira visszavezetni. Ha azt látjuk, hogy az egyik nyomorgó ember lop, rabol vagy csal, a másik azonban tovább nyomorog és sohasem követ el büntettet, akkor az elsőnek bűnözése nem érthető meg a

nyomorból, amely mindkettejükre nézve egyformán fennáll, hanem akkor valami egyéb magyarázathoz kell folyamodnunk. Ugyanez áll a jólét és a nemi büntettek közötti föntebb emiített összefüggésre nézve is. Nem minden gazdag ember követi el a büntetteket, hanem csak egy töredék, úgy okoskodnak tehát, hogy más okban kell a magyarázatot keresnünk, nem a jólétben.

Ez az okoskodás helyes azokkal az írókkal szemben, a kik *kizárólag* a gazdasági tényezőkben vélik felismerhetni a büntettek okait. Ha a büntettek okai kizárólag gazdasági tényezők volnának, ha semmi más ok közrehatását meg nem engednők, akkor csakugyan érthetetlen volna, hogy miért reagálnak ugyanannak a gazdasági tényezőnek hatására az emberek különbözőképpen. Az egyik büntettek elkövetésével, a másik másképpen. Mi azonban nem állítjuk, hogy a gazdasági tényezők kizárólagos okai a büntetteknek, sőt éppen ellenkezőleg, a gazdasági tényezőkben csak egy okot látunk a sok között, amely a többiekkel, nevezetesen az anthropológiai és a fizikai okokkal egyetemben közrehat. így állítva fel a dolgot, többé nem keli csodálkoznunk azon, hogy az egyik munkanélküli lop, a másik nem. A magyarázat abban rejlik, hogy az emberek anthropológiailag is különböznek és hogy vannak olyanok is köztük, akik már minden gazdasági kényszer nélkül is követnek el büntettet, tisztán anthropológiai inferioritásuk alapján. Vannak ismét olyanok, akik minden külső, gazdasági ok közrehatása nélkül nem vetemednek büntetetre, de akik anthropológiai kvalitásaik alapján a legelső gazdasági nyomásra azonnal a büntett eszközéhez nyúlnak, akik tehát mihelyt nyomorba jutnak, azonnal lopnak vagy rabolnak. Míg vannak ismét olyanok, akik anthropológiai kvalitásaik alapján még a gazdasági okok nyomásának is hosszú ideig vagy állandóan ellen tudnak állani és már csak a legvégső esetben, vagy még abban sem folya-

modnak a büntett eszközéhez. Vannak, akik ilyenkor inkább végső erejük megfeszítésével ragaszkodnak a becsületes életmódhoz és ha így nem tudnak megélni, elpusztulnak (öngyilkosság, éhhalál, stb.)

Világos tehát, hogy a büntettek nem magyarázhatók egyetlen okból, hanem csak az okok *kölcsönhatásából*.

Ha tehát azt látjuk, hogy a válságokkal vagy a gabonaárak emelkedésével a vagyon elleni büntettek egyenes arányban emelkednek,” vagy hogy a jóléttel a gyermekek elleni erőszak büntetvények száma növekszik, az említett gazdasági tényezőkben kétségtelenül a büntett egyik okát kell felismernünk.¹

¹ *Garofalo (La criminologie (1905) 155–182. 1.)* tagadja a gazdasági okok ilyenén hatását. Szerinte abból a körülményből, hogy a vagyon elleni büntettek a felsőbb osztályok tagjai közt ép úgy fordulnak elő, mint az alsóbbak közt, az következne, hogy a vagyon eloszlásának jelenlegi módja a büntettek elkövetésének okául nem tekinthető. A mi pedig a gazdasági válságokat illeti, azt tartja, hogy a válságok csak a bűnözés egyik formájának a növekvését idézik elő, egy másik forma csökkenésével karöltve. Mialatt p. o. a vagyon elleni deliktumok nőnek, a személy elleniek csökkennek. A gazdasági viszonyok tehát csak olyanformán hatnának, hogy a gyilkosból tolvajt csinálnának. Volna tehát minden társadalomban a bűntevőknek egy anthropológiailag meghatározott mennyisége, amelyen belül a gazdasági tényezők csak arra volnának befolyással, hogy a büntettekre való hajlamosság minő büntettek formájában nyilvánul. *Garofalo* azonban maga is kénytelen beismeri, hogy ennek az elméletnek támogatására nem rendelkezik elegendő statisztikai adatokkal. Ezen elmélet ellen szól különben már az is, hogy a kriminálanthropológia nem valami generális bűntevő hajlamosságot állapított meg, hanem egészen speciális büntettes típusokat. Éppen a gyilkos és tolvaj típusait p. o. mereven és egymást kizárólag elkülöníti. Úgy, hogy már a priori kizártnak tartható, hogy a gazdasági tényezők a gyilkosokból csinálhassanak p. o. tolvajokat.

4. A nemi különbség.

A gazdaságiakon kívül egyéb szociális tényezőket is szoktak megemlíteni, mint olyanokat, amelyek a büntettek előidézésénél közreműködtek. Ilyen első sorban a nemi különbség.

Ez első pillanatra nem szociális, hanem anthropológiai tényezőnek látszik, de valósággal csak részben az. A nő ugyan már kisebb testi erejénél és kevésbé energikus természeténél fogva is tartózkodik a büntettek egy részétől. Eltekintve azoktól a büntettektől, amelyek már a dolog természeténél fogva túlnyomólag nők által követhetők el, mint p. o. gyermekölés, magzatelhajtás, a női nem aránylag nagyon csekély részt vesz a kriminalitásban. Így p. o. Németországban 1899-ben 100 elítélt férfire csak 193 elítélt nő esett.

E körülmény okát az anthropológiai különbségen kívül leginkább szociális körülményekben kell keresnünk és ezek alapján véve ismét leginkább gazdasági természetűek. A nő ugyanis csak csekély részben vett részt a gazdasági küzdelemben. Rendszerint csak a háztartás körüli teendők végzésére szorítkozik. A gazdasági életben mint eltartott rendszerint csak passiv szerepet játszik. Ez a körülmény érthetővé teszi, hogy az összeütközésektől is jobban meg van óva.

Hozzájárul e különbség magyarázásához továbbá még az a körülmény is, hogy miként alább látni fogjuk, az alkoholizmusnak nem csekély szerepe van a büntettek egy részének előidézésében. Minthogy pedig a nők a társadalmi szokások szerint, amelyek ismét gazdasági helyzetükkel függnek össze, kevésbé vesznek részt a mulatságokban, tivornyákban, az alkoholizmus okozta büntettek is sokkal kisebb mértékben állhatnak elő közöttük.

Szóval a nőkre nézve a büntetteknek nem összes tényezői és nem egyenlő erősen hatnak, mint a férfiakra

nézve. A nőknél főképpen csak a büntetetre hajtó anthropologikus okok hatnak, míg a szociálisak csak sokkal enyhébben. Tudjuk azonban, hogy a büntettek csak ritkán egyetlen elszigetelt tényezőnek eredményei. Az esetek túlnyomó részében az összes tényezők kölcsönhatásából erednek. Aránylag csak kevés büntett vihető vissza tisztán csak az anthropologikus abnormitásra. Rendszerint ez az abnormitás is csak akkor vált ki büntettet, ha megfelelő szociális környezet elősegíti ezt az eredményt. Minthogy pedig a szociális környezet a nőkre nézve sokkal kevesebb nyomást gyakorol a büntett irányában, mint a férfiakra nézve, könnyen megérthető, hogy miért vannak a kriminalitásban aránylag oly csekély százalékkai képviselve.¹

5. *A műveletlenség.*

A büntettet előidéző szociális okok között említik továbbá a *műveletlenséget*. Statisztikailag kimutatták, hogy az elítéltek között a tanulatlanok és műveletlenek igen nagy százalékban fordulnak elő. Mindenesetre sokkal nagyobb százalékban, mint a lakosság egészében *Aschaffenburg* (i. m. 110–111. 1.) helyesen jegyzi meg erre nézve, hogy a műveltség hatalmas fegyver a létért való küzdelemben.

¹ *Lombroso (Das Weib als Verbrecherin und Prostituierte, 165, I.)* ezt a különbséget még azzal is magyarázza, hogy a büntettes hajlandóságú nők nagy részét a prostitúció veszi igénybe, amely tehát mintegy büntetőjogi biztosító szelepet képezne. Szerinte, ha a prostitúció eseteit is felvennők a büntetőstatisztikába, a két nem kriminalitása nemcsak kiegyenlítetnék, hanem még a nőké mutatna túlsúlyt. – *Aschaffenburg (Das Verbrechen und seine Bekämpfung, 131. 1.)* nem egészen osztja ezt a nézetet és úgy találja, hogy a prostituáltak nem az igazi büntetteknek, hanem csak a koldusoknak és csavargóknak képezik egyenértékét.

A tanult ember ismeretei segítségével még ott is talál munka alkalmat, ahol a tanulatlan már nem talál. A képzett mezőgazda még meg tud élni földjéből, ahol a tanulatlan már tönkre megy. A tanulatlan tehát hátrányban van a létért való küzdelemben, ezért a fentebb említett gazdasági körülmények, a nyomor és a munkanélküliség sokkal nagyobb mértékben a tanulatlan és műveletlen elemekre nézve fogják hatásukat éreztetni, mint a műveltebbekre nézve. Ha még meggondoljuk, hogy a műveltség különbségei nagyban és egészben összeesnek az anyagi helyzet különbségeivel, világossá válik, hogy a műveletlenség tényezője éppen úgy, mint a nemi különbség hatása voltaképpen csak a gazdasági tényező hatásának egy speciális formája.

Ezért mondja *Aschaffenburg*, hogy a műveltség egyszerű emelésével a büntettek egy nagyobb számának megszüntetése még nem sikerülhet. Mert ha egy nép műveltségének nívója emelkedik is, a műveltségben mutatkozó különbségek ezért még nem szűnnek meg és a kevésbé művelteknek a nagyobb műveltségűekkel szemben való hátrányos helyzete a létért való küzdelemben továbbra is fennmarad és ez a műveltségben és tudásban való *relatív* elmaradottság nagyobb átlag-műveltség mellett éppen úgy hathat a kriminalitásra, mint kisebb átlag-műveltség mellett.

6. Az alkohol.

A büntettet előidéző szociális körülmények között különösen szomorú szerepet játszik *az alkohol*, E helyen nem részletezem azokat a nagyszámú statisztikai adatokat, amelyek e részben rendelkezésre állanak és amelyek vádbeszéde egészen félreérthetetlen és megcáfolhatatlan. Csak az eredmények kiemelésére szorítkozom.

a) Az elítéltek között óriási százalékban fordulnak elő az alkoholisták. Mindenesetre olyan nagy százalékban, amely messze felülmúlja az alkoholisták számát az átlag-lakosságban. Ez a körülmény már egymagában véve is bizonyítéka az alkohol büntett-előidéző hatásának. Az alkoholisták százalékszámát annál magasabb, minél súlyosabb büntetéseket veszünk vizsgálat alá. Egy belga statisztika szerint p. o. súlyos büntettek miatt elítéltek $\frac{2}{5}$ -e volt alkoholista.¹

b) A büntettek sokkal nagyobb mértékben követtenek el olyan napokon, amelyeken nagyobb mérvű alkoholfogyasztás szokásos, mint más napokon. Így p. o. *Koblinski*-nek egy Németországra vonatkozó statisztikája szerint 380 büntett közül 43%-ot követtek el vasárnapokon, 18%-ot hétfői napokon, 16%-ot szombatokon, míg a hét többi napjaira csak 4-7% jut. Vagyis a különösen alkoholos napokra 77% esik. Ezeket az adatokat mások hasonló számításai megerősítik. Ez a körülmény nyilvánvalóan azzal függ össze, hogy a munkabéretet szombaton este szokták kifizetni s hogy annak nagy része már szombaton s a reá következő vasárnapon, amelyhez sokszor a hétfőt is hozzáveszik még, a korcsmában marad.

c) A büntettek földrajzi eloszlását vizsgálva azt találjuk, hogy a súlyos testi sértések különböző sűrűsége fedi a vidékek alkoholfogyasztásának különbségeit. Amerikában állítólag egyetlen vidék mentes évek óta a büntettől, noha nagyszámú munkáslakossága van (*Saint-Johnsbury*.) E vidéken teljesen keresztül van vive az alkohol-tilalom, amelyet úgy mint a többi mérget, csak polgármesteri engedéllyel lehet a gyógyszertárban szerezni.

¹ Részletesebb számokat 1. *Aschaffenburg*-nál i. m. 58–58. l. *Lombroso*-nál, *Crime causes et remèdes* 104–120. l.

² *Lombroso*, *Crime, causes et remèdes* 199. l.

d) *Ferri* kimutatta Franciaországra nézve az évi bortermés mennyisége és az évi büntettek száma közötti szoros kapcsolatot.

e) Ugyancsak *Ferri* mutatta ki Franciaországra nézve, hogy míg a személy elleni büntettek augusztus havától kezdve erősen alább szállanak, miként fentebb láttuk, addig a testi sértések november havában az új bor hatása alatt nagyon szembeszökő emelkedést mutatnak.

A tényeknek ez az öt csoportja eléggé bizonyítja az alkoholfogyasztás közvetlen hatását a büntettek elkövetésére. A közvetett hatás azonban semmivel sem kevésbé vésze-
sebb ennél a közvetlennél. Az alkoholizmus nemcsak az alkoholistát rongja meg, hanem utódait. Először maga az alkoholizmusra való hajlam is örökölheto, azután meg az alkoholisták utódai kimutathatólag rosszabb minőségű szervezetet is örökölnek és igen nagy számmal fordulnak elő közöttük elmebetegék és büntettek. Ha valamely fogház lakóinak eredetét vizsgáljuk, ijesztő számmal találunk iszákos szülőket.

Az alkoholizmusnak e közvetett biológiai hatásához járul még az a közvetett hatás is, hogy a részeges szülők gyermekei neveletlenek maradnak, hogy napról-napra brutális jelenetek tanúi, hogy náluk a börtöntől való iszonyodás korán megszűnik, minthogy alkoholisták szülei sűrűn kerülnek a börtön lakói közé és végül, hogy az alkoholizmus elmaradhatatlan kísérő jelensége a család nyomora és züllése, a melynek büntett-tenyésztő hatását már ismerjük. A nyomor az a talaj, amelyben a büntetthez való hajlandóság minden csiréje buján tenyészik és bő gyümölcsöt terem.

Így az alkoholizmus úgy közvetlenül, mint közvetve hatalmas tényezőjévé válik a kriminalitásnak.

Az alkoholfogyasztás szociális abúza azonban megint csak a gazdasági viszonyokban leli legmélyebb gyökerét. A

dolgok rendes menete szerint nem a táblabírák azok, akiket az alkohol börtönbe visz és rendszerint nem a bankárok gyermekei züllenek büntettesekké szüleik alkoholizmusa folytán. Nagy túlnyomósággal a legszegényebb osztályok lesznek az alkoholmérgezés martalékaivá. Ha elgondoljuk, hogy ezek az osztályok emberhez nem méltóan laknak, hogy kevés szabad óráikban szinte természetesen menekülnek förtelmes odúikból a korcsmába, amelynek füstös, bűzös vendégszobája nekik relatíve már fényt és kényelmet jelent; ha meggondoljuk, hogy ezek az osztályok fizikailag túlságosan elcsigázva nem is részesei olyan magasabb műveltségnek, amely nemesebb élvezetekre, a művészet, a tudomány és irodalom, a természet szépségeinek méltánylására képesíti az embert, ha meggondoljuk, hogy mindezeket a magasabb élvezeteket nem is áll módjukban megszerezni; akkor érthetővé válik, hogy az alkoholizmus, mint a büntettek előidézésének egyik tényezője, ismét csak a gazdasági tényezők hatásának egyik burkolt formája.

A legfontosabb szociális tényezők tehát, a nemi különbség, az alkohol, a műveltség csak gazdasági tényezőket takarnak. Hasonlóan áll ez a dolog a város meg falu, valamint a foglalkozásoknak a bűnözésre gyakorolt hatásával, amelyekkel itt részletesebben nem foglalkozunk. Úgy hogy azt mondhatjuk, hogy a büntett szociális tényezői már valamennyien bennefoglaltatnak a gazdasági tényezőben, amelyre valamennyien visszavezethetők. A büntett szociális tényezőinek szokásos eklektikus részletezése helyett tehát sokkal megfelelőbb az anthropologikus és fizikai tényezőkkel egyszerűen a gazdasági viszonyok hatalmas tényezőjét szembeállítani.

7. Az akarat szabadságának kérdései.

A büntett okainak kutatása és az e részben elért eredmények az egész jogbölcselet és társadalom tudomány egyik legfontosabb alapkérdéséhez vezették el a büntetőjog bölcseletét. Ha egyszer tisztába jöttünk azzal, hogy a büntettek elkövetése vagy el nem követése anthropologiai okoknak, fizikai viszonyoknak és gazdasági körülményeknek kölcsönhatásából ered, akkor nagyon közelfekvő volt annak a következtetésnek a levonása, hogy a bünteti végső oka nem lehet egyszerűen az embernek u. n. *szabad akarata*, amely szuverénül határozná el, hogy jót tegyünk-e avagy rosszat. Az ember akarata csak egy lánc-szem a történések folyamatában. Az ember akarata nem végső ok, hanem maga is okozat. Az ember cselekvését tényleg az akarati elhatározás lélektani momentumai előzi meg, de – miként láttuk – az anthropologiai, gazdasági és fizikai okok hármasságban csoportja szabja meg, hogy az egyén akarati elhatározása mire irányuljon. Az abnormális szerkezetű büntettes koponyájában szükségképpen másnemű akarati elhatározás születik meg, mint a normális emberében.

Mínthogy tehát az ember akaratelhatározása nem végső ok, hanem éppen úgy okok eredménye, éppen olyan szigorú természettörvényszerűséggel képződik, mint bármely más jelenség, nincsen semmi értelme, ha az „akaratra nézve azt mondják megkülömböztetésül más jelenségektől, hogy „*az akarat szabad*”. Ez azt jelentené, hogy az akarat képződése kivételt képez a természet törvényei alól, ez pedig nem igaz. Ezen a ponton látjuk legjobban azt az örvényt, amely a régi tudományt az újtól elválasztja. A régi büntetőjog teljesen az akarat szabadság alapján állott. A büntettest olyan embernek tekintette, aki a rosszat *választotta*, noha éppen

úgy a jót is cselekedhette volna. Éppen csak a benne rejlő gonosz akarat az oka az ő gonosztevő mivoltának. Minthogy pedig az akaratot ez a felfogás egészen szabadnak tartotta, egészen a cselekvő tetszésétől függőnek tekintette, hogy a gonoszat akarja-e vagy sem. Minthogy pedig ő, aki egészen szabadon választhatott jó és rossz között, a rosszat választotta, ennél fogva megtorlásul büntetéssel sújtatik.

Azt a bölceleti felfogást, valamint azt a büntetőjogi iskolát, amely az akarat szabadságát hirdeti, *indeterminizmus*-nak, ellenben azt a bölceleti felfogást, úgyszintén azt a büntetőjogi iskolát, amely az emberi akaratot is törvényszerű okozatnak, nem pedig önkényes emberi elhatározás eredmények tekinti, *determinizmus*-nak nevezzük.

Minthogy a determinista és az indeterminista felfogás közti döntés úgy tudományunk, mint egész világfelfogásunk szempontjából alapvető jelentőséggel bír, lássuk részletesebben azokat a főérveket, amelyeket *pro* és *contra* fel szoktak hozni.

1. A szabad akarat mellett szól – ezt el kell ismerünk – öntudatunk tanúságtétele. Ez annyit jelent, hogy az ember úgy érzi, mintha akaratelhatározásai kizárólag tőle függnének. Az embernek az az érzése, hogy kizárólag tőle függ, felkeljen, vagy ülve maradjon-e, sötét vagy világos ruhát öltön-e, így vagy amúgy járjon-e el, lopjon-e, avagy sem. Öntudatunk vizsgálata ellent mond annak a tannak, hogy mindez csak okozat, mindezt szigorú, kivételt nem ismerő természettörvények szabják meg, mert meg van az az érzésünk, hogy éppen úgy választhattuk volna az egyik alternatívát, mint a másikat. Ismételjük, mindezt el kell ismerni. De nyomatékosan hozzá kell fűznünk azt is, hogy öntudatunknak, szubjektív érzéseinknek ez a tanúságtétele nem fogadható el végső és döntő bizonyítékképpen. Ha egy pálcát a vízbe mártunk, úgy látjuk, hogy nem egyenes,

hanem meg van törve, mégis nem érzékeinknek ezt a spontán tanúságtételét fogadjuk el, hanem értelmünk megkorrigálja azt, és noha megtörtnek látjuk, mégis egyenesnek tudjuk a pálcát. Öntudatunk világosan azt mutatja, hogy a nap forog a föld körül, mégis tudjuk, hogy ez csak csalóka látszat s hogy valójában a föld forog a nap körül. Ha a mellettünk álló vonat megindul, úgy érezzük, hogy az a vonat indult meg, amelyben mi ülünk s a másik maradt állva. S öntudatunk e tanúságtételének dacára mégis a mi vonatunk áll tovább is és a másik indult meg. Szóval öntudatunk tanúságtételei nem fogadhatók el végső, megdönthetetlen tényeknek; sőt mihelyt értelmünk ellentmond öntudatunk spontán érzéseinek, azokat azonnal el kell ejtenünk és értelmünk következtetéseit keli minden ellenkező látszat dacára is igaznak elismernünk.¹

Ugyanazért nem sokat jelent az a látszat, hogy szabadon, minden külső októl függetlenül határozzuk el magunkat, mihelyt értelmünk ellent mond öntudatunk e látszatának.

Ha pedig öntudatunk e nem döntő szubjektív tanúságtételétől elfordulunk és értelmünk objektív bizonyítékait nézzük, akkor a következő tényeket kell latba vetnünk.

2. A szabad akarat tana ellenkezik az energia megma-

¹ Nem állunk tehát olyan titokzatos ellenmondás előtt, miként Rohland szeretné a dolgot feltüntetni. „Titokzatos ellenmondás előtt állunk. Öntudatunk azt mondja, hogy szabadok vagyunk és értelmünk azt **tanítja, hogy nem vagyunk azok.**” (*Die Willensfreiheit und ihre Gegner*, 101. 1.) Az ellenmondás nem olyan titokzatos, mert nem valami kivételes esettel állunk szemben, hanem tudjuk, hogy öntudatunk nagyon gyakran ellent mond értelmünknek és hogy öntudatunk mindannyiszor téved. Öntudatunk szerint a velünk álmunkban történt események realitással bírnak. A vadember teljes realitást is tulajdonít nekik. Csak a fejlettebb értelem mondja nekünk, hogy nem bírnak realitással és mi mint mindenkor nem a pontatlan és megbízhatatlan öntudatra, hanem a latolgotó, objektíve bizonyító értelemre hallgatunk.

radásának elvével. Minden lelki folyamat – legyen az akár öntudatos, akár öntudatlan – bizonyos külső vagy belső ingerek alapján váltódik ki, amelyek az idegrendszeret érik. Ha már most egészen spontán, semmi külső okok által fel nem tételezett, tehát szabad akarat képződhetnék az emberi idegrendszerben, az egyúttal azt jelentené, hogy itt oly új energiák képződtek, amelyek semmi másnak egyenértékét nem képezik. Tehát nem bizonyos mennyiségű energiák alakultak volna át azokká, amelyek a kérdéses akarati elhatározásban nyilvánulnak, hanem azt kellene feltételeznünk, hogy azok az energiák, amelyek az akaratra hatottak, azok nullává semmisültek, minden elhatározás pedig egy *nova creatiót* jelentene, amely a semmiből új energiákat teremt.

3. *Az akaratszabadság tana ellenkezik a kauzalitás törvényével.* Ha minden hatás – mondja kényszerítő logikával *E. Ferri* – csak szükségképpen következménye az okok összegének, akkor elgondolhatatlan egy olyan képesség, mint a szabad akarat, amely valami egyéb hatást hozna létre, mint aminő a közreható okok által előre meg van szabva. Vagyis tudjuk, hogy minden történésnek oka van az egész természetben, az élettelenben éppen úgy mint az élőben. Tudjuk, hogy egy kő nem esik, egy égi test nem forog más-képpen, mint a természet törvényeinek megfelelően. Tudjuk, hogy az ember végső láncszeme a fejlődésnek, hogy ugrás nélkül, fokról-fokra képződött ki az az élő szervezet, amelyet embernek nevezünk. Tudjuk, hogy az egész emberi szervezet a természet törvényeinek alá van vetve. Tudjuk, hogy minden u. n. lelki folyamat és ezek között minden akarati elhatározás is ennek az emberi szervezetnek egyik funkciója, amely az emberi test ama részének működéséhez van kötve, amelyet idegrendszernek nevezünk. És mindennek dacára vannak gondolkodók, akik egy merész ugrással kiszöknek az okozati összefüggésnek e kezdet és végnélküli láncolatából

és éppen az emberi akaratra nézve azt vindikálják, hogy az teljesen független az okozatiság törvényétől, hogy az ember az okok hatásától egészen függetlenül azt csinálja, amit ő akar. Mindenütt törvényszerűség van a természetben, az történi, aminek történnie kell, csak ezen a ponton uralkodnék az önkény és a pusztá véletlen; itt nem történnék többé az, aminek a természet törvényei szerint történnie keli, hanem éppen úgy történnének az egyik dolog, mint annak merőben ellenkezője, a jótett vagy a gonosztett, ez a gonosztett vagy egy másik, tisztán az emberi akaratok minden természettörvénytől független *szabad* ugrádozásai szerint.

Ha valaki nem törődik a tudomány igazságaival és tényeivel, ha nem nézi a geológiát és a biológiát és minden egyes dolgot külön-külön teremtettnek tekint, ha hisz a csodák lehetőségében, szóval nem tartja a természet törvényeit minden történiés egyedül lehetséges magyarázatainak, az ilyen ember természetesen hihet a szabad akarat csodájában is. De ha tudományt akarunk csinálni, akkor nincs más választás, mint a determinizmus alapjára helyezkedni,

4. *Hogy az akarat mennyire nem szabad, az kísérletileg is igazolható.* Már 10 gr. tiszta alkohol, tehát egy olyan kis mennyiség, amely $\frac{1}{20}$ liter bornak vagy $\frac{1}{4}$ liter sörnek felel meg, kimutathatólag befolyással van az idegrendszer működésére.³ Egy kis ópium hatással van az akaratra. A temperatura, a test frissesége vagy fáradtsága befolyásolják.

„Minden ember tudja – mondja Ferri, – hogy mennyire befolyásolja akaratunkat és érzésünket egy forró klíma, egy sirocco, túleröltetés, megzavart emésztés és hasonlók. A legbékésebb ember házsártossá és kötekedővé válik, ha a

¹ Lásd részletesebben *Aschaffenburg, Verbrechen u. seine Bekämpfung* 69-71. 1. *Kraepelin's Beeinflussung einfacher sychischer Vorgänge durch einige Arzneimittel.* (1892.)

délamerikai földeken egy bizonyos szél végig fúj. Miként a kávé a gondolkodást élénkíti, úgy fokozza az alkohol kis mennyiségekben az akaratot, míg nagy mennyiségekben úgy az akaratnak, mint az értelemnek degenerációját idézi elő. Ez áll a különböző narkotikus szerekre nézve is, amelyek oly specifikusan különbözően hatnak az érzékekre és akaratra is.”

„Az elmekórtan – mondja Ferri – a kísérlet világosságával mutatja ki, hogy az akarat épp oly beteggé, perverzzé vagy benuulttá lehet, miként az emlékező tehetség, az értelem vagy a központi idegrendszer bármely más funkciója. És ha még egy filozófus sem állította, hogy az emlékező tehetség vagy az értelem függetlenek a maguk feltételeitől, mi értelmű van akkor megmaradni abban a hagyományos illúzióban, amely éppen az akaratnak tulajdonít függetlenséget, és ez által mint az összes természeti erők közötti egyetlen kivételt állítja oda?”

Tehát azt látjuk, hogy az öntudatunk szerint egészen szabadnak érzett elhatározás és döntés befolyásolható a gyomorba juttatott anyagok, vagyis az idegeket tápláló vér összetétele által; ha azt látjuk, hogy egy bizonyos mennyiségű meghatározott anyag lenyelése más akaratot létesít, mint más minőségű vagy más mennyiségű anyagnak lenyelése, akkor kísérletileg is világosan be van bizonyítva, hogy az akarat épp úgy okozat, amely az összes közreható okok eredménye, mint minden egyéb jelenség. Vagyis be van bizonyítva, hogy az akaratnak egészen független, szabad mivolta öntudatunknak csak csalóka látszata.

5. *A statisztika* további bizonyíték arra nézve, hogy az emberi akarat törvényszerűen bizonyos okok okozata. A látszólag legszabadabb emberi cselekedetek, mint a minők a házasság, az öngyilkosság, a büntettek, (az elkövetett büntettek különböző nemei) évről-évre ugyanazzal a törvényszerű-

seggel hasonló számban következnek be, mint azok a jelenségek, amelyek az akarattól egészen függetlenek, aminők p. o. a nemek különböző aránya, vagy a halálozások száma. E számok állandóak, amíg a közreható okok állandóak. E számok megváltoznak, mihelyt a közreható okok megváltoznak. Világos bizonyítéka ez annak, hogy a látszólag szabadon elhatározott cselekedetek, a házasságok, a büntettek stb. épp oly szigorú okok következményei, tehát nem *szabadon* vannak elhatározva, mint p. o. a halálesetek vagy a nemek aránya, amelyeknél a közreható okok nem az emberi akarat médiumán keresztül hatnak.¹

6. Az indeterminizmus végső menedéke, hogy a determinizmus tanának *káros következményeire* utal.² E helyen csak arra akarunk rámutatni, hogy valamely tan ilyen vagy amolyan következményeiből abszolúte semmi sem következik annak igaz, vagy nem igaz voltára. Ha csakugyan bármilyen

¹ Ezzel ez utóbbi érvel szemben, amely a nagyszámok törvényéből igyekszik kimutatni a szabad akarat tanának tarthatatlanságát, szembe szokták helyezni – maként p. o. *W. Rohland* freiburgi tanár teszi *Die Willensfreiheit und ihre Gegner* (1905.) c. munkájában 34–36.

1. – hogy e cselekedetek számának évenkénti állandósága csak okaik állandóságát tanúsítja, de az okok mineműségére nézve semmit sem mond. E számok állandósága csak egy tényleges viszonyt juttat kifejezésre, de módszertani hiba bizonyos események állandóságából okaik mineműségére következtetést vonni. Hát ha csak logikai mutatóanyagok produkálásáról volna szó, *Rohland*-nak igazat lehetne adni. Mert tényleg logikailag elképzelhető, hogy szabad akarat mellett is évenként mindig ugyanúgy akarjon szabadon egyenlő számú ember. Ez a felfogás tehát ama csodálatos lehetőség mögé bújik – mondhatjuk *Ferrivel* – hogy szabad cselekedetek összegezéséből determinált tömegeket kapjunk.

² Így *Rohland* szerint nemcsak az emberekre, hanem a tudományos tantételekre is állana az a tétel, hogy gyümölcseikről ismerjétek meg őket. *Die Willensfreiheit und ihre Gegner* 38.

káros is volna a determinista tanítás, abból semmi esetre sem következnek, hogy az indeterminizmus igaz. Most pedig csak arról van szó, hogy melyik tanítás igaz a kettő közül. Hogy a determinizmus egyébként még csak nem is káros, hanem ellenkezőleg, hogy egyenesen nélkülözhetetlen a gyakorlati büntetőjog számára, arról alább, az alkalmazott büntetőjogbólcséletben fogunk szólni.

IV.

A BÜNTETÉS HATÁSAI.¹

I. E hatások egyik legfontosbikáról a büntetőjogbölcselet rendszerint egyáltalában nem szokott megemlékezni. Ez a büntetéseknek a természetes kiválasztásra való hatása (1. I-ső füzet 67. 1.) Tudjuk a természetes kiválasztás elméletéből, hogy ha valamely variáció állandóan következetes üldözésnek van kitéve, e körülmény a variáció csökkenésére vezet. Már pedig a büntetett hajlandóság, a különös mértékben antiszociális természet olyan variáció, amely csaknem a társadalom kezdetei óta üldöztetésnek volt kitéve. A gyilkosokat, tolvajokat stb. mindig büntették. Természetesen a büntetéseknek nem mindenféle formája gyakorol befolyást a természetes kiválasztásra. A rövid tartamú szabadságvesztés, a pénzbírság, a testi fenyték, stb. egyáltalában nem gyakorolnak ebből a szempontból befolyást. A természetes kiválasztás-

¹ Talán fölösleges megjegyezni, hogy ebben a részben amelyben a büntetőjogbölcseletet, mint tiszta tudományt tárgyaljuk, egyáltalában nem foglalkozhatunk azzal a kérdéssel, hogy mi legyen a büntetés hatása, hogy mit igyekezzünk a büntetéssel elérni. A *mi legyen?* kérdése e helyen még egyáltalában nem foglalkoztat bennünket, hanem még mindig csak a *mi van?* kérdése. Tehát csak azokat a hatásokat vesszük itt vizsgálat alá, amelyek tényleg a büntett nyomában járnak.

tásra csak azoknak e büntetéseknek van hatásuk, amelyek a büntettest a fajfentartásban akadályozzák, ide tartozik mindenek előtt a korábban annyira elterjedt halálbüntetés; továbbá az életfogytiglan vagy legalább is igen hosszú ideig tartó szabadságvesztések. E büntetések által a büntettest egyúttal ki is vonatik a fajfentartásból és így az az anthropoiógiai variáció, amelyet az illető büntettest képvisel, a büntetés folytán nem öröklődik tovább. Ha meggondoljuk, hogy különösen a halálbüntetések mily iszonyatosan kiterjedt mértékben nyertek alkalmazást az emberiség történelmében, akkor világos képét kapjuk annak a hatásnak, amelyek e büntetésnemnek az emberi faj kiválasztására gyakorolnia kellett. A kiválasztás szempontjából a halál- és a hosszú tartamú szabadságvesztés büntetéseken kívül különösen érdekesekek azok a testcsontkítások, amelyek a nemi szervek eltávolítására irányultak és amelyekkel, miként fentebb több példában láttuk, főleg fajtalansági büntettek sújtattak. E büntetés egészen közvetlenül és radikálisan gátolta meg, hogy a büntettest a fajfentartásban részt vegyen és így nagyon erélyesen közreműködött az illető büntettest-variáció kiküszöbölése tekintetében. Nem kell azonban azt gondolni, mintha a természetes kiválasztásra és így a fajképződésre való ez a hatás célképpen lebegett volna az emberek előtt. Hiszen ők még a természetes kiválasztásnak elméletét sem ismerhették, amelyet Darwin csak a múlt század közepén állított fel és nem voltak tisztában a tulajdonságok átöröklődésével sem. Még a nemi szervekre irányuló testcsontkításoknál sem játszott szerepet a fajfentartásból való kizárás gondolata. Itt tisztán a tálio eszmekörében mozgó büntetésről van szó. S ha célszerűségi meggondolás itt valamelyes szerepet játszott, ez csak az a törekvés lehetett, hogy a szóban forgó büntett (rendszerint fajtalansági büntettek esetében alkalmaztatott) többé meg ne ismételtessék. Olyan formán

mint ahogy a kéz levágása a lopást tette lehetetlenné. De mindig csak a büntettesnek magának gátolásáról van szó a büntett megismétlésében és nem arról, hogy a büntettes ne hozhasson létre hozzá hasonló és így a társadalomra hasonlóan ártalmas utódokat. Az említett büntetéseknek ez a hatása tényleg bekövetkezett ugyan, de ez nem szándékolt, hanem előre nem látott, öntudatlan következmény volt.¹

II. Egy másik kérdés, amellyel itt foglalkoznunk kell, az, hogy van-e a büntetéseknek, eltekintve kiválasztó hatásuktól, valamelyes hatásuk a büntetteknek jövőbeli meggátolására vagy sem?

A büntetéseknek azt a hatását, hogy jelentékenyebb mértékben a büntettek megakadályozására vezethetnének, különös hévvel tagadják tagadják *Ferri*² és követői. Ferri ugyan nem állítja, mint néha szemére vetik, a büntetések teljes hatástalanságát és nem is követeli mindennemű büntetésnek teljes megszüntetését, de mégis túlságosan alábecsüli azt az elretentő szerepet, amelyet a büntetéseknek tulajdonítanunk kell. Ferri felállítja a *kriminális telítettség törvényét*. E törvény a kémiai oldatok telítettségének analógiájára azt fejezi ki, hogy miként egy bizonyos mennyiségű és temperatúrájú vízben egy adott anyag meghatározott mennyisége oldódik fel, se több, se kevesebb: úgy egy meghatározott szociális környezetben a büntettek egy meghatározott száma követtetik el. A büntettek száma évről-évre váltakozhatik, ha az adott viszo-

¹Röviden megemlíti a büntetés a hatását *Garofalo (La criminologia [1905.] 240. 1.)* „Par ce moyen, le pouvoir social produira artificiellement une selection analogue à celle, qui se produit spontanément dans l'ordre biologique, par la mort des individus non assimilables aux conditions particulières du milieu ou ils s'ont nés ou au sein duquel ils ont été transportés. L'Etat n'aurait donc qu'a imiter la nature.”

² E. Ferri, *Das Verbrechen als sociale Erscheinung*, (1896.) 148–178. 1.

nyok változnak, de állandó marad, ha ezek a viszonyok is állandóak. Vagyis – úgymond *Ferri* – a büntettek száma egészen más tényezőktől függ, mint a büntető törvényektől és azok alkalmazásától.

Hogy a büntető törvényeknek kevés hatásuk van, azt *Ferri* annak kimutatásával igyekszik bizonyítani, hogy Angliában, Franciaországban és Itáliában a büntető igazságszolgáltatás az utóbbi évtizedekben szigorúbbá vált és ennek dacára a statisztika mégis a kriminalitás állandó emelkedéséről tesz tanúságot. Minthogy a büntetések, illetőleg alkalmazásuk nagyobb szigora dacára a büntettek száma emelkedett, a büntetések hatásának csekély volta be volna bizonyítva. Ezt a bizonyítást nem tartjuk elfogadhatónak. Kérdés ugyanis, nem fokozódott volna-e a büntettek száma még sokkal rettenetesebb mértékben ezekben az évtizedekben, ha a büntetések alkalmazása nem vált volna szigorúbbá, vagy éppen még enyhült is volna? Azt hisszük, hogy a kérdésre igennel kell felelnünk.

A statisztika éppen csak azokról az esetekről ad számot, amelyekben a büntetés hatástalannak bizonyult. Ezért nincsen igaza *Bentham*-nak és *Ferri*-nek, akik szerint a büntetés minden egyes alkalmazása újabb és újabb bizonyítéka a büntetés igen csekély hatásának. A statisztika nem ad számot azokról az esetekről, amelyekben a büntett elkövetése elmaradt a büntetéstől való félelem következtében. És azt kell hinnünk, hogy ezeknek az eseteknek száma óriási Rengeteg lopással, rablással, gyilkossággal, fajtalansággal, csalással s egyéb büntetnél több követtetnek el, ha a büntetések eltöröltetnének vagy jelentékenyen enyhíttetnének. És ezeket a statisztikailag ki nem mutatható, de kétségtelenül nagy számú elmaradt eseteket is számba kell vennünk, amikor a büntetések hatását mérleljük.

Ferri nagy súlyt helyez arra a már fentebb a büntettes

lelki tulajdonságai közt említett tényre, hogy a büntettes rendkívül könnyelmű, hogy a tett pillanatában nem gondol cselekedeteinek távolabbi következményeivel és ezért a büntető törvények fenyegetései csekély hatással vannak rá.¹ Ez igaz, csak hogy ha a büntetések nem volnának, akkor a nem könnyelmű természetek, az előrelátóbbak egy része, akiket ma a büntetés visszatart, kevésbé tartózkodnék a büntettek elkövetésétől. Vagyis – ismételjük – folyton folyvást nemcsak a büntetések fennállása dacára elkövetett, hanem a büntetések fennállása folytán elmaradt büntettekre is kell gondolnunk.

Ferri adataival szemben egyébként *Tarde* (*La Philosophie pénal*, 411–487. 1.) számos ellenkezőt is felhoz. Rámutat p. o. arra, hogy a mérgezések száma nagyon gyorsan leszállt a múlt század közepe felé, vagyis attól az időtől kezdve, amelyben a kémiai felfedezések nagyon valószínűvé tették a mérgezések kiderítését. Ezek között a főleg történelmi adatok között azok különösen érdekesek és tanulságosak, amelyek szerint a büntettek száma mindig óriási mértékben harapódzott el és a bűn meg féktelenség mindig valóságos orgiáit ülte, valahányszor a büntetésből való félelem a közhatalom hiánya vagy benuhátsága következtében megszűnt hatni.

Kétségtelen, hogy az embereknek van egy kategóriája,

¹ Igen jó a *Tarde* megjegyzése is (*La philosophie pénal* 419. 1.) *Ferrivel* szemben. A büntettesek – mondja *Tarde* – nem gondatlanabban mint a szerelmesek. Már pedig azt látjuk, hogy azokban az országokban, amelyekben az apasági keresetnek – szerintünk egyébként nagyon helytelen – tilalma fennáll, kevesebb a törvénytelen születés, mint azokban az országokban, amelyekben ez a tilalom nem áll fenn. Vagyis még a szenvedély legnagyobb mámorában is hatással van a nőre – mondja *Tarde* – az a tudat, hogy apasági keresetet nem indíthat Ennyi befolyást a vérpad és a börtön következményeinek is tulajdoníthatunk.

amely egyéb okok folytán a büntetetre oly mértékben van determinálva, hogy reájuk a büntetésben rejlő fenyegetésnek semmiféle hatása nincsen. Lehetnek oly anthropológiai abnormitások, oly kényszerítő szükség helyzetek, oly tomboló szenvedélyek, amelyekkel szemben mindenféle büntetés teljesen tehetetlen. Viszont van az embereknek oly kategóriája, amelyben a mások érdekeinek altruisztikus figyelembevétele, a köz érdekei iránt való tisztelet, a közvélemény ítéletének respektálása oly erős, hogy azok mindennemű büntetés híján sem követnének el soha semmiféle bünteteket. Míg az előbbi kategóriába tartozókat nem lehet elrettenteni, addig az utóbbiba tartozókat nem is kell elrettenteni.

De az emberek túlnyomó nagy többsége e két kategórián kívül marad és azok csoportjából áll, akik a büntetés híján tisztán belső kénytelenségből még nem respektálnák a törvényt, de akikre viszont a törvény büntetéssel való fenyegetései a legerősebb hatással vannak. Erre a túlnyomó csoportra kell gondolnunk akkor, amikor a büntetések hatását mérlegeljük.

Egészen más kérdés azután, nincsenek-e büntetések-nél még célszerűbb eszközök a büntett meggátlására és hogy helyes-e a büntett elleni küzdelemben folyton folyvást és kizárólag csak a büntetés eszközével operálni és minden baj orvoslását kizárólag ettől az eszköztől remélni. E tekintetben már teljesen egyet értünk Ferrivel, aki a megelőzést sokkal fontosabbnak tartja a büntetésnél. E kérdésnek fejtegetése azonban, minthogy ez már a *mi legyen?* problémája, majd az alkalmazott büntetőjogból cselemben lesz helyén.

ALKALMAZOTT RÉSZ

I.

A BÜNTETÉS CÉLJA.

Míg a büntetőjogbölcselet, mint tiszta tudomány csak azokat az összefüggéseket kutatja, amelyek a büntetőjog tételei és egyéb jelenségek között vannak, addig a büntetőjogbölcselet, mint alkalmazott tudomány a *helyes* büntetőjog alapelveit keresi, vagyis más szóval arra a kérdésre keres feleletet: minőnek kell lennie a büntetőjognak, hogy a jog helyes, céljának megfeleljen, hogy annak helyes eszköze legyen. Hogy mi a jog helyes célja, avval már az I-ső fűzetben [105–123. 1.] foglalkoztunk. A büntetőjog legáltalánosabb helyes célja természetesen nem lehet egyéb, mint a jog helyes célja egyáltalában, Ezért a büntetés helyes céljának megállapításánál abból kell kiindulnunk, amit az I-ső fűzetben a jog helyes céljaképpen megállapítottunk. Vagyis objektíve: *a környezethez minél jobban hozzáalkalmazkodott emberek minél nagyobb száma* – vagy szubjektíve: *a lehető legnagyobb szám lehető legnagyobb boldogsága* az a végső cél, amelyre a büntetés szolgál. A büntetés ezt a végső célt az által igyekszik elérni, hogy lehetőség szerint *megakadályozza a büntettet*, vagy más szóval: *megvédelmezi a társadalmat a büntettől*. A büntett ugyanis a szociális élet követelményeivel szemben áll, nem a szociális környezethez *hozzáalkalmazkodott*, hanem azzal ellentétes cselekedet, és ennél-

fogva ellenkezik a lehető legnagyobb szám lehelő legnagyobb boldogságával. E végső célok elérésére való tekintettel tehát a büntetésnek közvetlen célja: a társadalom védelme a büntettekkel szemben. E ponton azután ismét tovább menve, kérdezhetjük, hogy mi által éri el a büntetés a társadalomnak ezt a védelmét? Mielőtt azonban erre a kérdésre reátérhetnénk, már az eddig kifejtettekkel szemben fennálló ellenkező felfogással kell röviden foglalkoznunk.

A büntetés céljának fentebbi felfogását *relatív büntetőelmélet*-nek nevezzük és azzal szembe állítjuk az *abszolút büntetőelméletet*, amely a büntetés célját egyesegyedül a *megtorlásban* látja. Ez az utóbbi elmélet nem vizsgálja azt, hogy a büntetés hasznos-e, mire vezet, stb. hanem abból indul ki, hogy a büntettes a büntett elkövetése által megérdemelte a büntetést, hogy tehát a büntetés igazságos megtorlása a büntett által elkövetett rossznak. A relatív elméletek alapján álló büntetéseket másképpen *célszerű büntetésnek* (*Zweckstrafe*) szoktuk nevezni, mert itt a büntetés egy konkrét célra kíván szolgálni; az abszolút büntetőelmélet alapján álló büntetést pedig ezzel szemben *megtorló büntetésnek*. (*Vergeltungsstrafe*) is szoktuk nevezni. Ez a két elmélet, főleg a német irodalomban heves küzdelemben állott egymással. (*Kampf zwischen Zweckstrafe und Vergeltungsstrafe*.) *Liszt Ferenc* annak a kimutatására törekszik, hogy a célszerűségi büntetés és a megtorló büntetés nem állanak egymással szemben kiegyenlíthetetlen ellentétben.¹ Valójában a dolog mégis úgy áll. A megtorló büntetés elmélete visszavezet a régi teologikus felfogásra, amely nem sokat okoskodik, hanem egyszerűen konstatálja, hogy a bűn egy felsőbb hatalom által kiszabott parancs megsértése és ezért ugyané felsőbb hatalom által kiszabott büntetést vonja maga után

¹ *Liszt, Lehrbuch des deutschen Strafrechts* (1905.) 82–83. 1.

megtorlásul. A megtorló elméletben van valami metafizikai, transcendentális elem. Igaz ugyan, hogy a megtorló elmélet hívei most már nem operálnak isteni akarattal, földöntúli fogalmakkal, hanem ezt a felfogásukat filozófiai köntösbe öltöztetik és az elvont igazságosság követelményével, vagy ehhez hasonló fogalmakkal igyekeznek álláspontjukat megindokolni. Ez azonban mind nem lényeges. Valójában a megtorló elmélet utolsó maradványa annak a felfogásnak, amely bűnben és büntetésben nem ember-alkotta szabályokat, hanem földöntúli hatalom-szabta intézményeket lát és a büntetésben egy transzcendentális hatalomnak megtorló reakcióját látja, amely nem tűri, hogy parancsai megszegessenek. Ezzel szemben a célszerűségi büntetés annak a felfogásnak következetes keresztülvitele, amely a büntetőjogban éppen oly emberi célokra szolgáló emberek alkotta szabályokat lát, mint a jog bármely más részében. Egészen helyesnek tartjuk ennél fogva azt a régi világos megkülönböztetési, hogy az abszolút vagy megtorló elmélet azért büntet *quia peccatum est* a relatív vagy célszerűségi elmélet pedig azért, *ut ne peccatur*. *Liszt Ferenc* szemben tehát azt kell tartanunk, hogy a célszerűségi és a megtorló büntetőelmélet küzdelmében két világnézet vívja egymással harcát. Ezért azt tartjuk, hogy természettudományos kiindulópontunknál fogva a megtorló elméletet egyszerűen negligálhatjuk. *Ei* elmélet hívei egyébként legújabbban nagyon fogyóban vannak és a büntetőelméletek harca inkább a relatív- vagy célszerűségi elméleten belül folyik tovább.

Ha ugyanis annak a fentebb kifejtett felfogásnak az alapjára helyezkedünk, hogy a büntetés célja a társadalomnak védelme a bűntettekkel szemben, ismét nagyon szétágazók lehetnek a felfogások arra nézve, hogy minő úton-módon éressék el ez a cél. És e tekintetben a relatív elméletek megint igen különbözök.

1. A büntetésnek célja lehet az összes polgárokat a büntettek elkövetésétől elrettentés által visszatartani. Ez esetben tehát a büntetés célja nemcsak azokra irányul, akik büntetteket már elkövettek, tehát nemcsak a büntetésekre kivan hatni, hanem éppen úgy azokra is, akik büntetteket még nem követtek el. Ez a relatív elmélet az *általános megelőzés (generalis praeventio)* elmélete néven ismeretes.

2. Ezzel szemben áll az a relatív elmélet, amely a büntetésnél csakis azokat tartja szem előtt, akik büntetteket már elkövettek, tehát csak a büntetésekre szándékozik hatni olyképpen, hogy ezek ne kövessenek el a jövőben újabb büntetteket. Ez az elmélet a *különös megelőzés (speciális praeventio)* elmélete néven ismeretes.

A speciális praeventio körén belül megint szétágazók a felfogások arra nézve, hogy minő utón módon éressék el a büntetésekre való illetén hatás célja.

a. Vannak, akik ezt a hatást a büntetésnek a büntetés által való megjavítása által akarják elérni. Ez a *javítás elmélete*, amely javító büntetéseket igényel.

b. Vannak, akik ezt a hatást a büntetés elrettentése által igyekeznek elérni. A büntetés legyen olyan, hogy annak, aki azt egyszer kiállotta – egészen eltekintve attól, hogy belsőleg megjavult-e vagy sem – elmenjen a kedve attól, hogy más alkalommal újból büntettet kövessen el. Ez az *elrettentés elmélete*, amely elrettentő büntetéseket postulál.

c. Vannak, akik a szóban forgó hatást az által akarják elérni, hogy a büntetésnek egyenesen fizikailag lehetlenné akarják tenni, büntettek újból való elkövetését az által, hogy vagy megölik, vagy deportálják, vagy pedig veszélyességük tartamára fogva tartják őket. Ez az *ártalmatlanítás elmélete*, amely ártalmatlanító büntetéseket követel.

d. Egy negyedik módja a speciális praeventiónak, amely azonban a közkeletű büntető-teóriák között egyáltalában

nem foglal helyei, az volna, hogy az abnormis szervezetüknél fogva bűntevő egyéneknek lehetlenné tegyük fajuk lentartását és így veszedelmes hajlandóságaiknak a jövő nemzedékre való átvitelét. Az ártalmatlanító büntetések ugyan jórészt ipso facto ilyen irányban is hatnak (v. ö. a büntetés hatásáról főntebb mondottakat), mindazonáltal helyes volna ezt a célt a büntetések kiszabásánál öntudatosan is szem előtt tartani. Ez volna a *mesterséges kiválasztás* elmélete, amely kiválasztó büntetéseket postulál.

A relatív büntető-elméletek ellentéte onnan ered, hogy a különböző írók e felsorolt különböző lehetőségeknek majd egyikét, majd másikat, majd pedig valaminő kombinációját állítják oda a büntetés helyes céljául. Amíg azonban az abszolút és a relatív elméletek között áthidalhatatlan úr van, minthogy ezt a kettőt egy egész világnézet választja el, addig semmiféle kényszerítő ok nem forog fenn arra nézve, hogy a relatív teóriáknak kizárólag csak egyikét vagy másikat fogadjuk el a büntetés helyes céljául, nem pedig valamennyit. Az az elvi cél, amelyhez eljutottunk: a társadalom védelme a bűntettekkel szemben. Ebből nem engedhetünk De már arra nézve, hogy ez a cél minő úton-módon éressék el, arra nincs más bölcseleti korlátunk, mint az, hogy ez az ut és mód ne ellenkezzen azzal a végső céllal, amelyet minden jogintézménynél szem előtt kell tartanunk, vagyis a környezethez minél jobban hozzáalkalmazkodott emberek minél nagyobb számának céljával, illetőleg a lehető legnagyobb szám lehető legnagyobb boldogságának céljával. Nincsen semmi ok arra, hogy kizárólag csak a javításra, vagy csak az ártalmatlanításra korlátozzuk magunkat, ha az egyik esetben az egyik, a másik esetben a másik utón érjük el jobban végső célunkat. Elvi ellentétben álló felfogások pusztán külső összefoglalása merő eklekticizmus és a legnagyobb tudományos hibák egyike, ilyen hibás eklektikus úton járnak azok, akik p. o. az abszolút és

a relatív teóriák elvi ellentétén teszik túl magukat. Ellenben elvi ellentétben nem álló felfogások részizgazságainak egymással való kiegészítése nem eklekticizmus, hanem helyes szintetikus eljárás, amelynek híján egyoldalúságba esünk. Ilyen egyoldalúság a relatív teóriák kizárólag egyikének vagy másikának hirdetése és ilyen helyes szintézis a relatív teóriáknak egymással való kiegészítése.

Vagyis összefoglalva a büntetés céljára nézve mondatokat: A büntetőjog célja beleilleszkedik a jog helyes céljába és ezt azáltal igyekszik elérni, hogy a társadalmat megvédelmezi a büntettektől. Ez a cél elérhető az összes polgárok elrettentése, a büntettek speciális elrettentése, úgyszintén a büntettek javítása, ártalmatlanítása és kiválasztása útján. Hogy mely esetekben melyik cél a leghelyesebb, arról alább még bővebben lesz szó. Az a felfogás, hogy a büntetés célja a büntett megtorlása, helytelen és elavult eszmemenetek maradványa.

II.

A BÜNTETÉST PÓTLÓ ESZKÖZÖK.

A büntetés célja a társadalom megvédése a büntettekkel szemben. Kérdés azonban, hogy ez a cél kizárólag csak a büntetés eszközével érhető-e el? A régi büntetőjogi tudomány ezt a kérdést fel sem vetette. A büntett a megtorló elmélet szerint maga után vonta a büntetést. Az igazság követelményének ezzel elég volt téve és tovább a büntetőjog bölcselete nem ment. A modern pozitív büntetőjogi tudomány azonban rájött, hogy a büntetés csak az egyik eszköz a sok közül a szóban forgó cél elérésére, a társadalomnak a büntettektől való megvédésére. Sőt a pozitív iskola szerint a büntetés nem is a leghatásosabb eszköz erre a célra. A természettudományos szemlélet ugyanis nagyon közelfekvővé tette azt a megfontolást, hogy ha valamely bajt meg akarunk szüntetni, akkor legcélszerűbb a baj okait megszüntetni, úgy hogy a baj létre se jöhessen. A büntetés bevárja a bajt és csak azután reagál ellene. Vagyis olyanformán gyógyít, mint az olyan orvos, aki semmit sem tesz a betegség megelőzésére, hanem csak akkor lát az orvosláshoz, amikor a betegség megvan. Ezzel szemben a pozitív büntetőjogi iskola azt tartja, hogy a *praeventio* sokkal hatásosabb, sokkal jobban közelíti meg a lehető legnagyobb szám lehető legnagyobb boldogságának célját, mint a *repressió*.

Először is elkerüljük azokat a fájdalmakat, amelyek a büntett által okoztatnak a sértettnek, a sértetthez közelállóknak és mindazoknak, a kik a sértett bajában részt vesznek; másodszer elkerüljük azokat a fájdalmakat, a melyek a büntetés által okoztatnak a bűntevőnek, a hozzá közelállóknak és mindazoknak, akikben az ő baja részvétet kelt. Itt látjuk a tiszta büntetőjogbölcselet ama részének óriási gyakorlati fontosságát, amely a büntettek okaival foglalkozik. Addig, amíg nem tudjuk, hogy minő okokra vezetendők vissza a különböző büntettek, addig nem tudjuk azokat sem megelőzni, sem pedig ha már bekövetkeztek, nem tudunk velük szemben helyes büntetéseket alkalmazni. A míg a büntettek okait fel nem derítettük, addig úgy állunk szemben ezzel a társadalmi bajjal, mint az orvos, aki éppen csak látja a betegséget, de aki a betegség okait nem ismeri. A betegség okainak ismerete nélkül a gyógyítás nem tudomány, hanem csak kurzslás. És ugyanígy állunk a társadalom betegségeivel is. Világos tehát, hogy a büntett ellen irányuló egész tudományos küzdelemnek alfája és ómegája a büntettek okainak felismerése. Úgy a büntettek megelőzésének, mint a különböző büntetések helyes alkalmazásának a büntettek okaiból kell kiindulnia.

Az eddigiekben tehát tisztába jöttünk azzal, hogy a büntetőjogbölcseletnek, mint alkalmazott tudománynak tulajdonképpeni feladata a büntett elleni küzdelem helyes eszközeit felderíteni és hogy a büntetés ezen eszközöknek pusztán egyike. Lássuk már most rendszeres összefüggésükben azokat

¹ Nagyon szabatosan mondja *Liszt Ferenc* abban az előadásában, amelyet a Magyar Jogász-egyletben tartott a *Büntetőjog Jövőjé*-ből (Magyar jogász-egyleti értekezések VIII. 5.) hogy aki a büntett ellen küzdeni akar, annak *ismernie* kell a büntettet; *tanulmányoznia* kell azt, nem mint fogalmi abstrakciót, hanem mint jelenséget, mint a társadalmi és az egyéni élet eredményét.

az eszközöket, amelyekkel a modern tudomány a bűntettek ellen harcba indul. Még pedig *először* azokat az eszközöket, amelyek a bűntettek megelőzésére alkalmasak, *másodszor* a büntetéseket, vagyis azokat az eszközöket, amelyekhez akkor kell folyamodnunk, ha az első kategóriába tartozó eszközökkel a bűntettek létrejöttét megakadályoznunk nem sikerült.

III.

A BÜNTETTESEK OSZTÁLYOZÁSA.

A büntett elleni küzdelem eszközeinek megválogatásában, mint minden betegség elleni küzdelemben – miként láttuk – a betegség okainak megállapításából kell kiindulnunk. A büntett okaival e büntetőjogbólcelet első részében foglalkoztunk, Már ott láttuk, hogy a fenforgó okok a különböző büntetteknel különböző kombinációkban hatnak közre. Majd csak az egyik vagy másik ok idézi elő a büntetef, majd pedig az okok bizonyos kombinációja hat közre. A büntett elleni küzdelemnek természetesen mindig más és más eszközöket keli alkalmaznia az egyes büntetteknel közreható okok ezen különbözősége szerint. Másképpen kell megvédelmeznünk a társadalmat az olyan büntettél szembetv amely kizárólag valamely anthropológiai abnormitásban leli magyarázatai, mint az olyan büntette! szemben, amely gazdasági viszonyokra vezetendő vissza stb.

Ezért volt a modern pozitív iskolának a büntett okainak tisztázása mellett egyik legfontosabb gyakorlati törekvése a *büntettesek osztályozása*. A büntetteseket kellett mindenekelőtt különböző kategóriákba sorolni azon okok szerint, amelyek hatása alatt a büntetteket elkövették, hogy azután e különböző kategóriákkal szemben más és más megfelelő eljárást alkalmazhassunk. Az új iskola a régivel szemben

nem a büntettek logikai klasszifikálására fekteti a fösúlyt, hanem a büntetéseket osztja különböző kategóriákba, alapelve lévén, hogy nem a büntett, hanem a büntettes ellen kell eljárni.

Arra nézve, hogy a büntetéseknél e szempontból mi a legcélszerűbb osztályozása, nagyon eltérők az írók véleményei s a büntetőjogi kongresszusok is több ízben foglalkoztak ezzel a kérdéssel.¹

Lombroso úttörő munkájának, az *Uomo delinquente* első és második előadásában még az összes büntetéseket egy külön embertípusban akarta feltüntetni. Azóta világossá vált, hogy a büntetéseknél *Lombroso* által felfedezett anthropológiai típusa az összes büntetéseknél először is csak egy részét teszi ki, vagyis hogy vannak büntetettek, akik nem külön anthropológiai variációi a *homo sapiens*-nek. Egyéb-ként az anthropológiailag abnormis büntetettek között ismét egészen differáló variációk állapíthatók meg. így p. o. a gyilkosnak és a tolvajnak anthropológiai típusai egészen eltérők.

Tehát vannak szervezetenként abnormis és rendes szervezettü büntetettek

Egy másik gyakorlatilag fontos megkülönböztetés az, amelyet a bűnügyi statisztika szolgáltat. Vannak ugyanis olyan büntetettek, akik csak egyszer vagy másszor kerülnek a büntetőtörvénnyel összeütközésbe és vannak olyanok, akik a fogházaknak rövid megszakításokkal folyvást visszatérő lakói. Az előbbieket alkalmi gonosztevőknek szokták nevezni, az utóbbiakat pedig szokásos gonosztevőknek. Az

¹ *Olrik, über die Einteilung der Verbrecher*, Zeitschf. f. d. ges. Strafrecht SW. XIV. kt. 76. 1. – *Ferri, Das Verbrechen als sociale Erscheinung*, 68–108. 1. – *Mitteilungen der internationalen kriminalistischen Vereinigung*, VI. kt. 582. 1. – *Aschaffenburg, Das Verbrechen und seine Bekämpfung*, 160–171. 1.

alkalmi gonosztevők között természetesen csak ritkán fog előfordulni a született gonosztevőnek anthropológiai típusa, míg a sűrűn visszaesők között előfordulnak olyanok, akik csak csekélyebb mértékben, vagy egyáltalában nem mutatnak szervezeti rendellenességeket, hanem akiket főleg szociális körülményeik tettek hivatásszerű büntettekké. Az alkalmi gonosztevők közül megint külön csoportba kell sorolni azokat, akiket valamely elmebetegség vitt büntettek elkövetésére, továbbá azokat, akik valamely szenvedély fellobbanásának hatása alatt követtek el büntetteket, harmadszor pedig azokat, akiknél az alkalmi ok valamely szociális körülmény.

Ha mindezeket a szempontokat, amelyeket legkitűnőbbben *E. Ferri* világított meg (*Das Verbrechen als sociale Erscheinung* 68–108. 1.), számbavesszük, akkor a büntetteknek következő ötös felosztásához jutunk el, amely legjobban felel meg e felosztás gyakorlati céljainak.:

I. Alkalmi büntettek:	1. Elmebetegség folytán
	2. Pillanatnyi szenvedély folytán
	3. Társadalmi okokból

II. Visszaeső büntettek:	1. Született büntettek
	2. Szokásos v. hivatásszerű büntettek.

Lássuk ennek az öt osztálynak jellemző sajátosságait részletesebben:

I. Az első főkategóriának, amelyet alkalmi büntetteknek nevezünk, az a közös jellemző vonása, hogy az abba tartozó büntettek csak különleges okok folytán egyes elszigetelt büntetteket követnek el, nem pedig a büntetteknek életükön végighúzódó egész raját.

I. 1. Ezek között a különleges okok között először is helyet foglalhat az elmebetegség. Nekünk, akik nem a sza-

bad akarat doktrínájából indulunk ki, hanem minden emberi cselekedetet determinálnak tekintünk, nincsen semmi okunk – mint helyesen jegyzi meg *Ferri*, – az elmebetegség esetét mint a büntetőjogba nem tartozókat kiküszöbölni. Itt sincs szó másról, miní másféle büntettek esetén: a társadalomra nézve veszedelmes cselekedetekről, amelyekkel szemben a társadalomnak a lehető legcélszerűbb formában védekeznie kell.¹

Ebbe a kategóriába tartozik p, o. aki a rajta kitört üldözési mánia hatása alatt, vagy egy tomboló rohamában követ el gyilkosságot, vagy aki kleptomániából követ el lopást, vagy piromániában gyújtogatást. Ide számítja *Ferri* a kéjgyilkosokat (Jack, a hasfelmetsző), a nekrophileket, amikor is szexuális psychopathiával van dolgunk.

I. 2. Ide azokat soroljuk, akik valamely kivételesen szenvedélyes felindulásban, a szenvedélyek viharában követnek el büntettet. Ide tartozik p. o. a férj, aki házasságtörésen éri nejét és megöli annak csábítóját, vagy a becsületében indokolatlanul súlyosan megsértett ember, aki felháborodásában tettelegességre ragadtatja magát.

Az ide tartozó esetek ritkák és rendszerint személy ellen irányuló büntetből állanak. Rendszerint kifogástalan előéletű, szangvinikus vagy ideges és túlzott érzékenységű emberek követnek el ilyen büntetteket; többnyire fiatalok és heves fölindulásban, túlnyomólag minden alattomoság nélkül, egészen nyilvánosan követik el tettüket. A büntett náluk öncél, nem pedig eszköz más bűnös célok elérésére. Jel-

¹ Itt talán felmerülhet az az ellenvetés, hogy az elmebetegeknél nem lehet szó felelősségről és büntetésről. Erről, valamint egyáltalában arról a kérdéstről, hogy miként alakulnak a determinizmus felfogása szerint a beszámíthatóság, a felelősség és a büntethetőség fogalmai, alább részletesen lesz szó.

lemző vonásuk, hogy tettük felett mély megbánást szoktak érezni, amely olykor az öngyilkosságba kergeti őket.¹

I. 3. Az alkalmi büntetettek harmadik csoportját teszik ki azok, akik ép elmével és nem valami fellobbanó szenvedély hatása alatt, hanem szerencsétlen szociális körülmények pressziója folytán válnak kivételes esetekben büntettekké. Kétségtelen, hogy a szociális körülmények egymagukban csak ritkán hoznak létre büntettet. Rendszerint az illetők egyéniségében is közrehat valamelyes hajlam, legalább is különös gyengeség, mert ezek hiányában a külső ható ok rendszerint még nem vezet büntetetre. Jellemző rájuk nézve éppen az, hogy külső motívumokkal szemben nem tudnak elég ellentállást kifejteni. Az idetartozó esetek tipikus példája az éhező gyermekei számára kenyeret lopó anya. Nem minden nyomorba jutó anya válik tolvajjá, az egyiket gyermekei éhsége erőinek, energiájának végső megfeszítésére bírja, a másik inkább koldul és csak egy kis töredék lop. A külső, szociális ok, tehát nem hat kizárólagosan, de mégis ennek van a büntett elkövetésében legnagyobb része, úgyannyira, hogy a külső, szociális nyomás megszűntével, p. o. valamely munkaalkalom megnyíltával az ilyen egyén ismét teljesen felhagy a büntettek elkövetésével.

II. A visszaeső büntetettek az jellemzi, hogy állandóan és ismételten követnek el büntetteket. Ezeknek jellemző vonásuk a teljes javíthatatlanság. Számolnunk kell a büntetteknek egy légiójával, mondja *Aschaffenburg*, amely az adott viszonyok között rendezett életviszonyok közé többé vissza nem vezethető. Ezek a visszaesők, akiknél a bűnözés krónikussá vált, az összes büntetteknek *Ferri* szerint legalább 50–60%-át teszik ki.

¹ V. ö. *Bittinger, Crimes of passion. – Lombroso, Uomo delinquente*, 2 kt. – *Ferri, Dai Verbrechen*, 96-97.

A visszaesőknek ez a légiója ismét két nagy csoportra bontható, a szerint, amint vagy biológiai, vagy pedig szociális okok játszottak túlnyomó szerepet ennek a büntetés-típusnak kiképzésénél.

II. 1 Ha a biológiai okok, vagyis szervezeti rendellenességek képezik a túlnyomó okot, akkor *született büntettes*-ről beszélhetünk. Ez a büntetteknek az a része, amelyre *Lombroso* teóriája helyesen alkalmazható. Erről a típusról már bővebben megemlékeztünk a büntettek szervezetünkben rejlő okainál. Ő rajtuk fedezhetők fel legsűrűbben és leghalmozottabban az említett külső abnormitások is. Ezek között találjuk a gyilkosnak és a tolvajnak kifejezett anthropológiai típusát. Gyilkosság és rablás meg tisztességes kenyérkereset között nem látnak különbséget. A büntetésnek rájuk nézve nincsen elrettentő hatása. Egyszerűen olyannak tekintik azt, mint a mesterségükkel járó üzemi szerencsétlenséget, mint ahogy a bányász kiteszi magát annak a lehetőségnek, hogy a bányalég megöli. Rendszerint már ifjúkorukban kezdik meg büntettes-carriere-üket és az általuk elkövetett büntettek is sokszor nyilvánvalóvá teszik, hogy itt ugyan nem elmebeteg, de nem is normális emberekkel van dolgunk,

Már a fentebbiekből tudjuk, hogy a szociális körülmények hatása rendszerint a büntettek e kategóriájánál is számbaveendő. Ritkán találunk a született gonosztevőnek oly kifejezett típusára, aki még a legkedvezőbb szociális milieu dacára is feltétlenül büntettségé válnék. A szociális körülmények legcsekélyebb kedvezőtlenége azonban már elégséges hozzá, hogy az ilyen természet kibontakozzék. Az első viszontagság, munkanélküliség vagy egyéb nehézség már megtöri az ilyen egyén ellenállását és a büntett felé tereli.

II. 2. Ha ezzel szemben az egyéni hajlam és szervezeti rendellenesség az elenyésző motívum a visszaeső típus kiképzésénél, ellenben a túlnyomó ok a szociális viszonyok túl-

nyomó pressziója: akkor a *szokásos* vagy *hivatásszerű büntettes* kategóriájával állunk szemben. Ezeknek a büntettes mivoltuk nem annyira velük született; mint inkább szerzett tulajdonság, amely azután a külső körülmények kényszere alatt annyira krónikussá válik, hogy megjavításukról szintén nem lehet többé szó.

A külső, anthropológikus rendellenességek náluk vagy egyáltalában nem, vagy legalább is nem nagyon kifejezetten és nem halmozottan fordulnak elő. Büntettes tevékenységüket, épp úgy mint a született büntettesek, szintén már kora fiatalságukban kezdik meg, de rendszerint erre neveltetnek. A bűntevők külön világában nőnek fel, amelynek a jóról és rosszról egészen sajátosan deformált fogalmai vannak. Kellő nevelés híján züllött gyermekkor után, alkoholista, bűntevő szülők mellett, vagy gondozatlanul a társadalom kloakáiban nőve föl, jó részt sohasem ismerkedtek meg azzal az erkölcsi és jogi felfogással, amelynek tiszteletben tartását a társadalom tőlük megkívánja. Avagy pedig az első büntett után a fogház korrumpáló hatása alapján lépnek a büntettes pályára, amihez nem csekély mértékben járul hozzá, hogy a társadalom megbélyegzettnek tekinti, aki a börtönbe került és nagyon megnehezíti az ilyennek a tisztességes kenyérkeresetet, úgy hogy a kitaszítottság és nyomor csakhamar ismét a büntettes környezetbe és ezzel mintegy a „büntettes pályára” szorítja az illetőt, megélhetésének egyedüli módjára. Vegyük még hozzá, hogy rendszerint kevés energiájú, minden külső hatásnak könnyen engedő természetekkel van dolgunk és előttünk áll a krónikus csavargónak vagy tolvajnak típusa, aki minden becsületérzés híján 30-40-szer is kerül börtönbe és egész életén át terhet és veszedelmet jelent arra a társadalomra, amely őt ilyené formálta.

* *

*

A fentebbi felosztás, mint minden kategorizálás nem igényelhet abszolút és kimerítő értéket. Az élet ezerféle viszonyát és átmeneti alakulatát természetesen nem lehet néhány merev kategóriába szorítani, Ellene lehetne vetni, hogy amikor a született büntettes első büntetést követi el, akkor még nem visszaeső, de nem is alkalmi büntettes és ugyanezt lehetne felhozni a hivatásszerű büntettesre, aki még csak pályája kezdetén áll. Viszont az alkalmi büntettes is válhatik visszaesővé és így tovább. Arra a körülményre, hogy a született büntettes és a szociális okokból visszaeső nem mindig élesen elválasztható típusok, már többször rámutattunk. A biológiai és a szociális tényezők rendszerint karöltve hatnak és vannak átmeneti alakulatok, amelyekre nézve nehéz megállapítani, hogy a biológiai avagy a szociális tényezők játszanak-e náluk fontosabb szerepet, stb. stb. Tudákos kicsinyesség volna azonban eme természetes fogatkozások kedvéért az osztályozásnak nagy gyakorlati jelentőségét félreismerni.

IV.

A BÜNTETT ELLENI VÉDEKEZÉS HELYES ESZKÖZEI.

A) A megelőzés (praeventio) eszközei.

Csak most, hogy nemcsak a büntett legfontosabb okait ismerjük, hanem azokkal a főbb típusokkal is megismerkedtünk, amelyek ez okok különböző kombinációja szerint a büntettek között megkülönböztethetők, térhetünk rá azoknak az eszközöknek kutatására, amelyekkel ilyen büntettek kialakulása meggátolható. A régi büntetőjog, amely természettudományi gondolkodás híján nem adott magának számot a büntettek okairól, amely abban nem látott egyebet, mint tisztán szabad akarati elhatározás eredményeit, amelyeknek a szabad akaraton kívül egyéb okai nincsenek, nyilván nem is juthatott el a büntett megakadályozásának helyes útjára.

A régi felfogás persze sokkal kényelmesebb. „Hiszen már a magánéletben is nehéz és kényelmetlen – írja *Ferri*, az első tudós, aki a büntett megelőzésének tanát a maga egész fontosságában felfogta és részletesen kifejtette – állandóan a higiéné előírásához alkalmazkodni és sokkal könnyebb azokat elhanyagolni, hogy azután, ha egyszer itt van a betegség, az orvostól kérjünk gyógyszereket, amelyek hatása igen gyakran egészen illuzórius.” Ez annak a büntető-

politikának képe, amely mit sem törődve a büntett megelőzésével, mindent a büntetés gyógyszerétől remél, amikor a baj már megvan.

A helyes útnak kiinduló pontja, hogy felismerve az okokat, igyekezzünk mindott, ahol ez lehetséges, az okok hatását megszüntetni.

Minthogy a büntettnek két leghatalmasabb forrása a biológiai rendellenesség és a gazdasági tényező, ezt a két főforrást kellene betömni.

Ami a biológiai rendellenességeket illeti, ez ellen nem küzdhetünk más. módon, mint a mesterséges kiválasztás eszközével. A mesterséges kiválasztásnak gyakorlására az államnak azonban csak nagyon korlátolt lehetőségei vannak. Mint már tudjuk, erre csak két jogi mód van. Az első megfelelő házassági akadályok statuálása, sőt bizonyos káros tulajdonságokkal való közösülés tilalma. Világos, hogy ez az eszköz nem alkalmazható nagyon kiterjedt mértékben és hogy hatása sem feltétlenül biztos, mert ha e törvények nagyon rigorózusak volnának, akkor igen nagy mértékben kijátszatnának. A másik jogi eszköz az, hogy a legkifejezettebb és a legveszedelmesebb büntettes természeteknek egyenesen fizikailag tesszük lehetetlenné fajuk fentartását és ezzel káros tulajdonságaik tovább örökítését. Minthogy ez legcélszerűbben bizonyos büntetések révén eszközölhető, erről a kérdésről, amely voltaképpen a megelőzés körébe tartozik, mégis a represszió, a büntetés keretében kell szólnunk.¹

Marad tehát a második főforrásnak betömése: a kedvezőtlen gazdasági viszonyoknak megszüntetése. E részben az eszközöknek ismét két csoportját kell megkülönböztetnünk

¹ „Azok az idők, amelyekben a káros fajfentartás *kasztráció* által fog megakadályoztatni, még messze vannak, jóllehet ezt a javaslatot egészen komolyan már felvetették,” *Aschaffenburg*, i. m. 186.

a szerint, amint pusztán a felszínen maradó, részleges, apró javítgatásokat eszközlünk, avagy pedig a dolog mélyére nyúló, a bajnak gyökeréig hatoló radikális eljáráshoz folyamodunk.

Lássuk előbb a részleges megelőzéseket:

Tudjuk, hogy a büntettek okai között milyen szomorú szerepet játszik az alkohol. A büntettek megelőzésének egyik nem kicsinylendő formája lesz tehát az *alkoholizmus elleni küzdelem*. Minthogy az alkoholizmus folytán degenerált utódok is jönnek létre, az alkoholizmus csökkentése közvetve még a büntett biológiai okait is csökkenti. Ezért jól mondja *Ferri*, hogy az alkohol megadóztatása valamint az alkohol termelésének és árusításának egyéb közvetett korlátai sokkal hatalmasabb eszközei a büntett elleni küzdelemnek, mint monumentális börtönök építése. Ha sikerülne az alkoholizmust megszüntetni, mondja *Ashaffenburg*, egy csapásra 50000 emberrel kevesebb kerülne évenként Németországban a büntető bíró elé, a könnyebb testi sértéseket és becsületsértéseket nem is számítva.¹

Az alkoholizmus elleni küzdelem eszközei: a korcsmák számának megszorítása: az egyes embereknek kiszolgáltatható alkoholmennyiség szigorú korlátozása. Alkoholisták számára ingyenes menedékek létesítése, amelyekben meggyógyíttatnak. Minthogy az alkoholizmus egyik főoka a szegény nép borzalmas lakásviszonyai s mivel a korcsma jóformán az egyetlen szórakozás, amely rendelkezésükre áll, nagyon fon-

¹ Hogy e részben minő eredmények érhetők el, mutatja *Mathew* páter hatása, aki elragadó beszédeivel néhány év alatt 180000 embert vett rá Irlandban az alkoholtól való teljes tartózkodásra. Hatása a kriminalitásra az volt, hogy míg 1838-ban még 12096 súlyos büntettet követtek el Irlandban, számuk 1841-ben 773-ra, tehát $\frac{1}{16}$ részükre szállott le. *Ashaffenburg, Das Verbrechen und seine Bekämpfung*. 182. 1.

tos eszközei az alkohol és így a büntett elleni küzdelemnek, emberibb munkáslakásokról való gondoskodás és alkoholmentes szórakozó helyek létesítése az alsóbb néposztályok számára. (Népolvasó csarnokok, hangversenyek, színi előadások a nép számára; múzeumok és képtárak nyitva tartása este, stb.) A leghatásosabb eszköz azonban az alkoholnak teljes szigorúsággal a közforgalomból való kivonása, amint ez más veszedelmes mérgekre nézve fennáll. Amerika több államában csak is gyógycélokra lehet az alkoholt használni.

Míthogy a büntettek egy része, nevezetesen alkalmi büntettek jó része a nyomor folyománya, a büntett elleni küzdelem eszközei közé kell sorolnunk mindazokat az intézményeket, amelyek a nyomor enyhítése révén kizárják, hogy egyesek ebből az okból kergettessenek a bűn karjaiba. Ide tartoznak mindazok az intézmények, amelyek a munkanélküliség rémét tartják távol. Tehát a közmunkák munkanélküliek számára; biztosítás munkanélküliség esetére, vagyis a munkára való jog (*Recht auf Arbeit*) alap gondolatának keresztülvitele. Ilyen és ehhez hasonló intézmények távoltartának a társadalomtól azokat a büntetteket, amelyek csak végszükségből követtetnek el. Míthogy továbbá a biológiai-
lag rendellenes bűntevők túlnyomó része is csak a szociális viszonyok pressziója alatt követi el a büntetteket, a latens büntető hajlamok nagy részének effektívvé válása is elkerülhető volna ezen az utón. Míg az 1847-iki drágaság Franciaországban a lopások óriási emelkedését vonta maga után – írja *Ferri* – addig az 1853-4-iki drágaságnak nem volt ilyen hatása ama közmunkák következtében, amelyekről a kormány gondoskodott.

„A lopást nem fogjuk kiküszöbölhetni a világból” – mondja nagyon helyesen *Aschaffenburg*. – „De éppen a legjobbkat a büntettesek közül megfogjuk mentetni, azokat, akik csak a legnagyobb kétségbeesésben botlanak meg.”

A gyermekek munkaidejének korlátozása és a felügyeletükről való gondoskodás ott, ahol ezt a család gyakorolni nem tudja, csökkentené a gyermekek ellen elkövetett nemi erőszak és fajtalanság eseteit. Egyáltalában egészségesebb munkásviszonyok és főleg munkáslakások által elkerültetnék a sexuális bűntettek egy része.

Egy olasz kir. ügyész kísérletet tett fának ingyenes osztogatásával szegény községekben és azt találta, hogy ez a rendszabály hatásosabb eszköze a falopások meggátolásának, mint a csendőrség és a szabadságvesztések.¹

Minthogy a bűntettek egy egész nagy kategóriája, a hivatásszerű bűntetteké jórészt már a gyermekkorban züllik, sőt egyenesen neveltetik bűntettessé, a bűntett elleni küzdelem hathatós eszközeinek tekintendők mindazok az intézmények, amelyek a gyermekek züllését gátolják meg. Ilyenek a lelenc- és árvaházak, amelyekben az elhagyott gyermekek gondoztatnak. Sőt nagy szükség volna olyan intézményekre is, amelyek csavargó, bűntettes és alkoholista szülők gyermekeit e veszedelmes környezetből kiemelnék és így meggátolnák, hogy egyenesen a bűntettes pályára készíttessenek elő. Sat. sat.

Ugyancsak a szokásos vagy hivatásszerű bűntettes ki-fejlődésének egyik gátló eszköze a börtönviselt egyénekről való gondoskodás. Ha nem könnyítjük meg nekik, hogy kiszabadulásuk után ismét munkához jussanak, ha nem támogatjuk őket a kezdet nehézségeiben, amelyek a becsületes útra való visszatérés elé tolulnak, úgy egyszerűen belekény-szerűlnek a bűntettes carrierre-be és akkor a büntetés amelyet elszenvedtek, százszor nagyobb kárt jelent a társadalomra, mint a mekkora hasznót.

Ezeknek az intézkedéseknek felsorolását a végtelenségig lehetne folytatni. *Ferri* szerint a bűntetések *codex re-*

¹ *Ferri: Verbrechen als sociale Erscheinung.* 192. 1.

pressivus-ával szemben egy teljes *codex praeventivus*-t kellene kidolgozni. A fentebbi felsorolás csak exemplificative akar rámutatni az e téren kívánatos intézmények néhány legfontosbikára. Ezeknek az intézményeknek részletes kifejtése már különben sem lehet a jogbölcselet feladata, hanem az egyes országok speciális viszonyai szerint módosuló jogpolitika speciális körébe tartozik. Amire e helyen súlyt kell fektetnünk, az – ismételjük – nem egyéb, mint az a gondolat, hogy a büntetés csak egy eszköz a sok közül és pedig nem is éppen a leghatásosabb, a büntett elleni küzdelemben. Tehát fogyatékos jogrendszer az olyan, amely egyedül a büntetőtörvénykönyvvel akarja végigküzdeni ezt a harcot. A büntett meggátlásának legfontosabb eszközei azok, amelyek a büntett okait szüntetik meg és így a büntettet létrejönni sem engedik.

E részleges, a mai társadalmi rend keretén belől maradó intézkedésekkel szemben a szocializmus azt hirdeti, hogy a büntettek gazdasági okait csakis akkor sikerülhet megszüntetni, ha gazdálkodásunk egész mai rendjét változtatjuk meg.

Úgy az alkoholizmus, a munkanélküliség, mint a nyomor, a gyermekek züllése, stb. mind legvégső gyökerükben a jelenlegi kapitalisztikus gazdasági rend folyamányai. A szocialista álláspont szerint a mai gazdasági rend egymaga oly hatalmas forrása ezeknek az újból és újból előálló bajoknak, hogy azokat semmiféle humanizmus és jótékony gondoskodás nem képes kiküszöbölni. És így nem tudjuk kiküszöbölni a büntetteket sem. A szocialista álláspont szerint egyetlen egy nagy válság, amelynek nagyszámú bukás és üzembeszüntetés jár nyomában, már egymagában kiterjedt munkanélküliséget, nyomort, züllést és alkoholizmust von maga után. Ennélfogva számos gyermek marad neveletlenül és taszítatik az utcai züllés fertőjébe, számos nő pedig a prostitúció karjaiba.

A szocialista álláspont ehhez képest az, hogy ha a büntettet megakarjuk szüntetni, nincs más mód, mint a baj gyökeréig ható radikális eljáráshoz folyamodni, megszüntetni a kapitalisztikus gazdasági rendet és létrehozni a kollektív társadalmat szocialista államban majd nem lesz büntett. A gazdaság és nyomor ellentéte megszűnik; mindenki a léthez szükséges elemi életfeltételek birtokában lesz és így a büntett magától megszűnik.¹

Ezt a szocialista álláspontot *Garofalo* támadja meg nagy hévvel.² Bárminő gazdasági rendszer mellett, így p. o. kollektivizmus rendszere mellett is, mondja *Garofalo*, nincsen semmi okunk lehetetlennek tartanunk a meg nem engedett hasznot. Minden jogot ki lehet játszani és nagyon naiv dolog azt hinni, hogy *Fourier* falanszterében vagy *Cadet* mezőgazdasági és ipari szervezetei mellett nem lehetne többé mások rovására hasznot szerezni.

A két álláspont mindegyikében van igazság és van tévedés. A szocialista álláspont hatalmas igazsága abban rejlik, hogy a büntettek jelentékeny oka éppen a mai gazdasági rend lévén, a büntettek e része éppen ennek a gazdasági rendnek módosultával szűnhetik és fog is megszűnni. Mindazok a büntettek, a melyeket csak a végső kétségbeesés vagy az ifjúkori elzúllás hatása alatt visznek véghez, nem fordulhatnak elő a szocialista államban.

Ne feledjük, hogy az alkalmi büntettesek az összeseknek kb. 45%-át teszik ki és hogy a hivatásszerűek is jelentékeny %-ot tehetnek ki. A jelenleg elkövetett büntetteknek tehát legalább is több mint fele elmaradna egy szocialista államban. Ehhez a számhoz még hozzá kell venni azt a meg-

¹ *Bebel, Die Frau und der Socialismus. F. – Tu rati, Il delitto e la questione sociale.*

² *Garofalo, La Superstition socialiste. (1895.) La criminologie (1905.) 156-182. l.*

gondolást is, hogy a született büntetettek kategóriájába tartozók nagy része sem követne el büntetést, ha kedvező szociális körülmények között élne, hiszen tudjuk, hogy a legtöbb esetben a biológiai okok csak a szociális okokkal együttesen produkálják a büntetést. A fentebbi % tehát tulcsenekély és egy szocialista államban *a mai* büntetteknek alkalmasint $\frac{3}{4}$ része maradna el. Ez mindenesetre jelentékeny dolog, amelyet Garofalóval szemben nem lehet eléggé hangsúlyozni. Viszont a szocialista felfogás megfelelkezik mindenek előtt a büntetteknek arról az 5-10 %-áról, amelyet az elmebeteg és a szenvedélyből büntetettek kitesznek. Megfelelkezik továbbá azokról a büntettekről, amelyek kizárólag a biológiai abnormitás hatása alatt a maiaknál szerencsésebb szociális körülmények mellett is elkövetnének. A szocialista állásponttal szemben tehát ki kell emelnünk, hogy a mai büntetteknek körülbelül $\frac{1}{4}$ része semmi összefüggésben sem áll a mai gazdasági helyzettel és így *a mai* büntetteknek ez az 74 része előreláthatólag a szocialista államban is elkövetnének és így már ezért sem igaz, hogy ott büntett egyáltalában nem volna.

Viszont azonban abban is igaza van Garofalonak, – és ez fontos – hogy a kollektivistá társadalomban, ha nem is éppen a maiak, de olyan új büntettek fordulhatnának elő, amelyek *az akkori* gazdasági renddel függnek majd össze. Hogy ilyesmi is állana elő, az legalább is nagyon valószínű.

Ez a vitakérdés egyébként gyakorlatilag azért sem nagyon érdekes, mert bármi hatása legyen is a szocialista állam behozatalának a büntettekre, az a hatás semmi esetre sem szolgálhatna a szocialista állam behozatalának elégséges indokául. Itt sokkal mélyebb, az egész társadalmi élet gyökeréig nyúló problémáról van szó, amelyet semmi esetre sem lehet a büntetőjogból kiindulólag megoldani. Ha a kollektivistá társadalmat egyébként is nem tartjuk okvetlenül szük-

ségesnek, akkor akármilyen fontos is legyen, a büntett elleni védelem szempontjából ez a szükséglet nem lehetne elégséges indok annak behozatalára. A büntető jognak mégis csak kifejezetten másodlagos szerepe van, feladata meggátolni azokat a túlkapásokat, a melyek a jog elsődleges részeinek adott volta mellett, egy adott köz- és magánjog mellett bekövetkeznek. Nem logikus érvelés a lopások elkerülésére a tulajdonjog eltörlését javasolni, vagy a büntett elleni küzdelem eszközeképpen a kollektivista társadalmak behozatalát kívánni. Ez a cél és az eszköz viszonyának tökéletes felfordítása volna.¹

Összefoglalva a mondottakat: A büntett elleni küzdelem első és főeszköze a büntett okainak megszüntetése. Ez a megszüntetés állhat először is abban, hogy a kriminálantropologiailag abnormis egyének létrejöttét akadályozzuk meg lehetőség szerint; másodsorban abban, hogy a büntett szociális okait küszöböljük ki. Minthogy azonban a büntett szociális okai túlnyomólag a mai gazdasági renddel függenek össze,

¹ Ugyanez az észrevételem több intézkedésre vonatkozólag is, amelyet *Ferri* ajánl a büntett elleni küzdelem célszerű eszközeiül. Amidőn ő pl. a sajtó elleni vétségek megszüntetésére a sajtószabadságot, a politikai büntettek elkerülésére a liberális és demokratikus kormányzatot, a referendumot és egyéb hasonló intézményt, tehát az egész államforma átalakítását állítja oda (i. m. 195. 1.), a választási visszaélések ellen a választás reformját ajánlja, akkor ez az élelméjű gondolkodó is összeveti a cél és az eszköz viszonyát. A referendum és egyáltalában a demokratikus kormányzat helyessége nem ide tartozó kérdés, de ha egymagában véve helyes és kívánatos nem volna, a politikai büntettek meggátolására semmiesetre sem szabad azt behozni. Politikai büntettek egy helyes állam és kormányforma ellen is irányulnak, azt pedig nem hozhatjuk áldozatul némely büntettek csökkentésére. A büntetőjog csak másodlagos valami a köz- és a magánjoghoz képest. Ezért a köz- és a magánjog gyökeres reformját soha sem foghatjuk fel úgy, mint a büntett elleni küzdelem eszközt.

a mai kriminalitás nagymérvű eltűnése csak a mai gazdasági rend eltűnésével remélhető. A mai gazdasági rend alapján csak kisebb mérvű javítások esyközölhetők. A mai gazdasági rend fentartásának vagy megváltoztatásának kérdése azonban a büntetőjog másodlagos jellegénél fogva már messze túlmeqy a büntetőjog elleni küzdelem ke-retein.

B) A büntetés (represszió).

a) A büntetés általános elvei.

I. A büntett megelőzése nem mindig sikerül. Ha a megelőzés összes rendelkezésre álló eszközeinek alkalmazása da-cára a büntett mégis létrejő, akkor a társadalmat más mó-don kell védelmeznünk, akkor ezt a védelmet a büntetés elvében kell keresnünk. Általános föelve a helyes büntető-jognak, hogy *a büntetés eszközéhez csak másodsorban sza-bad folyamodnunk*. Első sorban azt kell megkísérelnünk, hogy a büntett létrejövetelét gátoljuk meg a büntett okainak megszüntetése által és csak ha erre képtelenek vagyunk, szabad a büntetés eszközével megakadályoznunk a büntettet. A büntetőjogbölcseletnek ez a tétele, amelyet *Fern* és *Pikler* hangsúlyoznak nagy nyomatékkal, egyenes folyománya a legnagyobb szám legnagyobb boldogsága elvének. A büntetés alkalmazása mindig valami bajt jelent nemcsak a bün-tettesre, hanem annak hozzátartozóira, sőt gyakran az egész társadalomra is. A büntett is bajt jelent nemcsak a sértettre, hanem rendszerint annak hozzátartozóira, sőt magára az egész társadalomra nézve. A bajoknak ez a két nagy komp-lexuma, amelyet büntett és büntetés jelentenek, elmarad, ha a büntett megelőzése sikerül.

II. Ha a megelőzés nem sikerül, csak a büntetés eszközei állanak rendelkezésünkre. De a *Bentham-féle* elvet itt sem szabad figyelmen kívül hagynunk. A büntetés mindig bajt és fájdalmat jelent. *Ezt a bajt csak abban az esetben szabad alkalmaznunk, ha ez a baj kisebb annál a bajnál, amelyet a bünteti jelent a társadalomra nézve.* A benthami elvnek erre a következményére *Pikler* figyelmeztet nagy nyomatékkal *A büntetőjog bölcselete* című munkájában. Tehát nem szabad a megtorló felfogás hibájába visszaesni és azt gondolni, hogy a jognak minden megszegése föltétlenül büntetéssel sújtandó. A büntetés nem öncél, hanem csak eszköz a legnagyobb szám legnagyobb boldogságának céljára. Ezért mérlegelnünk kell azokat a bajokat, amelyeket a büntett elkövetése jelent, és csak ha az utóbbiak összege nagyobb, szabad a büntetés eszközét alkalmaznunk.

III. Egy harmadik ilyen általános elv a büntetések alkalmazását illetően, amelyet szintén *Pikler* állított fel, az hogy *mindig azt a legkisebb, legenyhébb büntetést kell alkalmazni, amely a büntett megakadályozására még elégséges.* Amíg a cél egy csekélyebb büntetéssel, mondjuk pénzbírsággal még elérhető, addig nem szabad p. o. elzárást alkalmaznunk. *Ez az elv is alkalmazása a Bentham-féle tételnek.* Mert a szükséges mértéken túlmenő büntetés fölösleges csökkentését jelenti a boldogság totalsummájának.

IV. Egy negyedik elve a helyes büntetésnek, hogy *a büntetésnek épp úgy a büntettek különböző osztályaihoz kell alkalmazkodnia, mint a megelőzés eszközeinek.* Nincsen semmi értelme, ha a hagyományos büntetőjog kizárólag a büntettek különbözősége szerint állapítja meg a büntetéseknek absztrakt skáláját. Vegyük p. o. szemügyre a magyar büntetőtörvénykönyvet.

A 301. §. így hangzik:

„Aki másnak testét szándékosan, de ölési szándék nélkül bántalmazza, vagy egészségét sérti, ha az ez által okozott sérülés, betegség vagy elmekór húsz napnál hosszabb ideig tartott: a súlyos testi sértés büntettét, – ha húsz napot túl nem haladott, de nyolc napnál tovább tartott: a súlyos testi sértés vétségét, ha pedig nyolc napnál tovább nem tartott: a könnyű testi sértés vétségét követi el.”

A 302. §. így hangzik:

„A súlyos testi sértés büntette: három évig terjedhető börtönnel, – a súlyos testi sértés vétsége: egy évig terjedhető fogházzal és ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel, – a könnyű testi sértés vétsége pedig: hat hónapig terjedhető fogházzal és kétszáz forintig terjedhető' pénzbüntetéssel büntetendő.

A felmenő ágbeli rokonon elkövetett súlyos testi sértés büntette: öt évig terjedhető börtönnel, – a súlyos testi sértés vétsége: három, – a könnyű testi sértés: két évig terjedhető fogházzal büntetendő.”

A büntetéseknek tehát egész tarifáját látjuk a szerint, amint a sértés 8 napon belül, vagy 20 napon belül, avagy azon túl gyógyul, amint a sértett fölmenő-e vagy sem. Mintha a súlyosság minden grammnyi változata a büntetés megfelelő skálájában egyenértékét találhatná. Világos, hogy itt a megtorlás terméketlen gondolata játszik közre. A mely büntett nekünk erkölcsileg súlyosabbnak látszik, annak a megtorlása is súlyosabb. A büntetés céljával azonban ezek a részletes büntetési fokozatok semmi összefüggésben nem állanak. Az itt felsorolt büntetések mint elrettentő hatású büntetések jöhetnek figyelembe. Már most kétségtelen, hogy a bűntevő a tett pillanatában nem fog arra gondolni, hogy lehetőleg nyolc nap alatt gyógyuló sebet üssön csak, mert akkor hat hónappal kevesebbet kap, mintha a gyógyulás tovább tart valamivel.

A helyett, hogy a büntetteknek ilyen külsőleges mérlegelése alapján szabnának ki különböző fokozatú büntetéseket,

a büntettes minősége szerint kell a büntetéseket kiszabnunk; vagyis a szerint, hogy a büntettes a fent megállapított kategóriák melyikébe tartozik. Ezek a kategóriák jelzik ugyanis a büntettes veszélyességének fokát és e veszélyesség szerint állapítandó meg a büntetés minősége.

„Ha valaki büntettet követ el – mondja *Ferri*, – akkor a büntetés problémája nem abban áll, hogy egy meghatározott adagú megtorlást mérjünk ki, amely a büntettes morális felelősségének feleljen meg, hanem abban, hogy megállapítsuk, vájjon a dologi körülmények és tettes személyes viszonyai szükségessé teszik-e az illető egyénnek a társadalomból való állandó, avagy hosszabb vagy rövidebb időre szóló elkülönítését; vagy nem elégséges-e a tettet szigorúan az okozott kár megtérítésére kötelezni.”

b) A büntetés módjai.

*i. A halálbüntetés.*¹

A büntetés legrégebbi formája, amely azonban, miként a büntetés fejlődéséből tudjuk, a modern időkben erősen hanyatlott és jelenleg egészen kiveszöben van, a halálbüntetés.

A halálbüntetés, a büntetés céljai közül szolgálhatja a generalis praeventiót, vagyis az összes állampolgárok elretentését a halálbüntetéssel fenyegetett büntettek elkövetésétől és szolgálhatja az ártalmatlanítást meg a mesterséges kiválasztást. A speciális praeventióról és a javításról természetesen nem lehet szó.

A halálbüntetés egyike a legocsmányabb büntetési módoknak. Rendkívüli brutalitás egy embernek szándékos

¹ Lásd a kérdés igen jó áttekintését *Tarde Philosophie pénale*-jában, 533-542. II.

kivégzése, amely a mai ember egész érzésvilágának erősen repugnál. Valamikor igen közönséges dolog volt az emberélet kioltása s így nem is csoda, hogy a büntetőjog is oly sűrűn alkalmazta, de amikor már altruisztikus érzéseink anynyira fejlettek, hogy fellázadnak a másoknak való fájdalom okozás ilyen mértéke ellen, csak a végső szükség indokolhatná ennek a büntetési nemnek a fentartását.

Ami az ártalmatlanítás és a mesterséges kiválasztás céljait illeti, ezek nemcsak a tettes kivégzésével érhetők el, hanem e szempontból csak az követelhető, hogy a tettesre nézve a fajfentartás lehetősége zárassék ki és hogy a társadalomból kivonassék. Az élethossziglani elzárás tehát teljesen kielégítő e célok szempontjából. Ez biztosítja, hogy az illető nem követ el több büntetést és nem örökíti át veszedelmes tulajdonságait.

Ez egészen világos és kétségtelen. Vitásabb kérdés, nincs-e szükség a halálbüntetés fentartására az elrettentés (generális praeventió) szempontjából. Erre nézve azt a körülményt kell figyelembe vennünk, hogy a halálbüntetést rendszerint olyan büntettekre szokták kiszabni, amelyeket normális emberek nem szoktak elkövetni, sőt amelyek elkövetésére azok legnagyobbbrészt szervezetileg képtelenek. Vagyis itt a generalis praeventióra először is alig van szükség. Másrészt meg az életfogytiglani szabadságvesztés, a társadalomból egyszersmindenkorra való teljes kiküszöbölés, elég súlyos elrettentő eszköz azokra nézve, akik egyáltalában elrettenthetők.

Hogy ez csakugyan így van és nem pusztán helytelen deduktív okoskodás, bizonyítja az a körülmény, hogy a halálbüntetés eltörlése vagy a gyakorlatban nem alkalmazása az illető országokban nem vezetett azoknak a büntetteknek emelkedésére, amelyek az előtt halállal voltak sújtva. Ez világos jele annak, hogy az el nem rettenthető bűntevők halálbünte-

tés mellett ép oly számmal követik el ama súlyos büntetteket (főleg gyilkosságokat), mint halálbüntetés híján és hogy viszont az elrettentetők az élethossziglani elzárás büntetése által csakugyan éppen oly tökéletesen el vannak rettentve, mint a kivégzés által. Sőt *Aschaffenburg* e részben még azt is hiszi, hogy a halálraítéltnak sajátságos szerepe a közfeltűnés, amelyet tettei, élete, a kivégzéskor való viselkedése kelt, a psychopathikus egyének egész sorára egyenesen ingerképpen hat. Szerinte az élethossziglani elzárástól való félelem főleg a királygyilkosok és merénylők sajátságos egyéniségeire valószínűleg üdvösebb hatással volna, mint a mártír glóriafénye, a feltűnést keltő kivégzés nimbusa.

A halálbüntetésről szóló *pro* és *contra* irodalomban azután nagyon sok olyan érvet találunk, amelyek nem döntők kérdésünk szempontjából. Így fel szokták hozni a tévedés jóvátételének lehetetlenségét a halálbüntetés ellen. Ez a szempont bizony nem nagyon nyomós, mert nagyon ritka eset lehet az, amelyben tévedésből éppen a legsúlyosabb büntetést alkalmazzák. Ahol csak némi kétség merül fel, ott a halálbüntetés rendszerint más büntetéssé enyhül. Úgy hogy, ha egyéb szempontok nagyon kívánatossá tennék, a tévedés lehetősége nem volna elégséges ok, hogy elálljunk tőle.

Tarde, aki a halálbüntetés fentartásának legjelentékenyebb tudományos képviselője, azt tartja, hogy a halálbüntetés mégis gyakorol elrettentő hatást és attól tart, hogy eltörlése a gyilkosságok számát emelné. Azt tartja továbbá, hogy a kényszermunka, az élethossziglan egy cellában való fogva tartás sokkal kegyetlenebb és kínzóbb büntetés, mint a halálbüntetés. Szerinte az utóbbi ellen Európaszerte kétségtelenül konstatálható ellenszenv nem magának a büntetésnek, hanem végrehajtása bántó módjának a folyománya. Az akasztás, a megfojtás, a lefejezés brutalitásai azok, amelyek ezt a reakciót felidéztek. Ezért ő, aki a halálbüntetést célszerűnek

tartja, a halálbüntetés végrehajtásának enyhítését ajánlja. Nevezetesen vagy az elítélt választását, vagy pedig az elektromos árammal való megölést, amelyet Amerika némely államában már sikerrel alkalmaztak.

Az élet nem igen akceptálta *Tarde* felfogását. Éppen a legújabb idők eseményei mutatják, hogy a halálbüntetés teljes eltörlése felé haladunk.

2. A szabadságvesztés.

A büntetésnek legáltalánosabb módja, amely a mi időnkben csaknem a büntetésnek minden egyéb fajtát kiszorította, a szabadságvesztés. Ennek két módját kell megkülönböztetnünk a jelenlegi büntetőrendszerben. Az egyik az életfogytiglani, a másik az előre meghatározott időtartamra szóló szabadságvesztés. E kétféle módra nézve a pozitív büntetőjogbölcselet éppen homlokegyenest ellenkező álláspontra helyezkedik,

α) Az életfogytiglani szabadságvesztés.

Az élethossziglani szabadságvesztést a pozitív iskola nagyon helyesli azokra a büntetésekre nézve, akikre nézve más célunk nem lehet, mint az ő ártalmatlanításuk. Tehát a veszedelmes büntettet elkövető született büntetettre, valamint a foglalkozás-szerű büntetettre nézve a társadalomból való kiközösítés az egyetlen eszköz, amellyel a társadalom velük szemben sikerrel védekezhetik. Ennek a kiközösítésnek pedig ismét legegyszerűbb módja az életfogytiglan való elzárás. A büntetettek ezzel ártalmatlanítva vannak, anélkül, hogy a társadalomnak a tömeges kivégzés borzalmas eszközéhez kellene nyúlania és a mesterséges kiválasztás fontos célját is elértük,

mert az állandó fogvatartás meggátolja azt is, hogy utódokat hagyjanak hátra.

Arra az ellenvetésre, hogy az állandó fogvatartás kínzóbb büntetés, mint a fájdalom nélküli kivégzés, azt válaszolhatjuk, hogy a fogvatartást éppen nem szükséges kínzó formában végrehajtani. A magánzárkák, a teljes elszigeteltség mind középkori maradványok. Az ilyen életmód tényleg annyira ellentétben áll az emberi természettel, hogy keresztülvitele csaknem kínzóbb az előre bejelentett kivégzés gyötrelmeinél. Ezzel szemben viszont nem szükséges az ellenkező, túlszentsimentális végletbe esnünk, amely a börtönt minden kelemetlen mellékíztől megfosztaná. Kemény de nem embertelen munka, szűk, de nem egészségtelen ellátás, nem teljes elszigeteltség mellett még mindig elégséges elrettentő hatással volnának, anélkül, hogy e szerencsétlenek a szükségesnél nagyobb kínzásnak volnának kitéve. Ne feledjük el, hogy e büntetésnek főcélja az ártalmatlanítás, nem a gyötetés, és hogy e szempont alkalmazásának hatása csak az a pont, amelyen túl a büntetés veszítene elrettentő hatásától.

β) A deportáció.

Azok az államok, amelyek erre a célra alkalmas területekkel rendelkeznek, a deportációt is alkalmazhatják. Ha ezek a területek nem a legmegfelelőbb klímájúak, az nem nagy baj. Ennél sokkal fontosabb körülmény, hogy a mesterséges kiválasztás szempontjának a deportáció esetén nem szabad figyelmen kívül maradnia. Mert egy olyan büntetés, amely a büntettest csak éppen a jelen szempontjából ártalmatlanítja, ellenben nem törődik vele, hogy a jövő nemzedék nyakára egy egész büntettes fajzat tenyésztessék, kegyetlenebb. a legkegyetlenebb kivégzésnél.

A legcélszerűbb a foglyokat a szabadban dolgoztatni. Ahol a deportációra alkalmas területek nincsenek, ott földműves kolóniákat kell e célra alapítani az ország belsejében. Legjobb e célra még kultiválatlan földet használni, amely lehet a legegészségtelenebb vidék is; lehet a büntetéseket bányákban is dolgoztatni. Nagyon helyesen mondja *Fertig* hogy jobb, ha a büntetettek e kategóriája megy tönkre a bányalégben és maláriában, mintha a becsületes munkás.

A büntetőjogbólselemben ismét csak e legáltalánosabb szempontokat tartjuk fejtegetendőknék. A börtönügy speciálisabb problémái már a büntetőjogi politika határtudományába tartoznak.

γ) A meghatározott időtartamú szabadságvesztés.

Egészen más álláspontra helyezkedik az újabb iskola a meghatározott időtartamú szabadságvesztésekkel szemben. Ezeket az egész iskola csaknem egyértelműleg elítéli. Ezekre a büntetésekre való tekintettel mondja *Ferri* (i. m. 403) hogy a mai igazságszolgáltatás egy óriási gépezet, amely rengeteg embertömeget elnyel, de azt, miután annak becsületét, erkölcsi érzékét és egészségét kerekéi között megőrölte, ismét kiokádja, hogy az illetőket megbélyegezve az egyre növekvő büntettes-hadsereg tagjaivá tegye.

A mai jog tényleg nincsen tekintettel arra a körülményre, hogy biológiaiilag abnormis, illetőleg teljesen hivatásszerű büntetesssel van-e dolga vagy sem és a büntetést a büntett külső ismérvei szerint állapítja meg.¹ Ez a rendszer a társa-

¹ Ez a rendszer vezet azután olyan eredményekre, hogy az 1867-ben Olaszországban ölés miatt elítéltek között 224 már büntetett előéletű, még pedig 63 ugyancsak már ölés miatt büntetett egyén volt.

dalomra nézve veszedelmes egyéneket egy bizonyos idő eltelte múlva újból rászabadítja a társadalomra. A fogházból kikerülve ezek az egyének azonban még csak veszedelmesebbek mint azelőtt, már csak azért is, mert most már még kevésbé tudnak a társadalom rendjébe beleilleszkedni, ami a visszaesők óriási % számaiban is kifejezésre jut. Ez a sok célszerűtlenség mind annak következménye, hogy a büntetések megállapításánál a büntettek okainak mérlegelése figyelmen kívül maradt és hogy a racionális védekezés elve helyett az igazságos megtorlás gondolata vezette a törvényhozókat.

A büntettes ártalmatlanítása tehát csak nagyon tökéletlenül van keresztülvive a határozott időre szóló szabadságvesztés által, nem is szólva a büntettesek kiválasztásáról. A büntettes megjavításának célja pedig nem hogy eléretnék, hanem e büntetések éppen ellenkezőleg a fogházba kerültek teljes megromlására vezetnek. *Aschaffenburg* szerint a börtön a bűn főiskolája. *Krohne* szerint a büntettes a börtönben államköltségen nyer további kiképzést a büntettségben. Ez áll legnagyobb mértékben a rövid tartamú szabadságvesztésre, amelyet *Wach* a büntettek elemi iskolájának nevez. *Liszt* szerint a rövid tartamú szabadságvesztés nem csak értéktelen, hanem egyenesen káros. Nem rettent el, nem javít meg, hanem elront. „Egy büntetés, amely a büntettet előmozdítja: ez a megtorló igazság végső és legérettebb gyümölcse!”¹

A határozott időtartamra szóló büntetés tehát a szakértők csaknem egyértelmű nyilatkozata szerint a büntetés céljai közül csak a generális praeventiót éri el, a speciális praeventio, az ártalmatlanítás, javítás és kiválasztás céljainak eléréséről szó sincsen. A generális praeventio azonban elér-

¹ *Liszt, Kriminalpolitische Aufgaben, L. Strafrechtliche Aufsätze und Vorträge, I. kt. 353. 1.*

a sértettnek követelése behajtható volna. Azonban még sokkal fontosabb e büntetésnek elrettentő hatása, főleg a szokásos büntetettre nézve, akit az a kilátás, hogy a lopott dolog értékét kérelhetetlenül le kell majd dolgoznia, kétségkívül sokkal jobban elrettent, mint az a kilátás, hogy néhány napot vagy hetet a börtönben kell töltenie. Az alkalmi büntetettre nézve pedig az az előnye volna ennek a büntetésnek, hogy nem megbélyegző és hogy a rövid tartamú szabadságvesztések rontó hatása is elkerültenék. *Fern* azt követeli, hogy az állam kártalanítsa a büntett által sértetteket és költségeit térítse meg a tettessel.

A FELELŐSSÉG ÉS BESZÁMÍTHATÓSÁG A DETERMINIZMUS ALAPJÁN.

A büntetések e rendszerével szemben felmerülhet az a gondolái, hogy nem áll-e mindez ellentétben a determinizmus alaptételével? Tényleg fel is hozták a determinizmussal szemben, hogy az lehetlenné teszi a büntetést, minthogy állítólag megszüntetné a bűn, a felelősség és beszámíthatóság fogalmait. A determinizmus szerint – úgy mondják – minden emberi cselekedet egyformán okoknak törvényszerű következménye, a jó cselekedet éppen úgy, mint az, amely a társadalomra káros. Mi alapon szabunk már most az egyik okozatra büntetést? A beszámíthatóság és beszámíthatatlanság különbsége – úgy mondják – szintén elvész a determinista felfogás szerint. Ha az, akit a régi értelemben beszámíthatónak nevezünk, csakúgy szabad akarat nélkül cselekszik, mint az, akit a régi értelemben beszámíthatatlannak mondunk, akkor e beszámíthatót épp oly kevésbé vonhatjuk felelősségre, mint a beszámíthatatlant. A felelősség – így okoskodnak – a beszámíthatóságon alapszik, a beszámíthatóság a szabad akaraton. Ahol tehát szabad akarat nincsen, ott felelősség sincsen és a hol nincsen felelősség, ott büntethetőség sincsen. A determinizmus szerint egyáltalában megszűnnék az emberi cselekedetek erkölcsi értékelhetősége; nem volna sem jó, sem

gonosz cselekedet, hanem csak az okozatiság szerint lefolyó törvényszerű cselekedet.

Mindezeknél fogva – úgy tartják – hogy a determinista iskola következetesen jár el akkor, amikor a büntettek létrejövetelét meggátolni igyekszik az által, hogy a büntett okait megszüntetni, de ellentétbe jő saját magával, amidőn az okokat megszüntetni nem tudván, az ezek eredményeképpen létrejött büntettet büntetéssel sújtja.

Ez az első pillanatra talán tetszetős ellenvetés azonban teljesen tarthatatlan. A determinista felfogás szerint a büntetés nem megtorlás, hanem célszerű védekezés. Ennélfogva nem az a kérdés, hogy a tettes *megérdemli-e* a büntetést, hanem csakis az, *szükséges-e* a büntetés a társadalom védelmére. Ahol a büntett okait meg tudjuk szüntetni, ott ez által védjük a társadalmat; ahol a társadalmat csak büntetéssel tudjuk védelmezni, ott ezt a védelmet alkalmazzuk. Láttuk, hogy a determinista felfogás szerint a büntetés nem öncél, hanem célja a büntettes ártalmatlanítása, mesterséges kiválasztása, elrettentése vagy megjavítása. Ha valakinek olyan a természete és a körülményei, hogy gyilkosságokkal veszélyezteti embertársait, akkor az illetőnek lehetetlenné tesszük ezt a veszedelmes cselekvést az által, hogy kiküszöböljük a társadalomból. Nem keressük a felelősség fogalmát, hanem védekezünk a veszedelemmel szemben. Hiszen a klasszikus felfogás az örülteket p. o. nem tekinti szabad akaratúaknak, ennélfogva nem tekinti beszámíthatóknak, de azért a veszedelmes örülteket mégis az örültek házába csukja, tehát ártalmatlanítja őket. Hogy ezt az ártalmatlanítást nem *nevezik* büntetésnek, az mellékes. Valójában az épp oly büntetés az illetőkre, mint a nem örült gyilkos becsukása ez utóbbira nézve. A determinista felfogás tehát az ártalmatlanító büntetéssel épp úgy védekezik a veszedelmes büntettesek ellen, ahogy a veszedelmes örültek ellen védekezni szokás.

Az elrettentő büntetés is teljesen beilleszkedik a determinista felfogásba. Az elrettentő büntetés egy determináló momentum, amelyet az állam felállít és amelylyel a büntett elkövetésére közreható determináló momentumokat ellensúlyozni akarja. A tettes a reá befolyó összes okok eredőjeképpen cselekszik. Ehhez képest az állam ott, ahol büntettet előidéző okokat lát és ezeket az okokat megszüntetni nem képes, a büntettől távoltartó motívumokat létesít. Ilyen motívumok az elrettentő büntetések. És egészen hasonló szerepük van a javító büntetéseknek is. Ezek lényege is bizonyos olyan lelki motívumok előidézése, amelyek erősebbek, mint azok, amelyek büntett előidézésére irányulnak. Ha tehát nem folyvást megtorló (abszolút) büntetésre gondolunk, hanem ha a relatív büntetési célokat tartjuk szem előtt, akkor a determinista felfogás igen jól fér össze a büntetés fogalmával. Csak a büntetés fogalma változott meg. A régi megtorló büntetés fogalmával természetesen nem fér össze.

Ugyanígy állunk a beszámíthatóság vagy beszámíthatatlanság fogalmaival. Azt a régi felfogást, mely szerint bizonyos cselekedetek csökkentik, mások egészen, kizárják az akarat szabadságát és éhez képest a tettes felelősségét, a determinizmus nem fogadhatja el. Az utóbbi szerint szabad akarat soha sincsen, ennél fogva nem volna értelme a szabad akaratnak és ehhez képest a beszámíthatóságnak különböző fokozatairól beszélni. A régi felfogás szerinti beszámíthatatlanság esetei azok az esetek, amelyekben a szabad akarat hiánya oly nyilvánvaló, hogy teljesen tagadhatatlan. Ezekben az esetekben tehát a szabad akarat tanának hívei is kénytelenek az akarat determináltságát elismerni és úgy segítenek magukon, hogy ezeket az eseteket (őrültség, teljes részegség, stb.) *kivételeknek* minősítik. Valójában ezek az u. n. kivételek csak olyan esetek, amelyekben az akarat determinált volta könnyen felismerhető, szemben azokkal az esetekkel, ame-

lyekben a determináltság éppen úgy meg van, csakhogy nehezebben felismerhető. Az akarat determinált volta ugyanis a laikus előtt is könnyen felismerhető akkor, ha egyetlen egy ok hatása az akaratra oly erős, hogy a többieket egészen háttérbe szorítja. Itt szembeszökő a ható ok és a cselekedet közti összefüggés. Ez az eset p. o. az örültségnél, ahol az ágybéli rendellenesség képez ilyen szembeszökő okot, vagy a teljes részzezségnél, ahol az alkoholemérgezés (az ok) és a cselekedet (az okozat) közti összefüggés szintén egészen nyilvánvaló, Ellenben a rendes esetekben, amelyekben a cselekedet nem egy ilyen túlnyomó ok eredménye, hanem számos ok komplikált egymásrahatásának, küzdelmének az eredménye, ott a dolog kevésbé világos és ezekben az esetekben szokás azután az akarat szabadságáról beszélni.

Ha azonban az akaratszabadságnak különböző fokozatairól determinista értelemben beszélni nem is lehet azért az akaratképződés fentemlített két különböző csoportja, amelyhez képest az indeterministák beszámíthatóságról és beszámíthatatlanságról szoktak szólni, a determinista büntetőjog szempontjából sem jelentőség nélküli.

Azok az esetek, amelyekben az akarat egy túlnyomó ok által van a büntett irányában determinálva, a mi szempontunkból annyiban bírnak jelentőséggel, hogy itt a büntetés által való determináló befolyás már eleve is ki van zárva. A tettes itt oly világosan van a büntett irányában determinálva, hogy contradeterminációról (elrettetés, javítás) szó sem lehet. Itt tehát az elrettető büntetés nem alkalmazható, hanem csakis fizikailag lehet a büntettesre ható okok eredményét lehetetlenné tennünk: azaz ártalmatlanítani kell a tettet.

Ahol viszont a tettes nem ily erősen van determinálva, hanem ahol több determináló ok konkurenciája forog fenn, ott esetleg lehetséges a motívumok küzdelmébe pszichikai eszközökkel belenyúlni, vagyis az által, hogy a büntettől

elrettentő okok számát az elrettentő büntetéssel szaporítjuk.

Legfeljebb ily módosult értelemben van valami jelentősége a mi szempontunkból a beszámíthatók és a beszámíthatatlanok különbségének, ami mellett meg kellene jegyezni, hogy igen sokan azok közül, akiket a régi felfogás beszámíthatóknak tekint, az új iskola tapasztalatai szerint nem rettenthetőek el és így – miként már fentebb láttuk – az ártalmatlanítandó büntetettek közé tartoznak.

Ezzel azután egyszersmind elintézését is nyert az a fentebb érintett kérdés, hogy a determinista büntetőjog a társadalomra nézve veszedelmet jelentene, mert megszünteti a felelősség és a beszámíthatóság fogalmait és ezáltal lehetlenné teszi a bűn és büntetés fogalmait. Hogy a veszedelmesség még nem érv egy tan igazsága ellen, már említettük. A determinizmus lehetne tehát akármilyen veszedelmes, azért még nem szűnnék meg igaz lenni. De a determinizmus, miként láttuk, nem is veszedelmes. A beszámíthatóság és a felelősség kérdései csak a régi u. n. klasszikus büntetőjogi felfogásnak nélkülözhetetlen requisitumai. A determinizmus minden metafizikai spekuláció nélkül közvetlenül nekivág a társadalom védelmének. És ezt a védelmet a determinista büntetőjog sokkal pontosabban, sokkal tökéletesebben, mert tudományosabb alapon teljesíti, mint a klasszikus jog. Így a determinizmus nemcsak igaz, nemcsak nem veszedelmes, de még gyakorlatilag is sokkal üdvösebb tan a társadalomra nézve, mint a klasszikus büntetőjog képzelt szabad akarata.

VI.

A RÉGI ÉS ÚJ BÜNTETŐJOG ELLENTÉTE NÉHÁNY PÉLDÁN.

1. Miután az előzőkben végigtekintettünk a pozitív büntetőjogbölcselet egész rendszerén, nézzük a kétféle bölcseleti felfogás néhány gyakorlati alkalmazását. A régi büntetőjog, amely egy szabad akarattal összefüggő absztrakt igazságosságból indul ki, minden büntettnak pontosan lemérlegelt büntető-dózisát igyekszik megállapítani. A pozitív iskola ilyen pontos büntetés-mértékeket nem ismer. Minden a konkrét esettől függ. Az az irányadó, hogy minő kvalitású büntetéssel van dolgunk, minő veszélyt jelent az illető a társadalomra nézve. Ehhez képest kell a védekezés minőségét megállapítani. Nem az a lényeges tehát, hogy p. o. minő értékű dolgot lopott az illető és nem e szerint lehet a büntetést megállapítani, hanem tisztán az a kérdés, mik voltak a lopás motívumai. Ehhez képest azután az egyik egyén akár pusztán az okozott kár megtérítésére ítéltető el, a másik pedig mint javíthatatlan visszaeső, a társadalomból egészen eliminálható.

2. Minthogy nem a tett valamely benső tulajdonsága, hanem a tettes veszedelmessége szerint állapítják meg a büntetést, ennél fogva nem tehetjük meg a kísérlet és a befejezett cselekedet közti azokat a finom különbségeket, ame-

lyeket a klasszikus dogmatika tesz meg. Ha valamely tettes csak külső okok által riasztatott el az öléstől, avagy ha pusztán akaratán kívül történt, hogy cselekedete nem járt a szándékolt ölési eredménnyel, p. o. mert a golyó nem jól talált, avagy mert tévedésből nem a mérget töltötte ki, hanem egy ártalmatlan szert, a tettes nem kevésbé veszedelmes egyén; mint ha a tett a kívánt sikerrel járt volna. A siker, vagy a véletlen sikertelenség tehát nem jelenthet semmi változtatást abban az eljárásban sem, amely a tettel szemben a társadalom védelme szempontjából szükségesnek mutatkozik. Hiszen ha biztos adataink lehelnének a tettes veszedelmességére nézve, akkor egyáltalában nem is volna szükséges a büntett elkövetését bevárni. Sokkal helyesebb volna p. o. a gyilkos hajlandóságú egyén ártalmatlanítása, mielőtt a gyilkosságot elkövette. A büntett tényleges elkövetését éppen csak azért kell bevárnunk, mert semmiféle más biztos eszközünk a tettes veszedelmességének megállapítására nincsen. Ha azonban a tettes pusztán külső akadályok miatt, vagy tévedésből avagy véletlenségből nem tudta tettét sikeresen végrehajtani, akkor oktalanság volna addig várni, amíg más alkalommal sikeresebben működik, hanem az ártalmatlanításnak ahhoz a mértékéhez kell folyamodnunk, amely a szándékolt tett befejezése esetén mutatkoznék szükségesnek.

3. A klasszikus iskola az örök igazság nevében határozott időtartamra zár be közveszélyes bűnösöket és az absztrakté megállapított büntetés-quantum kitöltése után ismét rászabadítja őket a társadalomra. Azokért a gyilkosságokért p. o., amelyeket egy ilyen egyén követ el, egyenesen a hibás büntetőjog felelős.

4. A klasszikus és a pozitív iskola nem állíthatók szembe olyképpen, hogy az egyik szigorúbb vagy enyhébb, mint a másik. A pozitív iskola hol szigorúbb, hol enyhébb, mint a klasszikus vagy dogmatikus iskola büntetőjoga. Azok-

kal szemben, akik a társadalomra nézve nagy veszedelmet jelentenek, mindenesetre szigorúbb, mint a régi iskola, mert ezekre vonatkozólag javíthatatlanságukat ismerve, teljes ártalmatlanítást követel, míg a klasszikus iskola ártalmatlanításukat és így a társadalom védelmét csak ritkán viszi keresztül teljesen. Ellenben az alkalmi büntetések nagy részére nézve, amikor kétségtelen vagy legalább is igen valószínű, hogy a különben sem nagyon veszedelmes büntett büntetés nélkül: sem fog megisméltódni, sokkalta enyhébb, mint a klasszikus iskola, mert nem bélyegzi meg őket büntetéssel, holott a klasszikus minden büntetetre, akár hasznos, akár káros, feltétlenül büntetéssel reagál.

A pozitív iskola tehát se nem enyhébb, se nem szigorúbb, mint elődje, hanem egyszerűen csak racionálisabb.

5. Ha a tettes több büntetendő cselekményt vagy ugyanazon büntetendő cselekményt több ízben követte el, a dogmatikus vagy klasszikus iskola egy összbüntetést szab ki, amely a külön-külön kijáró büntetések összegénél enyhébb. *Ferri* helyesen mondja, hogy ez nem egyéb, mint egy bizonyos százaléknyi engedménynek nyújtása nagyban való bűnözés esetén. A pozitív iskola szerint még az egyszerű összeadás sem volna helyén való, nem hogy a leszállítás.

A bűnhalmazatot elkövető sokkal veszedelmesebb egyénnek bizonyult, mint ha csak a halmazatban foglalt egyes büntettet követett volna el. Ezért sokkal súlyosabban ítéendő meg és szükség esetén a halmazatban foglalt egyes büntetésekre kiszabott büntetésektől minőségileg teljesen eltérő büntetéssel sújtandó.

VII

A BÜNTETŐJOG JÖVŐJE.

A büntetőjog jövőjére nézve legjellemzőbbnek azt a vonást tartjuk, hogy egyre *tudományosabb* lesz. A múltban az érzelmi motívumok játszottak túlságosan nagy szerepet és akkor is, amikor racionális célokat követtek, ezek mint minden jogalkotás, kizárólag a köznapi zavaros és nem rendszeres ismeretek alkalmazását jelentették. Ezzel szemben a modern büntetőjog jellemző vonása, hogy egyre tudományosabb lesz. A pusztán érzelmi elemek háttérbe szorulnak és a tudatlan próbálkozások helyett a természettudományi megismerésen alapuló tudományos törvényhozás lép. Világos célkitűzések és a tudomány segítségével megállapított eszközök fogják jellemezni a jövő büntetőjogát. A kriminálstatistika, a kriminálanthropológia, a szociológia, a biológia, a pszichológia, a psychopathia hatalmas fegyvertárából fog kikerülni mindenik tétele.

Hogy tartalmilag hogyan fognak szólni ezek a tételek, azt csakis az alkalmazott részben javasolt határokig lehet elképzelni. Kétségtelen azonban az, hogy alkalmazott tudományyá fognak válni mindannyian.

De miért emeljük ki ezt a jövőbeli fejlődést a büntetőjog speciális körére nézve? Hiszen ez végül is az egész jogfejlődésnek egy általános perspektívája. Minden törvény-

hozásnak az az ideálja, hogy a társadalom tényei tudományosan megállapíttassanak, hogy a társadalmi élet tudományos törvényeit megismerjük és hogy a társadalom azután e törvények ismeretében igazgattassék. Vagyis: a „bölcsek legyenek a királyok”, hogy Plató ó-görög község-állam nyelvén fejezzük ki magunkat.

Mégis van egy körülmény, amely indokolja, hogy ezt az egész jogfejlődésre nézve bekövetkezendő jövendőt mint a büntetőjog fejlődésének speciális tényét külön kiemeljük. A büntetőjog fejlődésében ugyanis ehhez a tudományos korszakhoz már nagyon is közel jutottunk. Az már a küszöbön áll. Míg a jog egyéb vidékeit illetőleg még nyakig vagyunk részben az érzelmi, részben a kuruzsló periódusokban, addig a büntetőjog már csaknem elérte a tudományos fázist. A kriminológia kétségtelenül a szociológiának legelőrehaladottabb, legszabatosabb része és az összes törvényhozási munkálatok között ismét a büntető-kódexek azok, amelyek legnagyobb mértékben hallgatnak a tudomány szavára. A küszöbön álló módosítások már mind a tudomány jegyében állanak. Hasonlítsuk össze csak a magánjogi reformtervezeteket a büntetőjogiakkal és nyilvánvalóvá válik, hogy az előbbieket mennyivel kevésbé jelentik tudományos törvényeknek az életre való alkalmazását. Vagy hasonlítsuk össze a közjogi reformjavaslatokat a büntetőjogi reformjavaslatokkal és még világosabbá fog válni, hogy mily nagy ez a távolság.

Az államformára, a képviseletre, a közigazgatási jogra vonatkozó tervezetek sokkal kevésbé alapszanak tudományos kutatásokon, statisztikai, pszichológiai és anthropológiai vizsgálódásokon, mint a büntetőjogiak. Kétségtelen, hogy a jognak ez az utóbbi vidéke jutott legközelebb a tudományos törvényhozás ideáljához.

Felmerül a kérdés, hogy miért van ez így? Miféle speciális sajátága a büntetőjognak az, amely azt annyival

előbbre vitte a fejlődés útján, a reá vonatkozó törvényhozást annyival tudományosabbá változtatta, mint egyéb jogvidékeket?

Ennek az érdekes jelenségnek magyarázatát a következő érdekes okban találok: A büntetőjog a jognak az a része, amelynek tekintetében aránylag a legnagyobb az összes polgárok érdek-szolidaritása. Miként erről más helyen bővebben szólottunk (1. I-ső füzet 42., 43. 1.) a jog többi részeiben sem hiányzik a szolidaritás teljesen, minden jog egy bizonyos fokig az összes polgárok érdekeit szolgálja, de azért a jog legtöbb részében még sem egyformán jut az összes osztályok érdeke szóhoz. A büntetőjog sem ment ettől az ellentét-től; azonban mégis a büntetőjog a jognak az a vidéke, amelyen ez az ellentét relatíve legkisebb és a társadalom összes tagjainak szolidaritása a legnagyobb. Az életnek, a testi épségnek, az egyéni szabadságnak, az egyéni tulajdonnak, a becsület-es jó hírnévnek, a közrendnek védelme nem csak az uralkodó osztályoknak, hanem az állam összes polgárainak egyformán érdeke. Az uralkodó osztályoknak ugyan több a veszteni valójuk, de azért addig, amíg a mai jogrend fennáll, minden lopás a kis embert nem kevésbé érzékenyen érinti.

Mínthogy a büntetőjog terén a legnagyobb a szolidaritás, azért a büntetőjogi reformjavaslatok terén a legszabababb és a legelismertebb is a társadalomtudomány. Mínthogy az osztályok ellentéte itt aránylag a legkevesebbé hat közre zavarólag, azért itt van legtágabb tere a fennálló viszonyok egészen racionális, tisztán tudományos kritikájának és a törvényhozások ezen a téren haboznak legkevesebbé a tudomány embereinek meghallgatásától. Itt az ő meghallgatásuk közvetlenül és szemmel láthatóan minden osztálynak hasznára válik. Ellenben a közjogban vagy a magánjogban az érdekek annyira ellentétesek, hogy első sorban nem a tudományos igazságról, hanem ezeknek az érdekeknek meghallgatásáról van szó.

A büntetőjogban ezek az érdeellentétek főleg a politikai büntettek terén jelentkeznek és éppen a büntetőjognak erre vonatkozó része az, amely legkevésbé mondható tudományosnak.

Az osztályok ellentéte nyilvánul továbbá a büntetőjogban akkor is, amidőn a társadalmi intézmények radikális átalakítása jelöltetik meg, amint a büntettek gyökeres megelőzésének eszköze, Ilyen kérdésekben a tudomány nem is talál nyitott fülekre. Ezek az ellentétek azonban nem gátolják a tudományos törvényhozás előrehaladását az érdek szolidaritás aránylag kiterjedt terein.

Így vált a büntetőjogi törvényhozás a jogalkotás ama részévé, amely leginkább mondható már ma is és még inkább egy igen közeli jövődőt illetőleg alkalmazott társadalomtudománynak, így válik majd a büntetőjogi törvényhozás egy távoli jövődő általános jogalkotásának örvendetes előhírnökévé.

A büntetőjog fejlődésének ez a magyarázata mutatja, hogy mennyivel tökéletesebb, tudományosabb és ennél fogva mennyivel célszerűbb, mennyivel több emberi boldogságot nyújtó jogalkotást remélhetünk a jövődőtől az egész társadalmat illetőleg. De ez a példa mutatja azt is, hogy ez az ideális jövődő csak akkor következhetik be, ha majd a társadalmak tagjait a teljes szolidaritás érzése fűzi egységbe. Csak ha ez megtörténik, válik a törvényhozás tudományos jogalkotássá.

FÜGGELÉK

AZ ALKALMAZOTT RÉSZHEZ:

GAROFALO

ALAPTÉTELEI EGY NEMZETKÖZI BÜNTETŐ-KÓDEX CÉLJAIRA.¹

Általános alapelvek.

I.

A büntetőkódex legyen a társadalom szolgálatára a kriminalitás elleni küzdelemben: hogy egyéb társadalmi erőkkel egyetemben a büntettek fokozatos csökkentésére és, ha lehetséges, azok teljes megszüntetésére közrehasson.

II.

A büntető-kódex csak a *természetes* büntettekkel vagy vétségekkel, vagyis csak azokkal a cselekedetekkel foglalkozzék, amelyek a humanitást sértik, avagy korunk valamely civilizált népének a becsületességéről való köz- vagy átlag-felfogásába ütköznek.

¹ *Garofalo* alaptételei, amelyet ő *Criminologie*-jének végén közöl, rendkívül világos képét nyújtják a pozitív büntetőjogi iskola nagy jelentőségének. Ezért jónak láttam ezt a kódexjavaslatot, mint rendkívül hasznos olvasmányt, itt függelékképpen közreadni.

III.

Ez a kódex, ilyen korlátok között, váljék nemzetközivé és adjon helyt a büntetések kölcsönös kiadásának, akár tartoznak a kiadást kérő nemzethez, akár nem.

A nemzetközi unióba felvett különböző államok rendőrsége, szintúgy vizsgálóbírói, valamint összes bírói hatóságai közvetlen érintkezésben álljanak, a külügyminiszter vagy egyéb hatóságok közvetítése nélkül.

Azoknak az államoknak, amelyeknek nincsenek büntettes gyarmataik, relegációra ítéltjei, a költségek megtérítése mellett olyan államok által helyezhetők el, amelyeknek ilyen gyarmataik vannak.

IV.

Azok a büntetendő cselekedetek, amelyek nem foglaltatnak a büntető-kódexben, tárgyai lesznek a *lázadások* és a *kihágások* kódexeinek, amelyeket minden állam különleges körülményeinek megfelelően alkosson meg.

V.

A büntetés oly eszközt képezzen, amely remélhetővé teszi, hogy a büntetések megszűnnek a társadalomra nézve ártalmasok lenni. Ehhez képest a büntetés akadálya lesz a büntettes tevékenységének, még pedig elég erős akadály annak ellensúlyozására; akár fizikailag, külső erő által; akár az által, hogy az alkalmazott eszköz meggyőzi magát a büntettest, hogy a tisztességes és békés tevékenység hasznosabb reá nézve, mint az ártalmas tevékenység

A bíró meggyőződésére bízott enyhítő körülményeknek el kell tűnniök a törvényhozásból csakúgy, mint a kegyelemnek és az általános bűnbocsátnak.

A határozott időre szóló szabadságbüntetések megszűnnek; a magánzárka szükség esetén időlegesen alkalmazható.

VI.

A büntett ne jelentsen szükségképpen fizikai fájdalmat a büntetésre nézve, de mindig kevésbé előnyös helyzetbe juttassa, amely neki ne lehessen kívánatos.

Az elítélt fizesse meg eltartását munkájával, ha nincsenek anyagi eszközei.

VII.

A büntettek (vagy természetes vétségek) elkövetői mindig a következő osztályok valamelyikébe tartoznak:

- a)* Gyilkosok;
- h)* Erőszakoskodók;
- ej* Csalárdok;
- d)* Cinikusok vagy kéjencek.

VIII.

A büntettek első vagy második osztályába sorozhatók:

A gyilkosságok, gyújtogatások, robbantások, bántalmazások, csonkítások, aggok, gyermekek és függőségi viszonyban állók rossz bánásmódban való részesítése, amely egészségre ártalmas vagy azok fejlődését megakasztja.

Hogy egy gyilkosnak egy e nembeli büntett tulajdonítható legyen, szükséges először is, hogy szándékában állott legyen ölni, vagy áldozatát fizikailag kínozni; továbbá, hogy a büntettes önző célból cselekedett legyen, még pedig anélkül, hogy áldozata részéről meg nem érdemelt és túrhetetlen támadásnak lett volna kitéve.

A tettnek kegyetlensége bizonyos esetekben elégséges bizonyítéka annak, hogy gyilkossal van dolgunk.

Ezen esetek kivételével az élet vagy a személyek testi

épsége elleni támadások az *erőszakoskodók*-hoz sorolandók, úgyszintén az egyéni szabadság megsértései, a becsületsértések és fenyegetések.

IX.

A csalárd büntettek osztálya a *tolvajokat* és a *hamisítókat* foglalja magában. A tolvajok közé sorolandók az orgazdák, a csalók, a hamis csődöt mondók és az ipari hamisítások eszközlői. A szorosabb értelemben vett tolvajok, orgazdák és csalók *kezdőkre* és *szokásosakra* oszlanak.

Hamisítók azok, akik közvetlenül vagy közvetve az egyének magánjogait, vagyonukat vagy becsületüket sértik közokiratok vagy írás hamisítása, gyermekek kicserélése, a családi állás eltitkolása által, vagy hazug nyilatkozatok révén, aminők a hamis tanúskodás és a rágalmazás.

X.

A *cinikusok* és a *kéjencek* közé soroltnak a szemérem elleni merényletek, a fényűzési célra történt sikkasztások, amelyek *szadizmus* néven ismeretesek.

XI.

A büntett nem szűnik meg létezni erkölcsi érzéketlenség, vagy az erkölcsi érzék hiányossága okából, vagy teljes tudatlanság folytán, sem pedig azért, mert a tettet valaminő szenvedély elragadta, ha mindjárt ezek a lelkiállapotok meg is semmisítenék az erkölcsi felelősséget; azonban a büntetés módja különböző lehet ilyen esetek folytán.

A büntetés nemkülönböztetve eltérő lehet a büntettek köztvetkező osztályaira való tekintettel:

- a) nők,
- b) aggok,
- c) gyermekek és ifjúkorúak,

- d) szuggesztió alatt állók,
- e) alkoholisták,
- f) monomanikus büntettesek.

XII.

Nem kell arra törekedni, hogy a büntetést a büntett objektív súlyosságához, vagy a tettes erkölcsi felelősségéhez arányosítsuk; hanem a bűntevő hajlamhoz kell azt mérni.

XIII.

Nem a tettest kell büntetnünk, hanem a tettesnek a tett által nyilvánított kriminalitása ellen kell eljárunk.

XIV.

Ebből következik, hogy a büntett kísérletét olybá kell vennünk, mint a büntettet magát, ha e kísérlet a tettes bűntevő hajlandóságát mutatja. Az eszközök elégtelensége nem mindig bizonyítéka a hajlamosság hiányának, főleg a bűntevő gyermekeknél nem.

XV.

A pusztán előkészítő cselekedetek valóságos kísérletnek tekinthetők, ha a büntetetre való elhatározás kétségtelen és ha nincs okunk kétségbevonni hogy a tettes kitartott volna a büntett elkövetésében, ha egy előre nem látott körülmény nem akadályozta volna meg. Általában véve a szándék nem kétséges, ha a tettes szokásos bűntevő és ha az előkészítő cselekedet szükséges a büntett ama neméhez, amely neki különlegessége.

XVI.

A még távoli előkészítő cselekedetek és kísérletek nem büntetendők, ha az előző szakaszokban jelzett feltételek nincsenek meg, úgy, hogy a cselekedet tulajdonképpen ten-

denciájára és a tettes bűntevő hajlamára nézve kétség fog fenn.

XVII.

A személyes körülményeket nem szabad kiterjeszteni a bűntársakra. Az anyagi körülményeket csak annyiban, amennyiben a bűntársaknak azokról tudomásuk volt. A büntetés módja különböző lehet a főtettesre és bűntársára nézve, ha nem tartoznak a büntettek ugyanazon osztályába vagy alosztályába és ha bűntevő hajlandóságuk különböző.

XVIII.

Aki mászt megbíz egy büntett véghezvitelével, olyképpen büntetendő, mint aki a kísérletben bűnös, mégha a megbízott vissza is lépett a véghezvitel előtt, hacsak fel nem telezhetette, hogy ez a megbízott nem fogja feladatát végrehajtani.

XIX.

Több büntett halmazata elegendő ahhoz, hogy egy tettest szokásos bűntevőnek tekintsünk, még ha addig nem is szenvedett büntetést.

XX.

Egy más nemű büntettben való visszaesés súlyosabban ítéhető meg, mint a speciális visszaesés.

XXI.

Nincs értelme, hogy egy tettest azért ne tekintsünk visszaesőnek, mert egy bizonyos számú éven át nem érte büntetés.

XXII.

Az általános vagy különleges visszaesés gyakran a javíthatatlan büntetett ismertető jele, akiről a XXVI és XXVII szakaszok szólnak.

De a visszaesésnek nincsen meg ez a jelentősége a serdülőnél, a fiatal embernél, a szerfölött nagy mértékben tudatlannál, amikor is ezeket a bűnöző hajlandóságokat a környezetnek kell tulajdonítani, amelyben az illető született vagy a melyben nevelkedett vagy minden nevelés hiányának.

A büntető rendszer.

XXIII.

A büntetésnek legalább is a következő két hatás egyikét kell előidéznie: A társas együttlétéhez hozzá nem alkalmazható büntetett *kiküszöbölését* avagy annak a rossznak maga a büntetés által való *jóvátételét*, amelynek ő volt az oka.

XXIV.

A gyilkosok kiküszöbölésének abszolútnak kell lennie. Ezt csak a halálbüntetés valósíthatja meg.

XXV.

A többi osztályokba tartozó büntetettek kiküszöbölése a következő eljárások valamelyike által valósítható meg:

- a) transportáció és elhagyatott helyen való kitétel által,
- b) egy büntetett gyarmatra való örökös relegáció,
- c) határozatlan időre való relegáció,
- d) határozatlan időre való internálás valamely kórházba, őrült büntetettek vagy alkoholisták számára,

e) közmunkák végzésére rendelt munkás-csoportba való besorozás: a névleges napszámot az igazgatóság visszatartja a büntettes eltartása és a sértett fél kártalanítása céljából.

XXVI.

Az elhagyott helyen való kitétel csak azon vérengző erőszakoskodókra és szokásos tolvajokra alkalmaztassák, akik civilizált környezet által át nem hasoníthatóknak ítéltettek.

Ezt az ítéletet csak akkor szabad megalkotni, ha az elítélt egy bizonyos ideig a relegáció többi formái alá vettetésén, azokban javíthatatlan és veszedelmes büntettes természetének bizonyítékát adta.

A kitétel oly távoli vidéken történik, amely a civilizált vidékekkel való összeköttetéstől meg van fosztva.

XXVII.

Örökös relegációkra ítélandók a szokásos vagy hivatásszerű tolvajok, olyan gyermekek vagy fiatalok, akik büntettes-környezetben nevelkedtek. Ez utóbbiakra nézve előbb kísérletet kell tenni a határozott időre szóló relegációval.

XXVIII.

A határozatlan időre szóló relegáció nemkülönben a visszaeső de nem hivatásszerű tolvajokra, a hamisítókra, a veszedelmes erőszakoskodókra és a kéjencekre vagy cinikusokra is alkalmazandó.

XXIX.

Az, aki a szuggesztívó vagy részegség állapotában követ el büntettet, a XXV (d) §-ban jelzett elbánásban részesítendő; de ha egyéb tények büntettes jellemet és egy már ezelőtt

létrejött elhatározást bizonyítanak, a rendes büntetésekkel sújtható.

XXX.

Azokban az esetekben, amelyekben a büntetés tartama határozatlan, megfigyelési időszak állapítandó meg, amely a tettes romlottságának fokához képest öttől tíz évig terjedhet. Ezen idő elteltével mérlegelhetők lesznek azok a tények, amelyekből a tettesnek a társas élethez való hozzáalkalmazhatóságára következtetni lehet. Házasság, gyermekek születése, főleg a nőnél, érett kor és beállott aggkori gyengeség, mint olyan körülmények veendő figyelembe, amelyek a jellemet gyökeresen módosíthatják. Az a vágy, hogy a sértett vagy családja kártalaníttassék, ha nem csak szavakban, hanem kétséget nem szenvedő tettekben nyilvánul, a javulásnak *egyetlen* komoly jele, amely a büntetés megszüntetését vonhatja maga után.

A tolvajok, orgazdák és csalók legalkalmasabban egy újonnan alakuló és szétszórt lakosságból bíró gyarmatba relegálандók és csak akkor bocsátандók újból szabadon, ha munkához szoktak és jövedelmet hozó mesterséget tanultak. Ha az ilyen relegált a gyarmatban kártékony tevékenységet folytat, örökös relegációnak vetendő alá.

XXXI.

Az olyan nem visszaeső tettes, akinek büntette főleg munkanélküliségnek, érzéketlenségnek vagy csavargásnak tulajdonítható, ama munkás-csoportok egyikébe sorozandó, amelyekről a XXV §-ban e) alatt volt szó. Táplálékra csak annyiban formálhat jogot, amennyiben napszámát megkereste. A munkának különböző nemei állapítандók meg, tekintettel a bűnös korára, nemére, egészségére és nevelésére. A tettes csak akkor bocsátандó szabadon, ha a kártalanítás köteles-

ségét teljesítette és azonfelül az államnak is bírságot fizetett. Ha a kártalanításra szükséges összeg a bűnös anyagi eszközeit meghaladja és ha azt egészében munkájával megszerezni nem tudja, a kártalanítás részleges lesz és mértéke esetről esetre fog meghatározatni.

A közigazgatás meg fogja könnyíteni az elítéltnak szabad munka szerzését az országban vagy a gyarmatokban. Kötelezheti is egy összeg deponálására, amely új büntett elkövetése esetén elvész.

XXXII.

Az előző szakasz eseteinek kivételével az erőszakoskodó tettes vagy a vissza nem eső és nem is veszedelmes vagy munkanélküli tolvaj csak a sértett fél és az állam irányában való kártalanítás kényszerének vettessék alá két bírság alakjában, amelyek nagyságát a bíró állapítsa meg a tettes anyagi eszközeinek vagy munka útján való szerzési lehetőségeinek figyelembevételével.

Ha az elítélt ezt a kettős kötelezettségét meghatározott idő alatt nem teljesíti, ama munkás-csoportok egyikébe fog soroztatni, amelyekről az előző szakaszban szó volt és az e tettesek számára megállapított szabályoknak fog alávetetni.

Az a tettes, aki a sértett felet és az államot kártalanítván, nem vettetik büntetés alá, vagy szabadon bocsáttatott, mindazonáltal politikai jogaitól vagy bizonyos foglalkozások üzésének jogától megfosztható.

XXXIII.

Az állam javára szolgáló bírság a tettes társadalmi és gazdasági helyzetének megfelelően szabandó ki.

A kártalanítás összege, ha nem anyagi kárról, hanem lelki fájdalomról van szó, úgy a támadó, mint a sértett

társadalmi és gazdasági helyzetének számbavételével állapítandó meg.

XXXIV.

Az állam létesítsen egy bírság-pénztárt olyan sértettek kártalanítására, akik a sértők által nem voltak kártalaníthatók, nemkülönbén ama vizsgálati foglyok számára, akik előzetes letartóztatás és bűnvádi eljárás alatt állottak és végtére ártatlannak nyilvánítottak.

XXXV.

Az elítélésre és a bűnvádi eljárásra nézve nincsen el-évülés. Ha azonban eléggé hosszú idő lejártával a büntetés után a büntetett magaviseletével vagy életmódjával valóságos erkölcsi átalakulás bizonyítékát adja, amely szociabilis és hasznos lényé tette, legyen akár elítélt, akár egyszerű vádlott, a bírói hatóság minden további üldözés megszüntetését elrendelheti.

Mindazonáltal kártérítéssel tartozik a sértett félnek.

Eljárás.

XXXVI.

A bűn vizsgálatot az ügyészség megkeresésére egy minden más hatóságtól független tisztviselő végezze. A vizsgálat legyen titkos, hacsak a vizsgálóbíró nem hiszi, hogy a nyilvánosság az igazság kiderítésére hasznos. Ez esetben a felek és tanúk kontradiktórius eljárását megengedheti, azonban ügyvédek jelenléte nélkül.

XXXVII.

A sértett fél közvetlenül a vizsgálóbíróhoz fordulhat, ha az ügyészség nem találja célszerűnek az üldözést.

XXXVIII.

A vádlott csak a vizsgálóbíró rendeletére állíttassék bíróság elé, kivéve a tettenérés esetét.

XXXIX.

Büntettek (vagy *természetes vétségek*) esetén mindig *közvád* indítandó. A sértett panasza tehát' sohase legyen szükséges az eljárás megindítására.

XL.

Az előzetes letartóztatás szükséges, ha a büntetés előreláthatólag elég súlyos lesz, hogy a vádlott szökésre vagy elrejtőzködésre határozza magát, vagy ha valószínű, hogy a büntett anyagi nyomait eltüntetné.

Az előzetes letartóztatás a vizsgáló bíró által elrendelendő, ha feltételezhető, hogy a vádlott meg fogja kísérteni a tanuk megvesztegetését vagy hogy meg; fogja zavarni a vizsgálatot, vagy hogy annak nyomára jönne, úgyszintén mindazokban az esetekben, amelyekben ez által a sértett vagy családja részéről bosszúállás vagy megtorlás elkerülhető.

Ideiglenes szabadlábrahelyezésnek csak akkor van helye, ha a bíró fönn nem állónak véli azokat a körülményeket, amelyek miatt az előzetes letartóztatást elrendelte.

XLI.

Bűnügyi esküdtszék nem lesz.

A bíró tiszte hivatalnokokra lesz bízva, akiknek állása el lesz különítve a polgári bírákétól. Ezek a hivatalnokok olyan egyének közül fognak választani, akik behatóan járatosak az illető nemzet erkölcsi statisztikájában, a kriminális lélektanban és a büntető rendszerekben.

XLII.

Az ügyész feladata nem a vádolás lesz, hanem az, hogy véleményt mondjon a vizsgálat és a tárgyalás eredményéről.

A vádlottnak joga lesz szakértői véleményt, vagy újabb tanúk kihallgatását követelni. A vádlottat egy védő (*avocat*) támogatja, hacsak nincsen ügyvédje (*avoué*) és hacsak nincsen ok beismerésében kételkedni.

Ha a tények megállapítottak, a nyilvános ülés véget ér.

A bíróság azután mérlegeli a vádlott erkölcsi természetét, hogy őt a büntettek valamelyik osztályába sorozza, ítéletét felfüggesztheti, hogy adatokat gyűjtsön a tettes előéletére, családjára és viszonyaira vonatkozólag. Alávetheti őt orvosi megfigyelésnek vagy kiküldheti egyik tagját a tettesnek morális és értelmi szempontból való tanulmányozására és büntettes hajlamának vagy romlottsága fokának megállapítására. Végül azután dönteni fog, vajjon az elimináció valamelyik módját, avagy egyszerűen a kártalanításra való kényserítést kelljen-e alkalmazni.

Ugyanaz a bíróság, amely az elítélést kimondotta, van hivatva dönteni a határozatlan tartamú büntetés befejezésére, vagy a XXVI, XXVII és XXX szakaszok eseteiben az új büntetés alkalmazására nézve.

XLIII.

A per revíziójának helye van, ha az ítélet nem hozatik egyhangú szavazattal.

Úgyszintén, ha bebizonyult, hogy a felmentés vagy az elítélés hamis tanúskodás vagy egyéb büntetendő cselekménynek volt következménye, vagy ha olyan új tény merül fel,

amely a korábbi ítélet alapjául szolgált bizonyítékokat lerontja.

XLIV.

Az eljárásnak a semmitőszéknél bejelentett szabálytalanságai nem vonják maguk után magának az eljárásnak semmisségét, hacsak valamely alakiságnak megsértésének nem lehetett befolyása a határozatra.

TARTALOM.

ELMÉLETI RÉSZ.

	Oldal
I. A BÜNTETT	5
1. <i>A büntett fogalma</i>	5
A büntett fogalmának relativitása	5
Pozitív jogi meghatározása	5
Garofalo „természetes büntettei”	6
A büntett mint ártalmas cselekedet	7
Mint ártalmasnak elismert cselekedet	8
Durkheim meghatározása	8
Annak bírálata és kiegészítése	9
2. <i>A büntett fajainak csökkenése</i>	10
A családi élet elleni büntettek csökkenése	11
A hagyomány elleni büntettek csökkenése	12
A vallás elleni büntettek csökkenése	12
II. A BÜNTETÉS FEJLŐDÉSE	15
1. <i>A társadalmi bosszú</i>	15
A tettes megölése	15
Száműzése	16
2. <i>A vérbosszú</i>	17
Törzsközi természete	17

	Oldal
A legősibb büntetés nem a magánbosszú	18
5. <i>A tálió</i>	20
4. <i>A kompozíció</i>	22
ő. <i>A közhatalmi büntetés</i>	23
6. <i>A büntetések enyhülése</i>	25
A súlyosított halálbüntetések	26
A halálbüntetések sűrűsége	26
Testcsonkítások	26
Enyhítések a zsidóknál, Athénben, Rómában	27
A keresztény államok	28
Súlyosbítások, újabb enyhítések	28
Magyarázat	29
7. <i>A büntetések átalakulása szabadságvesztéssé</i>	30
A szabadságvesztés a régi jogban ismeretlen	30
Első fellépése	30
Fejlődése	31
A szabadságvesztés felesleges volta és kivihetlensége a primitív korban	31
III. A BÜNTETT OKAI	33
A) Az emberi szervezetben rejlő okok	33
<i>I. Irodalmi megjegyzések</i>	33
Előfutárok	33
Lombroso fellépése	33
A büntett mint atavizmus	34
A kriminálanthropológiai iskola	36
2. <i>Testi sajátságok</i>	37
Koponya	37
Prognathizmus	38
Agy	38

	Oldal
Arckifejezés.....	39
Érzéketlenség.....	40
3. <i>A büntettes lélektani sajátosságai</i>	40
Alacsony értelmi színvonal	40
Megbánás hiánya.....	42
Tetoválás, tolvajnyelv.....	42
4. <i>A kriminálanthropológiai iskola méltatása és bírálata</i>	42
A kriminálanthrop. adatok értéke	42
Gyakorlati hasznuk.....	43
Tarde ellenvetése.....	44
Aschaffenburg ellenvetése.....	45
Az egységes büntettes típus hibája.....	45
A szervezeti abnormitás a büntettnek nem egyedüli tényezője	46
B) Az emberi szervezeten kívüli okok	47
a) Fizikai okok	47
1. <i>A hőfok</i>	47
Tények	47
Magyarázatok.....	49
b) Szociális okok	51
2. <i>Gazdasági tényezők</i>	51
5. <i>A gazdasági tényezők befolyásának bizonyítékai</i>	53
A gabonaárak befolyása a kriminalitásra	53
Válságok.....	54
A gazdagság hatása.....	55
Ellenvetések.....	55
Az ellenvetés cáfolata	56
4. <i>A nemi különbség</i>	58

	Oldal
5. <i>A műveletlenség</i>	59
6. <i>Az alkohol</i>	60
Közvetlen hatás.....	61
Közvetett hatás	62
7. <i>Az akarat szabadságának kérdése</i>	64
Determinizmus és indeterminizmus	65
A szabad akarat látszata	65
IV. A BÜNTETÉS HATÁSAI	72
A faj kiválasztására való hatás	72
Ferri tanítása a büntetés hatástalanságáról	74
Ferri bizonyítékai.....	75
E tan cáfolata.....	75

ALKALMAZOTT RÉSZ.

I A BÜNTETÉS CÉLJA	81
Relatív és abszolút elméletek.....	82
Célszerű és megtorló büntetés.....	82
E két iskola ellentéte kiegyenlíthetetlen	83
A relaty elméletek fajai.	84
A relatív elméletek összeegyeztetendő	85
II. A BÜNTETÉST PÓTLÓ ESZKÖZÖK	87
Praeventio és represszió	87
A praeventio célszerűbb.....	88
III, A BÜNTETTESEK OSZTÁLYOZÁSA	90
IV. A BÜNTETT ELLENI VÉDEKEZÉS HELYES ESZKÖZEI	98

	Oldal
A) A megelőzés (praeventio) eszközei.....	98
A megelőzésnek a büntett okaiból kell kiindulnia	98
I. A biológiai okok megelőzése	99
II. A szociális okok megelőzése	99
a) Részleges megelőzés.....	100
Az alkoholizmus? elleni küzdelem, ...	100
Munkáslakások	101
A nyomor enyhítése.....	101
A munkanélküliség elleni küzdelem.....	101
Gyermekvédelem.....	102
Rabsegélyezés	102
b) A szociális okok radikális megelőzése: a szocialista álláspont.....	103
Garofalo ellenvetése	104
, A szocialista ájtó.sjpnqtnak és, Garojtajo ellenvetések bírálata	104
B.) A büntetés (represszió).....	107
a) A büntetés általános elvei	107
A büntetés csak a megelőzés lehetetlensége esetén jogosult	107
A büntetés kisebb bajt képezzen, mint a bűn ...	108
A legenyhébb büntetés alkalmazandó, amely még elégséges	108
A büntetés a büntettes kategóriák alapján szabandó ki	108
b) A büntetés módjai	110
1. A halálbüntetés	110
2. A szabadságvesztés	113
a) Az életfogytiglani szabadságvesztés.....	113
β) A deportáció	114

	Oldal
γ) A meghatározott időtartamú szabadságvesztés	115
δ) A rövidtartamu szabadságvesztés	117
e) A határozatlan időtartamú szabadságvesztés	118
η) A feltételes szabadonbocsátás	119
δ) A feltételes elítélés	121
3. <i>Az okozott kár megtérítése</i>	122
V. A FELELŐSSÉG ÉS BESZÁMITHATÓSÁG A DETERMINIZMUS ALAPJÁN	124
Determinizmus és büntetés nem állanak ellentétben	125
A beszámithatóság a determinizmus értelmében	126
A determinizmus nem veszedelmes	128
VI. A RÉGI ÉS ÚJ BÜNTETŐJOG ELLENTÉTE NÉHÁNY PÉLDÁN	129
VII. A BÜNTETŐJOG JÖVŐJE	132
FÜGGELÉK az alkalmazott részhez. Garofalo alaptételei egy nemzetközi büntető kódex céljaira	136
TARTALOM	151